

Het leven zoals het is: de Kust

**Samenvatting van het
leefbaarheidsonderzoek
voor de Kust**

Voorwoord

Wie West-Vlaanderen kent, weet dat de problemen niet overal dezelfde zijn of in dezelfde mate voorkomen. Evenzeer ligt het voor de hand dat niet in elk gebied dezelfde oplossingen en acties ontwikkeld kunnen worden. Sinds 1996 vaart de provincie West-Vlaanderen daarom een gebiedsgerichte koers. Naast de centrale beleidsvorming vanuit het provinciehuis Boeverbos in Brugge, wordt een "beleid op maat" ontwikkeld waarin de problemen en kansen in specifieke gebieden of streken centraal staan.

Het Kustgebied zou zo'n specifieke streek kunnen zijn. De negen aaneengesloten gemeenten van De Panne tot Knokke-Heist en de deelgemeente Zeebrugge vormen in onze provincie in meerdere opzichten een aparte entiteit. Vooreerst zijn het grensgemeenten aan de Kust. Deze Kust – letterlijk een waterkant langs een zee – ligt aan de natuurlijke grens met het Verenigd Koninkrijk. Aan beide uiteinden van deze landstrook is de grens met Frankrijk in het zuiden en Nederland in het noorden getrokken.

Het groeiende tabakstoerisme in De Panne, de illegalenproblematiek in Zeebrugge... ook onze Kustgemeenten blijven niet gespaard van typische grensfenomenen. Verder stel ik vast dat maar liefst één vijfde van onze West-Vlaamse inwoners op deze smalle strook woont. Naast de vier centrumsteden die onze provincie rijk is – Brugge, Kortrijk, Oostende en Roeselare – mag er wellicht gesproken worden van een vijfde verstedelijkt gebied. Een ruime ba(n)dstad met nadruk op het laatste deel van het woord.

Het hoeft ook niet gezegd dat de Kust de favoriete vakantiebestemming is van zowel binnenlandse als buitenlandse toeristen. Onze Kust staat voor maar liefst 17 miljoen overnachtingen, 19 miljoen dagjestoeristen per jaar en neemt het leeuwenaandeel van de horecasector voor haar rekening. Ik laat de cijfers verder voor zich spreken.

Niet alleen de West-Vlamingen zijn trots op hun Kust – dit mocht onlangs nog eens blijken uit een onderzoek naar emigratiemotieven – ook het provinciebestuur ziet het als een voorrecht om mee vorm te geven aan de ontwikkeling van deze boeiende regio. De uitvoering van het ‘Leefbaarheidsonderzoek voor de Kust’ maakt deel uit van de opdracht die het provinciebestuur van West-Vlaanderen kreeg van de Vlaamse regering om mee te zorgen voor de vormgeving en het stroomlijnen van het Europese Doelstelling 2- programma voor de Kust. Een opdracht die met veel plezier vervuld wordt.

Dirk De fauw

Gedeputeerde voor Welzijn

Inhoudstafel

Voorwoord	3
Inleiding	9
Deel 1 Een eerste verkenning van de situatie en onderzoeksmethode	11
1 De Kust in een notendop	13
Bevolking	13
Huisvesting	16
Arbeidsmarkt en tewerkstelling	19
Welzijn	20
Nood aan kwalitatieve informatie	21
2 Leefbaarheid: wat en hoe?	23
Relevante leefbaarheidsdomeinen	23
Soort informatie: objectief of subjectief?	23
Schaalniveau	24
3 De onderzoeksmethode: een systematische bevraging van sleutelpersonen	27
Deel 2 Verwerking van de gegevens en resultaten	31
4 . Verwerking van de gegevens	33
De vragenlijst	33
Van individuele vragenlijst naar gegevens op wijkniveau	33
Samenhang tussen gekende wijkenmerken	35
5 . Kenmerken van de Kustbewoners	40
Sterke veroudering	40
Schommelende interne vergrijzing	41
Anderstalige inwoners	42
'Vluchtige' bevolking	43
Veel alleenstaanden, weinig gezinnen met kinderen	44
Welzijn van de Kustbewoners	45

6 - De woningen aan de Kust	47
Kenmerken van tweede verblijven?	47
Kwaliteitsvolle woning versus kamerwonen	47
Betaalbaar wonen voor iedereen?	48
Te weinig geschikte woningen voor jonge gezinnen	50
Woningkenmerken versus andere kenmerken	50
7 . De veiligheid aan de Kust	51
Op de goede weg	51
Gevoel boven feiten	53
8 . Fysische kenmerken van de Kustwijken	54
Aantrekkelijke omgeving	54
Onvoldoende publieke ruimte	56
9 . Sociaal woonklimaat in de wijken	57
'Bonte' bevolkingssamenstelling	57
Te weinig ontmoetingsmogelijkheden	59
Goede verstandhouding, beperkte betrokkenheid	60
Samenhangende kenmerken	63
10 . De voorzieningen	65
Ruim aanbod	65
Minder voor een aantal wijken	65
Deel 3 - Conclusies en aanbevelingen	67
Geen conclusie der conclusies	68
Het beleid informeren	68
Nood aan visie	69
Een aantal beleidsaanbevelingen	69
A. De kust aantrekkelijk voor oud...	
B. ... en jong!	
C. De noodzaak van een doordacht woonbeleid	
D. Werken aan duurzame wijken	
E. Veiligheid: duidelijke signalen	

Bijlagen

Bijlage 1: De vragenlijst	78
Bijlage 2: Oude variabelen en nieuwe dimensies na factoranalyse	86
Bijlage 3: Resultaten Algemeen socio-economische enquête - tevredenheid van de Kustbevolking over leef- en woonomstandigheden, oktober 2001	88

Referentielijst	90
-----------------	----

Colofon	92
---------	----

Lijst met Figuren

Figuur 1.1 - Bevolkingspiramides 1991-2003 voor het Vlaamse Gewest en de Kust
Figuur 1.2 - Migratiesaldo naar leeftijd voor de kust, 1990 - 2003
Figuur 1.3 - Evolutie gemiddelde verkoopprijs per m ² perceel bouwgrond
Figuur 1.4. - Evolutie gemiddelde verkoopprijs van een kleine en middelgrote woning
Figuur 1.5 - Evolutie 'aandeel kinderen geboren in kansarme gezinnen'
Figuur 1.6 - Evolutie 'aandeel bestaansminimumtrekkers'
Figuur 2.1 - Domeinen en aspecten van leefbaarheid
Figuur 3.1 - Gemiddelde scores voor de (deel)thema's naargelang het al dan niet inwoner zijn van de beoordeelde wijk
Figuur 3.2 - Gemiddelde scores voor de (deel)thema's per categorie van sleutelpersoon, het effect van het al dan niet inwoner zijn van de wijk onder controle gehouden
Figuur 4.1 - Nieuwe waarden van de 16 dimensies, waarbij de invloed van het al dan niet inwoner zijn van de wijk en de categorie sleutelpersoon waartoe men behoort onder controle gehouden worden
Figuur 4.2 - Correlatiematrix op wijkniveau
Figuur 5.1 - Migratiesaldo in de negen Kustgemeenten naar leeftijd, 1990 - 2003
Figuur 9.1 - Aantal tweede verblijven op het totale aantal woningen per gemeente, 2004

Lijst met Tabellen

Tabel 1.1 - Demografische indicatoren, 2003.
Tabel 1.2 - Bewoningstitel, aard van de woning, bouwjaar en comfortniveau van de particuliere woningen in het Vlaamse Gewest, West-Vlaanderen en aan de Kust, 2001
Tabel 1.3 - Arbeidsmarktindicatoren 1997 en 2001
Tabel 2.1 - De 71 wijken die weerhouden werden voor het leefbaarheidsonderzoek en het aantal beoordelingen per wijk door een sleutelpersoon
Tabel 3.1 - Verdeling van (a) de respondenten en (b) de 510 vragenlijsten over de categorieën sleutelpersonen

Lijst met Kaarten

Kaart – De 71 geselecteerde wijken en betekenis legende

Kaart – Verouderingsgraad

Kaart – Aandeel alleenstaanden

Kaart – Armoede/lage inkomens

Kaart – Aanwezigheid kamerwonen

Kaart – Betaalbaar wonen

Kaart – Fiets- en kindvriendelijk verkeer

Kaart – Veiligheid m.b.t. criminaliteit

Kaart – Uitzicht/aantrekkelijkheid van de wijk

Kaart – Afval- en lawaaihinder

Kaart – Onderhoud/staat publieke ruimte

Kaart – Voldoende publieke ruimte

Kaart – Permanente bewoning

Kaart – Voldoende ontmoetingsmogelijkheden

Kaart – Samenleven/overeenkomen bewoners

Kaart – (Persoonlijke) betrokkenheid

Kaart – Betrokkenheid bij het beleid (en omgekeerd)

Kaart - Voorzieningen

Inleiding

Het was voor mij van meet af aan een grote uitdaging om 'de leefbaarheid aan de Kust' te onderzoeken. Ik ben er dan misschien niet zelf geboren en getogen, toch heb ik steeds heel leuke herinneringen gehad aan al de keren dat we naar 'de zee' gingen. Na er ook jaren als jobstudent 'het seizoen' gedaan te hebben, leek het me dan ook uitermate boeiend om alles een keertje door een andere bril te bekijken. Niet door de bril van een natuur- of stedenbouwkundige, een filosoof of econoom, maar door de bril van een socioloog. Het begrip 'leefbaarheid' vormde daarbij als het ware de lens voor dit onderzoek.

Het onderzoek nam uiteindelijk 18 maanden in beslag. In die tijd kon ik met heel wat mensen praten over het 'wel en wee' van het wonen aan de Kust. Ik kon ook bij meerdere instanties terecht met mijn vraag naar cijfergegevens over het gebied. De lijst met vragen die afgenomen werden van de sleutelpersonen vulde dit geheel aan.

Dat ik deze gegevens op vrij korte termijn kon verzamelen, is aan veel mensen te danken. De medewerkers van het Steunpunt Sociale Planning wil ik dan ook bedanken voor hun behulpzaamheid, de tijd en energie die ze voor mijn onderzoeksproject reserveerden. Mijn waardering gaat ook uit naar de leden van de begeleidingscommissie. In de loop van het onderzoek bezorgden ze me heel wat praktische en inhoudelijk waardevolle informatie. Ik bedank Piet voor zijn wetenschappelijke begeleiding, waardoor ik zonder kleerscheuren de eindmeet haalde. Mijn oprechte dank gaat ook uit naar de 204 sleutelpersonen en de contactpersonen binnen verschillende diensten en organisaties die de dataverzameling in goede banen hielpen leiden. Ook alle medewerkers bij het provinciebestuur van West-Vlaanderen, van wie ik de eer had collega te mogen zijn gedurende anderhalf jaar, wil ik bedanken voor hun relevante en interessante informatie.

Voorliggende publicatie is een samenvatting van het uitgebreide rapport Leefbaarheidsonderzoek voor de kust. Eindrapport. Alle lezers die meer inhoudelijke en/of methodologische informatie wensen, verwijs ik dan ook naar dit rapport.

In een eerste deel van dit boekje wordt het terrein verkend. Er wordt even ingezoomd op ons onderzoeksterrein: de Kust. We nemen het begrip 'leefbaarheid' onder de loep en bekijken de onderzoeksmethode van naderbij. Het tweede deel vat voor u de belangrijkste resultaten uit het onderzoek samen. Het derde en laatste deel formuleert een aantal aanbevelingen op basis van de resultaten.

Tot slot wil ik hier nog mijn hoop uitdrukken. Ik hoop dat de onderzoeksresultaten en aanbevelingen het beleid mogen sturen in het werken aan een leefbare Kust, waar het voor iedereen leuk en aangenaam wonen is, vandaag maar ook in de toekomst.

Het onderzoek leverde heel wat interessante gegevens en bruikbare conclusies op. Aan de beleidsverantwoordelijken om ze in de komende jaren mee te nemen in hun acties om van de Kust een leefbaarder regio te maken.

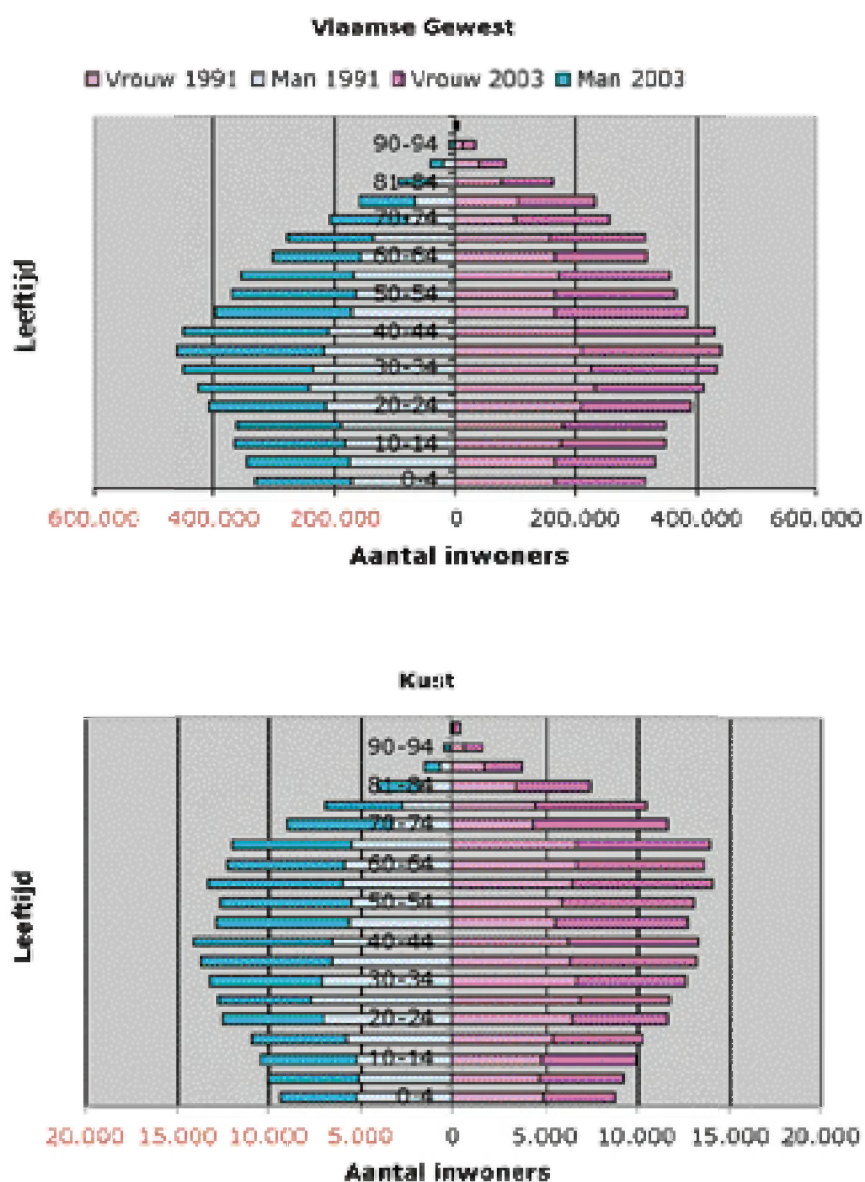
Mieke Meire
Onderzoeker

Deel 1

De Kust,
leefbaarheid en het bevragen van
sleutelpersonen.

Verkenning van het terrein.

Figuur 1.1 - Bevolkingspiramides 1991-2003 voor het Vlaamse Gewest en de Kust (Bron: NIS).

1 De Kust in een notendop

Waarom een leefbaarheidsonderzoek voor de Kust? De vraag naar zo'n onderzoek kwam niet zomaar uit de lucht gevallen. Immers, een aantal bekende feiten en vaststellingen werden reeds eerder in kaart gebracht. Ze vormen dan ook de directe aanleiding tot het voortliggende rapport. De cijfers schetsen inderdaad een vrij specifiek beeld van de Kust. Ze reiken een aantal *kwantiteiten* aan, zoals het aantal inwoners, hun leeftijd, het bouwjaar van de woningen, ... Deze gegevens vragen echter om méér. Ze moeten aangevuld worden met informatie die ook iets zegt over de *kwaliteit* van het wonen aan de Kust.

De context waarbinnen dit onderzoek plaatsvond, wordt gevormd door de huidige situatie en recente evoluties aan de Kust op het vlak van demografie, huisvesting, arbeidsmarkt en welzijn. In de loop van het onderzoek werd heel wat cijfermateriaal over de Kust verzameld. De uitgebreide weergave ervan binnen het bestek van deze publicatie, zou de leesbaarheid en bruikbaarheid ervan evenwel niet ten goede komen. Daarom wordt de informatie beperkt tot de belangrijkste kenmerken per domein. Meer gedetailleerde informatie is te vinden in het uitgebreide onderzoeksrapport *Leefbaarheidsonderzoek voor de Kust - Eindrapport*.

BEVOLKING

Op 1 januari 2003 woonde bijna één vijfde van de totale West-Vlaamse bevolking aan de Kust^{zb}.

Voor bepaalde indicatoren zijn gegevens over Zeebrugge beschikbaar, voor andere niet. De Kust met inbegrip van Zeebrugge wordt in het onderzoek aangeduid als "de Kust^{zb}". Wordt Zeebrugge niet meegerekend, dan geldt de notatie "de Kust".

Vlaanderen noch de Kust ontsnappen aan de Westerse demografische trend van een steeds verouderende bevolking. De bevolkingspiramide, die de structuur van de bevolking weergeeft naar leeftijd en geslacht, stelt deze trend visueel voor.

De veroudering van de bevolking heeft twee oorzaken. Die zijn duidelijk in de piramides af te lezen. Enerzijds neemt de vergrijzing toe, omdat mensen steeds langer leven. Daardoor wordt de top van de piramide breder. Anderzijds leidt de dalende vruchtbaarheid tot een dalend aantal jongeren of ontgroening, waardoor de basis van de piramide smaller wordt. Het fenomeen van de verouderende bevolking is aan de Kust echter sterker dan in West-Vlaanderen en het Vlaamse Gewest.

Vergelijk de demografische indicatoren tussen West-Vlaanderen en het Vlaamse Gewest.

Tabel 1.1 - Demografische indicatoren, 2003. (Bron: NIS, bewerking Administratie Planning en Statistiek, Steunpunt Sociale Planning en eigen bewerking)

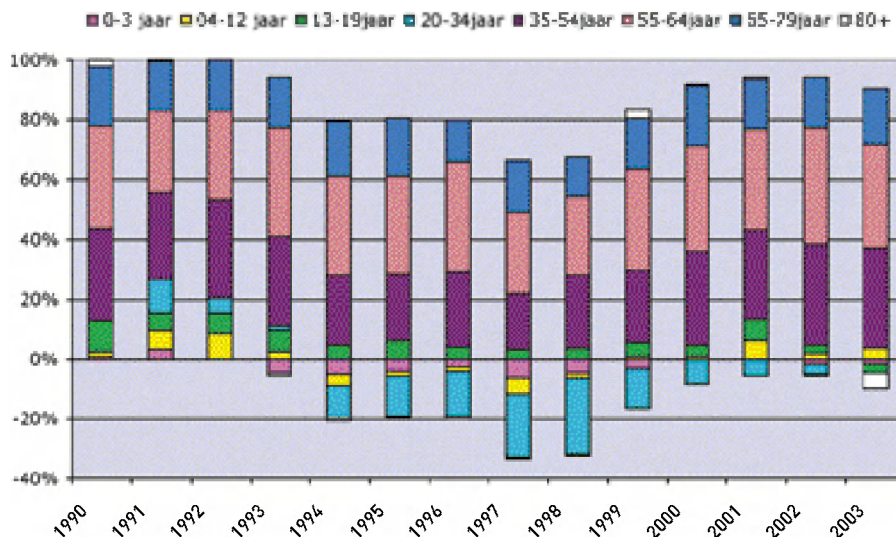
		Vlaams Gewest	West- Vlaanderen	Kust ^z ^b
Vergrijzingsgraad (%)	(bevolking 60+/ totale bevolking) *100	22,4	24,3	30,0
Ontgroeningsgraad (%)	(bevolking 0-19/totale bevolking) *100	22,4	22,3	18,8
Verouderingsgraad (%)	(bevolking 60+/bevolking 0-19) *100	99,6	108,8	159,9
Interne vergrijzing (%)	(bevolking 80+/bevolking 60+) *100	17,4	17,8	17,8
Groene druk (%)	(bevolking 0-19/bevolking 20-59) *100	40,7	41,8	36,7
Grijze druk (%)	(bevolking 60+/bevolking 20-59) *100	40,5	45,4	58,7
Afhankelijkheidsratio (%)	(bevolking 0-19 + 60+/bevolking 20-59) *100	81,2	87,2	95,3
Familiale zorgindex (%)	(bevolking 80+/bevolking 50-59) *100	30,4	33,8	37,3

Per 100 inwoners van 0 tot 20 jaar zijn er aan de Kust momenteel 160 inwoners ouder dan 60 jaar. Dat is een van de conclusies van Tabel 1.1. Anders gezegd: per inwoner jonger dan 20 jaar is er 1,6 inwoner ouder dan 60 jaar. De Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050 van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) voorspellen deze mate van veroudering voor België tegen 2050, voor het Vlaamse Gewest tussen 2020 en 2030.

Waar ligt de verklaring voor de sterkere vergrijzing aan de Kust? De gegevens over de jaarlijkse aantallen inwijkingen en uitwijkingen naar leeftijd kunnen een eerste verklaring bieden.

Met in- of uitwijking aan de Kust wordt de optelsom bedoeld van de inwijking en uitwijking in alle negen Kustgemeenten. Het gaat dus niet om de migratie van en naar de Kust als regio. De verhuizingen van de ene Kustgemeente naar de andere zijn met andere woorden steeds inbegrepen. De verhuizingen binnen dezelfde gemeente werden niet meegeteld. De vergelijking met West-Vlaanderen en het Vlaamse Gewest zou daarom niet helemaal correct zijn. Immers, met in- of uitwijking naar of uit West-Vlaanderen of het Vlaamse Gewest wordt de verhuisbeweging in en uit deze regio's bedoeld en niet de optelsom van de in- of uitwijkingen in alle gemeenten (respectievelijk 64 en 308).

Figuur 1.2 - Migratiesaldo naar leeftijd voor de Kust, 1990 - 2003 (Bron: NIS, eigen bewerking)

Wat is er uit de bovenstaande grafiek (Figuur 1.2) af te leiden? We nemen een voorbeeld.

In 1990 was het migratiesaldo voor alle leeftijdsklassen positief. Voor alle leeftijdsklassen geldt dus dat er in 1990 méér mensen verhuisden naar een Kustgemeente dan van een Kustgemeente naar ergens anders. Vanaf 1994 is het migratiesaldo van alle jongere leeftijdsklassen negatief (met uitzondering van de 13- tot 19-jarigen). Er verhuisden dus méér jonge mensen van een Kustgemeente naar ergens anders dan omgekeerd. Komt daarbij dat het migratiesaldo van de oudere leeftijdsklassen positief blijft en hun respectievelijke aandeel eerder stabiel blijft of stijgt. Dan is een veroudering van de Kustbevolking het logische gevolg. Logisch, te meer omdat in deze periode ook het aantal sterfgevallen steeds hoger lag dan het aantal geboorten en de natuurlijke aangroei dus afwezig en zelfs negatief was.

De inwijkingen of immigraties zorgden er met andere woorden voor dat de Kustbevolking tussen 1991 en 2003 steeg, en dit met maar liefst 6,1 procent. Voor West-Vlaanderen en Vlaanderen bedroeg dit cijfer respectievelijk 2,5 procent en 3,9 procent. Bijna één derde van de nieuwe Kustbewoners van wie de vorige woonplaats bekend is, is afkomstig uit een andere Kustgemeente (Zeebrugge inclusief) en bijna één vierde is afkomstig uit West-Vlaanderen. De Kust bleek in 2003 echter ook nog voor bewoners van andere regio's aantrekkelijk om naar toe te verhuizen: de Kust ontving bewoners van Oost-Vlaanderen (13,2 procent), van Antwerpen (8,5 procent), van Vlaams-Brabant (6,9 procent), van het Waalse Gewest (6,4 procent), van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (5,7 procent), van buiten België (3 procent) en van Limburg (2,2 procent).

Naast structuur en migratie zijn de huishoudens een derde kenmerk van de bevolking. De Kust biedt een vrij consequent beeld van de gezinnen. Het gebied wordt gekenmerkt door een

laag aantal huishoudens met kinderen. Slechts één op de vijf gezinnen heeft kinderen, terwijl het percentage op West-Vlaams niveau een kwart bedraagt. Het aantal gezinnen waarvan het gezinshoofd tussen de 20 en de 34 jaar is, ligt met 13 procent ook lager dan het West-Vlaamse niveau (16 procent). De Kust telt tot slot een hoog aandeel alleenstaanden. Aan de Kust bedraagt het 38 procent, in West-Vlaanderen en Vlaanderen slechts 28 procent. Alleen in steden als Antwerpen, Gent en Mechelen ligt het percentage alleenstaande hoger dan aan de Kust.

HUISVESTING

Hoe zien de woningen aan de Kust eruit? Het woonpatrimonium wordt opvallend gekenmerkt door een hoog aantal tweede verblijven in het totale aantal woongelegenheden. Het aantal tweede verblijven aan de Kust^{2b} wordt door het Steunpunt Sociale Planning (cijfers 2004) geschat op iets meer dan 88.000 of 44,7 procent van het totale woningbestand. Ter vergelijking: voor West-Vlaanderen wordt het aandeel tweede verblijven op 16,2 procent geschat. Een vergelijking met een WES-studie uit 1997 toont aan dat het aantal tweede verblijven aan de Kust blijft stijgen.

Naast tweede verblijven en vakantiewoningen telt de Kust ook nog heel wat zogenaamde particuliere woningen. Over deze particuliere woningmarkt is meer informatie beschikbaar, onder meer via de Algemene woningtelling die om de tien jaar gehouden wordt. De laatste woningtelling dateert van 2001.

Tabel 1.2 - Bewoningstitel, aard van de woning, bouwjaar en comfortniveau van de particuliere woningen in het Vlaamse Gewest, West-Vlaanderen en aan de Kust, 2001 (Bron: NIS)

	Vlaamse Gewest	West-Vlaanderen	Kust
BEWONINGSTITEL			
Eigenaar	74%	74%	63%
Huurder	26%	26%	37%
AARD WONING			
Eengezinswoning	80%	82%	54%
Meergezinswoning	20%	18%	46%
BOUWJAAR			
Vóór 1945	25%	27%	22%
1946-1990	60%	58%	59%
Ná 1990	15%	15%	19%
COMFORTNIVEAU			
Groot comfort	56%	48%	45%
Middelmatig comfort	14%	13%	21%
Klein comfort	25%	32%	29%
Zonder klein comfort	5%	7%	5%

Aan de Kust zijn er opvallend minder eengezinswoningen en meer huurwoningen dan in de overige twee gebieden. Uit de gegevens over het bouwjaar blijkt dat er aan de Kust na 1991 meer woningen bij gekomen zijn dan in West-Vlaanderen en het Vlaamse Gewest. Bijna een vierde van de particuliere woningen die tussen 1991 en 2001 in West-Vlaanderen gebouwd werd, bevindt zich in één van de negen Kustgemeenten.

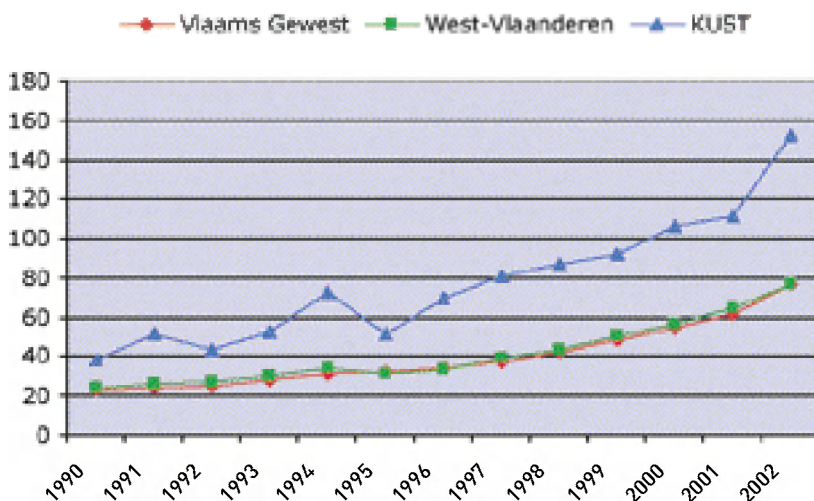
Al in 1991 bleek dat de particuliere woningen aan de Kust qua kwaliteit gemiddeld vrij goed scoren. Tien jaar later is dit nog steeds zo. Aan de Kust bevinden zich heel wat recent gebouwde woningen. Dit verklaart waarom het aandeel woningen met groot comfort in tien jaar tijd, tussen 1991 en 2001, van 35 procent tot 45 procent steeg. Het aantal woningen zonder klein comfort liep met 7 procent terug ten opzichte van 1991.

Met klein comfort wordt bedoeld stromend water, een toilet met waterspoeling en bad of douche. Middelmatig comfort voegt daar nog centrale verwarming aan toe. Groot comfort rekent daar nog eens een keuken van minstens vier vierkante meter bij, telefoon en auto.

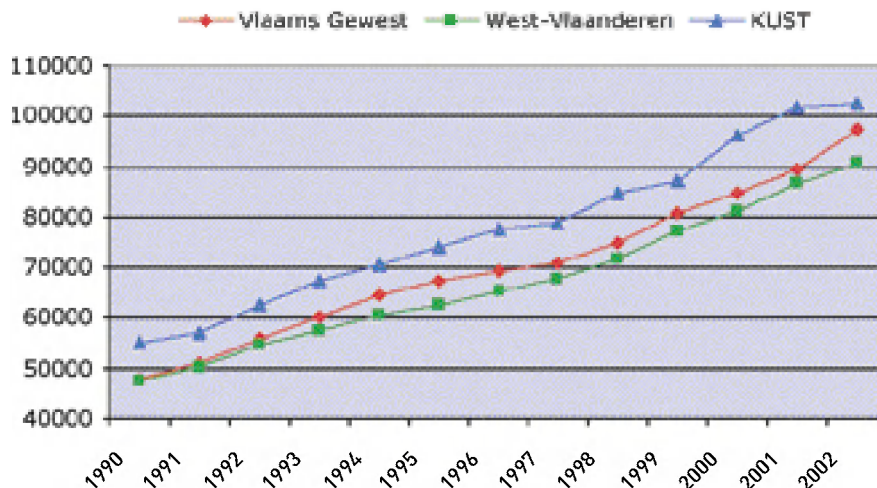
Ook de evolutie van de gemiddelde prijs van bouwgrond en middelgrote woningen tussen 1990 en 2002 zegt veel over de woningmarkt aan de Kust. Voornamelijk deze twee soorten aankopen liggen aan de Kust beduidend hoger dan in West-Vlaanderen of het Vlaamse Gewest.

Naast 'percelen bouwgrond per vierkante meter' en 'kleine en middelgrote woningen' definieert Stadim ook de categorieën 'appartement' en 'grote woning'.

Figuur 1.3 - Evolutie gemiddelde verkoopprijs per m² perceel bouwgrond (Bron: Stadim, bewerking: APS)

Figuur 1.4. - Evolutie gemiddelde verkoopprijs van een kleine en middelgrote woning (Bron: Stadim, bewerking: APS)

Aan de Kust is er een gebrek aan bouwgrond en kleine tot middelgrote woningen, waardoor de prijzen hoog liggen. Jonge gezinnen kunnen zich dergelijke aankopen veelal niet veroorloven. Dit is een mogelijke verklaring waarom deze leeftijdscategorie aan de Kust ondervertegenwoordigd is.

Het hoge aantal huurders aan de Kust (zie tabel 1.2) vraagt ook om een doorlichting van de huurprijzen. De door het NIS gehanteerde categorieën zijn echter te groot om er zinvolle uitspraken over te kunnen doen. De huurprijzen liggen aan de Kust over het algemeen hoger dan in andere gebieden. Uit de gegevens is echter onmogelijk af te leiden in welke mate de gemiddelde huurprijs van een woning aan de Kust hoger ligt: heel veel, veel of matig. Vooral de categorie van 247,89 tot 495,78 euro is te groot. Net binnen deze categorie kunnen de verschillen in huurprijs een idee geven over de betaalbaarheid van een woning. Een woning huren aan 250 euro per maand of aan 450 euro ... voor veel gezinnen maakt het een groot verschil.

Sociale huisvesting is één van de mogelijke maatregelen om de nood aan betaalbare woningen aan de Kust in te vullen. De toestand van de sociale huisvesting is vrij uitvoerig beschreven in de provinciale publicatie *Wonen in West-Vlaanderen* (2004). Een opvallende vaststelling is dat - Nieuwpoort, Oostende en Zeebrugge buiten beschouwing gelaten - de overige zeven Kustgemeenten gemiddeld slechts 2,9 sociale woningen per 100 gezinnen tellen.

ARBEIDSMARKT EN TEWERKSTELLING

Het voorliggende onderzoek kadert in het Doelstelling 2-programma. Dit Europese subsidie-programma richt zich op gebieden die onder meer te kampen hebben met structurele economische problemen. Dat de tewerkstelling aan de Kust niet echt rooskleurig is, wordt bevestigd door Tabel 1.3.

Tabel 1.3 - Arbeidsmarktindicatoren 1997 en 2001 (Meerdere bronnen, bewerking: APS)

[%]			Vlaamse Gewest	West- Vlaanderen	Kust
Activiteitssgraad	[(werkenden+werkzoekenden)/ bevolking 18 –64 jaar]*100	1997	70,1	71,4	68,0
		2001	71,2	72,1	67,9
Werkzaamheidsgraad	[werkenden/ bevolking 18 – 64 jaar]*100	1997	63,7	66,1	60,9
		2001	66,7	68,3	62,6
Werkgelegenheidsgraad	[arbeidsplaatsen/ bevolking 18 – 64 jaar]*100	1997	60,5	65,4	50,8
		2001	64,0	68,8	52,8
Werkloosheidsgraad	[niet-werkende werkzoekenden/ werkenden+werkzoekenden]*100	1997	9,2	7,5	10,4
		2001	6,3	5,3	7,7
Werkloosheidsdruk	[niet-werkende werkzoekenden/ bevolking 20 – 64 jaar]*100	1997	6,3	5,1	6,2
		2001	4,2	3,4	4,4

De arbeidsmarktindicatoren worden op dezelfde manier gelezen als de demografische indicatoren. Een werkgelegenheidsgraad van 52,8 procent aan de Kust in 2001 betekent dat er dat jaar per 100 beroepsactieven (18 tot 64 jaar) bijna 53 arbeidsplaatsen ter beschikking waren.

Met betrekking tot "sectoren met veel onregelmatige tewerkstelling", zoals de horeca, stelt de indicatorfiche van de Administratie Planning en Statistiek (APS) dat "het aantal werkenden" (in de teller van de activiteits- en werkzaamheidsgraad) een onnauwkeurige weergave is van een momentopname. Ze kan een overschatting zijn van het aantal werknemers. Anderzijds kan ook de vraag gesteld worden in hoeverre de telling geen *onderschatting* inhoudt, gezien het vaker voorkomen van zwartwerk in de horecasector. In het werkingsverslag 2003 van het Bureau van de nationale coördinator "mensenhandel" leest Loyen (2004) dat zwartwerk expliciet voorkomt in de bouw (17 procent), de lompenverwerking (14 procent), de vleesverwerking (13 procent), bij particulieren (11 procent), Chinese restaurants (7 procent), andere horecazaken, land- en tuinbouw (5 procent), de transportsector, kleinhandel, confectie-industrie, tankstations en carwashes.

Voor de berekening van de werkgelegenheidsgraad, met het aantal jobs in de teller, wordt de loontrekkende werkgelegenheid jaarlijks gemeten aan de hand van een RSZ-statistiek van 30 juni. Het is onduidelijk in hoeverre dit cijfer, op dat moment gemeten, een overschatting dan wel een onderschatting is van het werkelijke (jaarlijks gemiddelde) aantal jobs aan de Kust.

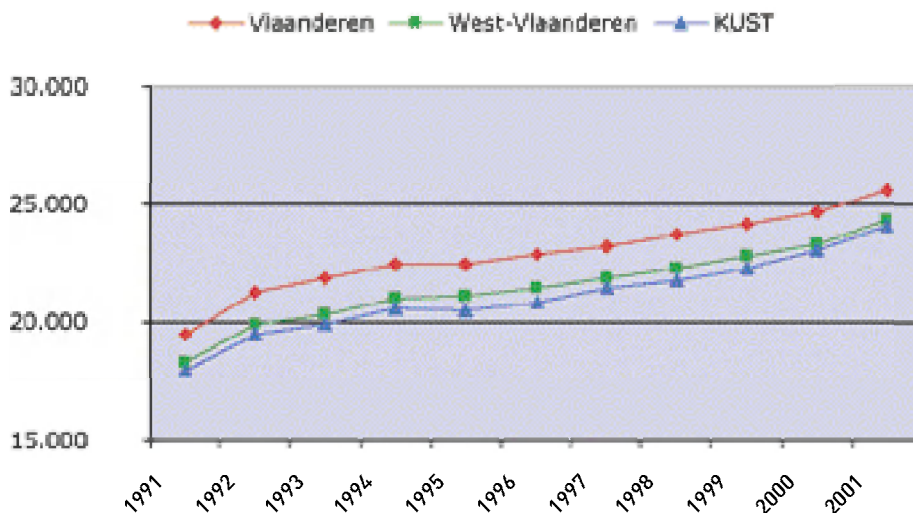
Op alle arbeidsmarktindicatoren scoort de Kust in haar geheel minder goed dan West-Vlaanderen en Vlaanderen. De Kust wordt gekenmerkt door een lagere activiteits- en werkzaamheidsgraad, een lagere werkgelegenheidsgraad en een hogere werkloosheidsgraad en -druk. Wel vertoont elke indicator in elke regio een verbetering ten opzichte van 1997, met uitzondering van de activiteitsgraad aan de Kust.

WELZIJN

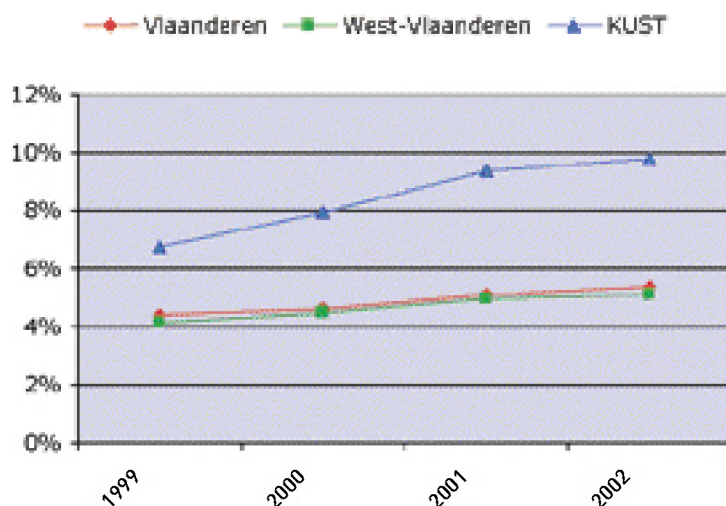
Vijf van de zeven West-Vlaamse SIF plus-gemeenten destijds waren Kustgemeenten. De SIF-criteria waren directe metingen van kansarmoede, zoals kinderen geboren in kansarme gezinnen of het aantal toenmalige bestaansminimumtrekkers. De SIF-indicatoren konden ook verwijzen naar een mogelijke relatie met problemen inzake leefbaarheid en armoede, zoals kinderen van alleenstaanden, jongeren in de Bijzondere Jeugdbijstand, ...

Sinds 1 januari 2003 bestaat het SIF niet meer. Niet alle indicatoren worden nog langer geactualiseerd vanwege hun achterhaalde definitie. Zo zijn de bestaansminimumtrekkers *leefloners* geworden. De evolutie van de SIF-indicatoren blijft echter heel betekenisvol, zoals het aandeel geboorten in kansarme gezinnen (ten opzichte van het totaal aantal geboorten) en het aandeel bestaansminimumtrekkers (ten opzichte van het totaal aantal inwoners).

Figuur 1.5 - Evolutie 'aandeel kinderen geboren in kansarme gezinnen' (Bron: Kind & Gezin, bewerking: APS en eigen bewerking)

Figuur 1.6 - Evolutie 'aandeel bestaansminimumtrekkers' (Bron: Ministerie van Volksgezondheid, bewerking: APS en eigen bewerking)

De berekening van het aandeel levert geen betrouwbare weergave op bij een teller kleiner dan 100. Daarom zijn de cijfers gebaseerd op de som van de laatste drie jaar. De indicator voor 1999 is bijvoorbeeld een gemiddelde van 1997, 1998 en 1999.

Sinds 2003 zijn de leefloners in de plaats getreden van de bestaansminimumtrekkers. Op het moment van schrijven zijn nog maar gegevens van één jaar beschikbaar. Daardoor is het onmogelijk om een evolutie weer te geven, maar de cijfers spreken ook hier voor zich. Het aandeel leefloners in de totale bevolking in 2003 bedroeg 0,38 procent in het Vlaamse Gewest, 0,34 procent in West-Vlaanderen en 6,37 procent aan de Kust.

Als gevolg van demografische verschuivingen komen ook steeds meer eenpersoonshuishoudens met kinderen of eenoudergezinnen voor. Van alle huishoudens met kinderen aan de Kust^{zb} waren er in 2003 zo'n 17,2 procent eenoudergezinnen of 3,6 procent van alle huishoudens. In West-Vlaanderen bedroegen de percentages respectievelijk 10,4 procent en 2,9 procent.

NOOD AAN KWALITATIEVE INFORMATIE

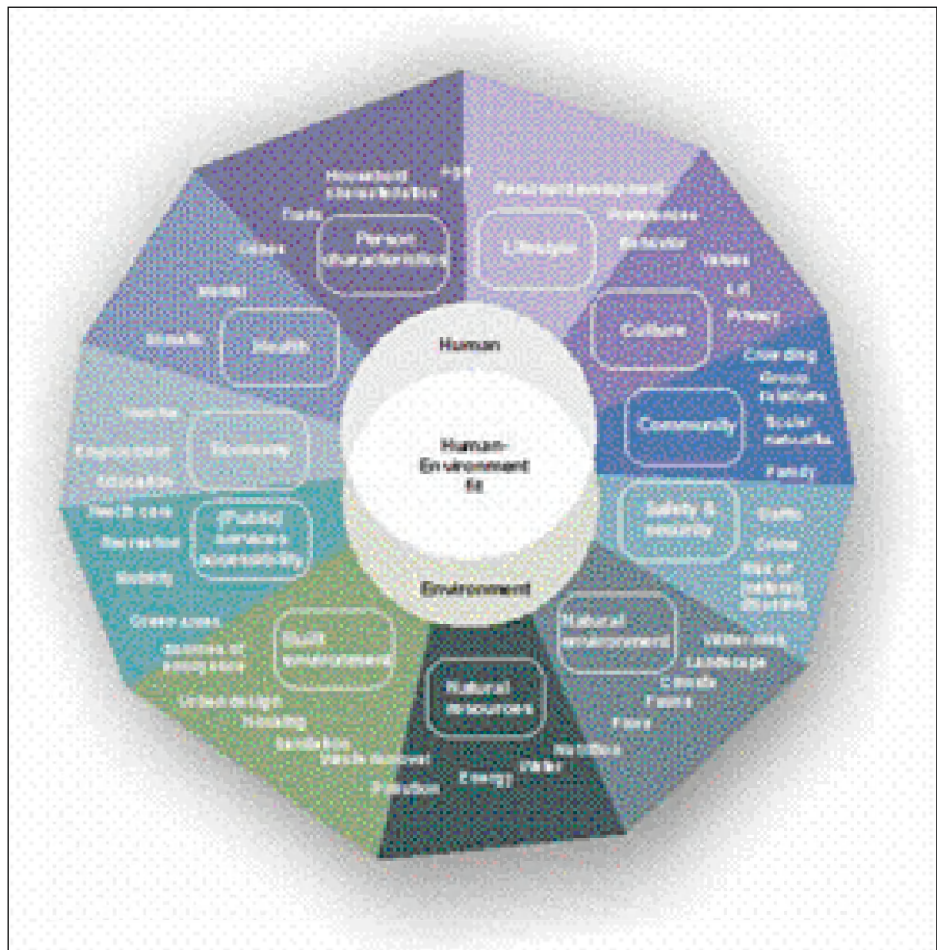
Het bovenstaande bronnenonderzoek leert dat de Vlaamse Kust gekenmerkt wordt door een globale economische, sociale en maatschappelijke problematiek.

Het Enig Programmeringsdocument voor het Doelstelling 2-programma van de Kust spreekt terecht van een "stedelijke problematiek van de kustzone". Een groot aantal alleenstaanden, hoge werkloosheid, seizoensgebonden arbeidspieken, duidelijke signalen op het vlak van welzijn, een hoge verhuisc beweging, ... zijn inderdaad typisch stedelijke fenomenen.

Naast deze vrij algemene kennis over de minder rooskleurige situatie aan de Kust, is er echter weinig bekend en gepubliceerd over de *leefbaarheid* in het gebied. Er is nood aan

betrouwbare, kwalitatieve informatie. Wil het beleid de welvaart en het welzijn van de Kustbevolking verzekeren, dan moet de leefbaarheid van de Kust vrijwel letterlijk duidelijker in kaart gebracht worden. Dan pas kunnen de juiste beleidsopties genomen worden. Alleen dan kunnen gepaste oplossingen bedacht en middelen doelgericht ingezet worden. Het voorliggende onderzoek wil dan ook leiden tot een gericht langetermijnbeleid ter verbetering van de leefbaarheid aan de Kust. Daartoe wordt de leefbaarheid aan de Kust onderzocht aan de hand van een systematische bevraging van sleutelpersonen als methode van vergelijkend wijkenonderzoek. Dit onderzoek moet uitmonden in het formuleren van een aantal duurzame aanbevelingen voor het beleid.

Figuur 2.1 - Domeinen en aspecten van leefbaarheid
(Bron: Leidelmeijer & van Kamp, 2003: 55)

2 Leefbaarheid: wat en hoe?

Vooraleer met het eigenlijke onderzoek van start te gaan, moeten enkele essentiële vragen beantwoord worden. Welke domeinen (en aspecten in die domeinen) van leefbaarheid zijn relevant? Welk soort informatie is bruikbaar en op welk niveau wordt die informatie onderzocht?

RELEVANTE LEEFBAARHEIDSDOMEINEN

Er bestaat geen theorie die voorschrijft wat leefbaarheid precies inhoudt en welke aspecten daarbij onderzocht moeten worden. Toch moeten er keuzes gemaakt worden. Het bepalen van de leefbaarheidsdomeinen kan op diverse manieren gebeuren: door aan de bewoners te vragen wat ze belangrijk vinden, op basis van psychologische of sociologische theorieën, of door de mening van experts te vragen.

Figuur 2.1 geeft een schematische voorstelling van allerlei mogelijke leefbaarheidsdomeinen.

Een literatuurstudie, gesprekken met deskundigen en een aantal bekende knelpunten aan de Kust resulteerden in de volgende domeinen en aspecten die we willen onderzoeken:

- veiligheid: verkeersveiligheid en veiligheid met betrekking tot criminaliteit
- fysiek woonklimaat: uitzicht/aantrekkelijkheid van de wijk, kwaliteit van de woningen en aanwezigheid van voldoende woningen voor verschillende groepen bewoners
- sociaal woonklimaat: verstandhouding tussen de verschillende groepen bewoners, ontmoetingsmogelijkheden, armoede, permanente bewoning en betrokkenheid
- voorzieningen (nabijheid van voorzieningen en informatie over sociale voorzieningen)

In het kader van dit onderzoek zijn deze domeinen en aspecten vooral conceptuele hulpmiddelen. Het onderzoek wil niet de indruk wekken *het* sociale woonklimaat of *de* veiligheid te meten. De optelsom van alle onderzochte aspecten pretendeert ook geenszins *de* leefbaarheid aan de Kust weer te geven.

SOORT INFORMATIE: OBJECTIEF OF SUBJECTIEF?

Bij het leefbaarheidsonderzoek van een regio is de discussie over objectieve of subjectieve informatie onvermijdelijk. Enerzijds zijn er objectieve en makkelijk meetbare kenmerken, zoals het aantal groenvoorzieningen of het aantal oversteekplaatsen. Subjectieve kenmerken zoals tevredenheid laten zich anderzijds niet zo eenvoudig meten.

Objectieve kenmerken van een wijk, inschattingen door deskundigen en percepties van wijkbewoners komen zeker niet altijd overeen. Deze drie soorten informatie zijn complementair. Sommige leefbaarheidsonderzoeken, onder meer volgens de LENS-methodiek (Leefbaarheidsonderzoek Nieuwe Stijl), verzamelen ze alle drie. De confrontatie tussen de verschillende soorten metingen kan op zich ook interessante informatie opleveren voor de beleidsmakers.

Voorliggend onderzoek beperkt zich tot twee informatiebronnen, om methodologische redenen die verder uitgelegd worden. De objectieve gegevens ter beschikking gesteld door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), de Administratie Planning en Statistiek (APS) en het Steunpunt Sociale Planning (SSP) zijn heel waardevol. Het subjectieve oordeel van sleutelpersonen over de leefbaarheidsaspecten betekent echter ook een verrijking voor het onderzoek.

SCHAALNIVEAU

In de sociale wetenschappen is het individu de laagste onderzoekseenheid. Voor een leefbaarheidsonderzoek ligt het echter voor de hand dat het schaalniveau geografisch gedefinieerd wordt. Het onderzoek heeft immers de leefbaarheid van de omgeving als object. Het kan enigszins verwarrend lijken dat de gegevens via individuen verkregen worden. De sleutelpersonen in het onderzoek worden dan ook waarnemingseenheden genoemd, terwijl de wijken als *onderzoekseenheden* gekenmerkt worden. Het onderzoek bekijkt ook een aantal kenmerken van de sleutelpersonen, maar de interesse gaat vooral uit naar de wijken.

Voor het onderzoek werden uiteindelijk 71 wijken weerhouden.

De selectie en afbakening van de wijken gebeurde in fases. In de aanloopfase tot het onderzoek werden de tien betrokken lokale besturen telefonisch gecontacteerd. Ze gaven een lijst van de versteedijkte wijken in hun gemeente. Er werd gevraagd de term "wijk" te interpreteren als "wat lokaal gemeenzaam zo aangeduid wordt". Dit resulteerde in een lijst van 95 wijken.

Bij de geografische afbakening van de wijken in een later stadium bleek dat er toch nogal uiteenlopende definities van "wijk" gehanteerd werden. Sommige contactpersonen bij gemeente of OCMW konden zich ook moeilijk vinden in de oorspronkelijke lijst van hun gemeentebestuur. Daarna werden de lijsten in samenspraak aangepast en de wijken geografisch afgebakend.

Tabel 2.1 - De 71 wijken die weerhouden werden voor het leefbaarheidsonderzoek en het aantal beoordelingen per wijk door een sleutelpersoon.

Gemeente	Wijknaam	Aantal beoordelingen
De Panne	Verkaveling Noord	7
	Verkaveling Zuid	6
	Centrum	12
	Oostwijk	7
	St-Pieterskwartier	7
	Oosthoek	7
	Adinkerke Dorp	7
	Adinkerke 't Veld	8
Koksijde	St.-Idesbald I	6
	St.-Idesbald II	6
	Koksijde Bad	6
	Koksijde Dorp	5
	Oostduinkerke Bad	6
	Oostduinkerke Dorp	6
	Mariapark	4
	Groenendijk	4
	Wulpen	6
Nieuwpoort	Nieuwpoort Bad	7
	Simli	6
	Jachthavenwijk	5
	Stuiverwijk/Monobloc-Coupe Gorge	8
	Middenstad-Sluizen	6
	Ramskapelle	6
	Sint-Joris	7
Middelkerke	Lombardsijde	7
	Middelkerke Centrum	5
	Middelkerke Uitbreiding	5
	Westende Bad	7
	Westende Dorp	7
Oostende	Raversijde	8
	Mariakerke-Nieuwe Koers	11
	Westerkwartier-Vlaams Plein	9
	Oud Hospitaal	7
	Centrum-Hazegras	7
	Vuurtorenwijk	6
	Konterdam-Meiboom	5
Bredene	Maria-Duyne	7
	Bredene Duinen	7
	Groenendijk-Vicogne	8
	Sas-Nukker	8
	Bredene Dorp	11

Gemeente	Wijknaam	Aantal beoordelingen
De Haan	Harendijke	8
	Wenduine Centrum	7
	Wenduine 'buiten de ring'	8
	Concessie-Noordhoek	8
	De Haan Centrum	7
	Vosseslag	7
	Lindenhof	7
	Klemskerke	7
	Vlissegem	7
Blankenberge	SIFwijk1	8
	St.-Rochuswijk	8
	Witte Wijk	7
	Fabialokwartier-Parc de Craene	8
	Scharebrugge	9
	t Front	7
	Beersteeg	8
	Legawijk	8
	SIFwijk2	9
Brugge	De Mol (strandwijk)	8
	Stationswijk	7
	Visserswijk	5
	Zeebrugge Dorp	7
	Zwankendamme	5
Knokke-Heist	Ramskapelle	8
	Westkapelle	8
	Oostwinkel	8
	Heist Centrum	8
	Wijk Van Bunnan	8
	Knokke Dorp	12
	Oud Knokke	8
Totaal		510

Om ervoor te zorgen dat alle sleutelpersonen precies wisten over welk geografisch gebied de leefbaarheid bevraagd werd, werd bij de vragenlijst een kaart gevoegd met een visuele afbakening. In een begeleidende brief werd de sleutelpersonen gevraagd om de wijk zoals die op het kaartje afgebeeld stond te beoordelen.

Het werken op wijkniveau houdt echter beperkingen in. De manier waarop de wijken gekozen worden en de inhoud die aan de definitie 'wijk' gegeven wordt, verschilt van gemeente tot gemeente en zelfs van wijk tot wijk. Vaak krijgen specifieke verkavelingen in de loop der jaren een wijknaam en worden ze op den duur ook als 'wijk' beschouwd. Hun vrij homogene samenstelling bezorgt ze met andere woorden de benaming 'wijk'. Andere wijken vormen dan weer een specifiek deel van een gemeente, met een meer heterogene bevolkingssamenstelling. Bij de beoordeling van de resultaten zullen deze verschillen in wijkdefiniëring in rekening gebracht moeten worden.

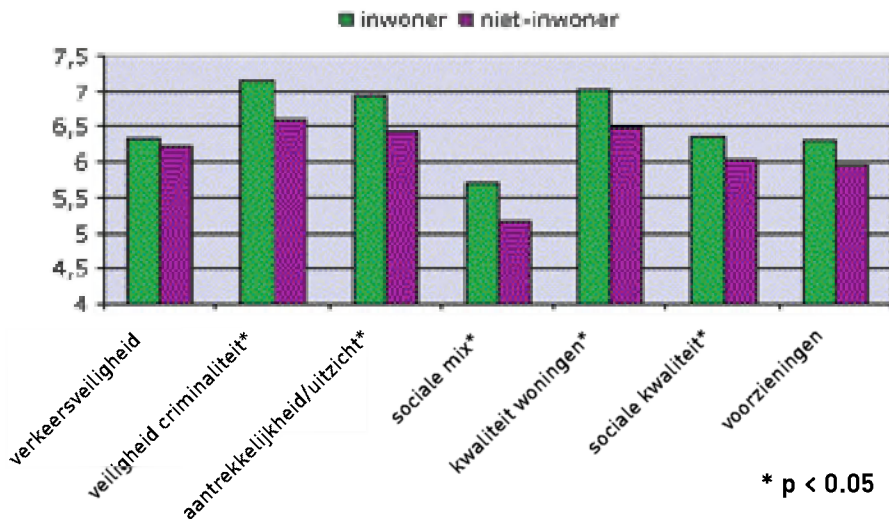
3 De onderzoeksmethode: een systematische bevraging van sleutelpersonen

"Oordelen over leefbaarheid zijn net als oordelen over het weer [...]: iedereen heeft er een mening over, maar het maakt nogal uit of je het vraagt aan een boer, een zeiler of een bad - gast. Daarom is in het leefbaarheidsonderzoek gekozen voor respondenten van verschillen - de partijen; mensen die vanuit hun dagelijkse bezigheden direct betrokken zijn bij leefbaar - heidsaanpak en -verbetering, zoals medewerkers van de gemeente, medewerkers van woningcorporaties, beleidsmedewerkers bij de politie, mensen die werkzaam zijn bij een welzijnsinstelling en vertegenwoordigers van bewonersorganisaties. Dergelijke responden - ten vormen een 'gouden middenweg': ze hebben wel die mate van subjectieve beoordeling die ontbreekt bij het verzamelen van statistische feitelijkheden, maar ze hebben niet de nadelen die bewoners hebben." [Camstra, 1997 : 67]

De inspiratie voor het voorliggende onderzoek is geput uit de methode van een grootschalig leefbaarheidsonderzoek in Nederland, in 1996 uitgevoerd door de Nationale Woningraad. De bevragingwijze biedt tal van voordelen. Of beter: het bevragen van sleutelpersonen komt tegemoet aan een aantal methodologische problemen in het kader van een vergelijkend wijkenonderzoek. Bewoners van verschillende wijken en gemeenten hebben namelijk telkens een verschillend referentiekader, waardoor ze geen relatief oordeel (ten opzichte van andere wijken) kunnen geven. Ook speelt de cognitieve dissonantietheorie: mensen hebben de neiging om de situatie waarin ze zich bevinden als positiever te beoordelen. Vertaald naar de onderzoekscontext: bewoners hebben de neiging hun eigen woon- en leefomgeving positiever in te schatten dan die in werkelijkheid is. Tot slot is er ook nog sprake van een zeker selectie-effect: de echt ontevreden bewoners zijn al verhuisd en zouden dus niet meer tot de steekproef behoren, wat niet na te gaan is binnen dit onderzoek.

Wel is het zo dat het al dan niet inwoner zijn van de beoordeelde wijk inderdaad van invloed bleek te zijn op de gemaakte beoordelingen.

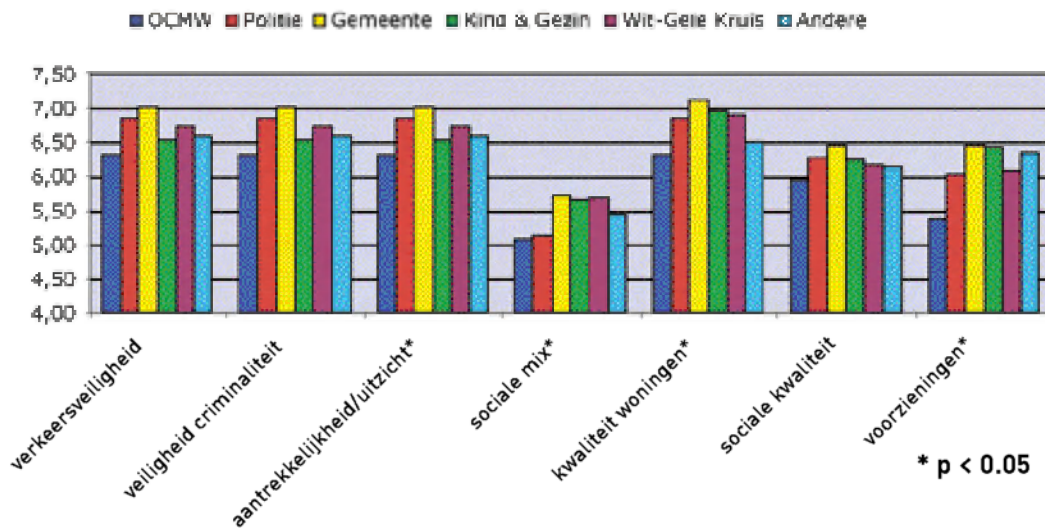
Figuur 3.1 - Gemiddelde scores voor de (deel)thema's naargelang het al dan niet inwoner zijn van de beoordeelde wijk

Zonder nu al in te gaan op de inhoudelijke betekenis van de aspecten die werden beoordeeld, wordt in Figuur 3.1 duidelijk dat inwoners de bevraagde aspecten van leefbaarheid inderdaad consequent hoger beoordelen dan niet-inwoners.

De keuze voor een onderzoeksmethode met sleutelpersonen, wordt bovendien gestaafd door de resultaten in Figuur 3.2. De sleutelpersonen blijken de verschillende wijken vanuit eenzelfde referentiekader - hun professionele achtergrond - te beoordelen, wat niet het geval zou zijn bij een bewonersbevraging.

Figuur 3.2 - Gemiddelde scores voor de (deel)thema's per categorie van sleutelpersoon, het effect van het al dan niet inwoner zijn van de wijk onder controle gehouden.

Een wijk in De Panne wordt met andere woorden beoordeeld door iemand met eenzelfde referentiekader als waarmee een wijk in Knokke-Heist beoordeeld wordt, bijvoorbeeld door een wijkagent. Het is dan ook correct om deze twee oordelen met elkaar te vergelijken, wat dit onderzoek precies voor ogen heeft.

De manier waarop de sleutelpersonen de aspecten beoordelen, vertoont een zekere systematiek. Medewerkers van de gemeente geven voor alle thema's de hoogste score. De wijkagenten staan in vier van de zeven gevallen op de tweede hoogste plaats. Medewerkers van het OCMW geven steeds de laagste punten. Deze vaststelling wordt bevestigd in het Nederlandse onderzoek. Daar gaven de woningcorporaties de hoogste scores, onmiddellijk gevolgd door de gemeenten. Deze diensten schatten de situatie wellicht rooskleuriger in, omdat ze zelf verantwoordelijk zijn voor het woonklimaat. De welzijnsinstellingen scoorden er het laagst, omdat ze problemen willen aankaarten en benadrukken die dan ook meer. Een mogelijke verklaring voor het verschil in beoordeling kan volgens ons ook liggen in het feit dat verschillende diensten vanuit hun professionele achtergrond met andere, uiteenlopende situaties te maken krijgen.

Hoe werden de waarnemingseenheden of respondenten geselecteerd? Het onderzoek maakt in de eerste plaats gebruik van die categorieën van sleutelpersonen die beroepsmatig met één of meerdere leefbaarheidsaspecten in contact komen, op wijkniveau, en die bij voorkeur in het hele Kustgebied aanwezig zijn. Wijkpolitie, OCMW en gemeentebesturen lagen voor de hand. Kind & Gezin en het Wit-Gele Kruis waren voor het overige de enige twee organisaties die ook aan de voorwaarden voldeden. De vijf organisaties/diensten waren spontaan bereid om aan het onderzoek mee te werken. De uiteindelijke respondenten werden benaderd via een tussenpersoon. Voor OCMW en gemeente waren dit de leden van de begeleidingscommissie, voor de politie de zonechef of de commissaris en voor Kind & Gezin (regio Oostende) en het Wit-Gele Kruis (regio's Veurne, Oostende en Brugge) de regioverantwoordelijken.

Om de kwaliteit van de gegevens te verhogen, werden voor deelname aan het onderzoek enkele bijkomende voorwaarden gesteld. Elke respondent moest minimum twee wijken beoordelen en mocht bij voorkeur geen inwoner zijn van de te beoordelen wijken. Aan beide voorwaarden kon evenwel niet steeds voldaan worden, wilde het onderzoek een voldoende aantal beoordelingen behalen.

De kenmerken van de sleutelpersonen zijn opgesomd in Tabel 3.1, kolom (a). De meeste respondenten vulden meer dan één vragenlijst in. Er werden 535 vragenlijsten ingevuld teruggestuurd. Daarvan werden 25 vragenlijsten niet weerhouden voor analyse, wegens een hoog aantal ontbrekende waarden en het vermoeden dat de sleutelpersoon de wijk niet of onvoldoende kende. Uiteindelijk bleven er 510 geldige beoordelingen over.

Naast de kenmerken van de respondenten op zich toont kolom (b) de verdeling van die kenmerken over de 510 beoordelingen.

Tabel 3.1 - Verdeling van (a) de respondenten en (b) de 510 vragenlijsten over de categorieën sleutelpersonen.

Beroep	(a)		(b)	
	Absoluut aantal	Percentage	Absoluut aantal	Percentage
OCMW	28	13,7	74	14,8
Politie	51	25,0	104	20,8
Gemeente	40	19,6	100	20,0
Kind & Gezin	18	8,8	78	15,6
Wit-Gele Kruis	34	16,7	78	15,6
Andere	33	16,2	67	13,4
Subtotaal	204	100	501	100
Ontbr.waarden	0		9	
Totaal	204		510	

Deel 2

Verwerking van de gegevens en resultaten

Uit de verkenning van het onderzoeksveld in Deel 1 blijkt dat reeds heel wat informatie voorhanden is over de Kust. Beleidsmakers en andere actoren in het veld beschikken al over behoorlijk wat gegevens over de omgeving waarin ze werkzaam zijn. Ze hebben ook een zicht op de mogelijke noden en wensen in die omgeving.

De beschikbare objectieve gegevens op het niveau van de Kust als regio laten echter alleen een schets van de ruimere omgeving zien, waar de directe woon- en leefomgeving een onderdeel van uitmaakt. De cijfers en statistieken zeggen echter niets over de manier waarop de inwoners hun omgeving beleven en het niveau waarop gemeten wordt, is bovendien niet fijnmazig genoeg. Dit is een belangrijke reden waarom dit onderzoek opteert voor een systematische bevraging van sleutelpersonen die hun oordeel geven over een aantal leefbaarheidsaspecten van een wijk.

In dit deel worden de resultaten van de bevraging van de sleutelpersonen gepresenteerd, samen met de verzameling van objectieve gegevens. Deze wijze van rapportering brengt de objectieve en subjectieve gegevens dus samen. Ze zijn immers complementair en moeten samen het totaalbeeld vormen. Van de behandelde wijken aan de Kust worden volgende aspecten belicht: inwoners, woningmarkt, veiligheid, fysieke en sociale kwaliteit, en voorzieningen. De kenmerken ervan worden in de eerste plaats op wijkniveau bekeken. Waar ze ook op gemeenteniveau beschikbaar, relevant of zinvol zijn, worden ze eveneens in beschouwing genomen. Wordt een samenhang tussen verschillende kenmerken ontdekt, dan wordt die ook besproken, voor zover die relevant is.

Net zoals Deel 1 biedt Deel 2 een selectie van de belangrijkste resultaten. De uitgebreide versie is na te lezen in het uitgebreide onderzoeksrapport *Leefbaarheidsonderzoek voor de Kust - Eindrapport*.

4 Verwerking van de gegevens

DE VRAGENLIJST

De subjectieve oordelen van de sleutelpersonen werden verzameld door middel van een schriftelijke vragenlijst (Bijlage 1). In het onderzoek werden verschillende aspecten opgenomen. Voor het operationaliseren van de indicatoren (het vertalen van concepten in meetbare termen) werd op meerdere bronnen een beroep gedaan, zoals het *Voetgangersvademecum* of vragenlijsten uit andere leefbaarheidsonderzoeken. De sleutelpersonen kregen in de meeste gevallen aspecten te beoordelen met een rapportcijfer van 1 tot 10. Een hoge score op een aspect als 'voldoende zebrapaden' betekent een positieve beoordeling van de situatie.

Bij een reeks aspecten werden de sleutelpersonen om een subjectief *oordeel* gevraagd. Was een oordeel moeilijker te geven, dan werd bij een aantal kenmerken ook om een *inschatting* gevraagd, zoals bij de mate van permanente bewoning in de wijk of het aantal anderstalige bewoners. In de lijst werd ook een beperkt aantal open vragen opgenomen. Zo werd bijvoorbeeld gevraagd waarom een wijk al dan niet aantrekkelijk was voor senioren om er te (komen) wonen.

Elke sleutelpersoon kreeg in principe minstens twee wijken te beoordelen. Daarom werd de lengte van de vragenlijsten beperkt.

De onderzoeker deelde de vragenlijsten meestal persoonlijk uit op de teamvergaderingen van de wijkagenten, verpleegkundigen en andere sleutelpersonen, met een korte uiteenzetting. Alles werd in het werk gesteld om zoveel mogelijk antwoorden terug te krijgen.

VAN INDIVIDUELE VRAGENLIJST NAAR GEGEVENS OP WIJKNIVEAU

Om de resultaten op een verstaanbare en duidelijke wijze te kunnen presenteren, moesten de antwoorden uiteraard nog verwerkt worden. Daartoe moesten de individuele gegevens samengevoegd worden naar het wijkniveau. De gegevens moesten ook gereduceerd worden, opdat ze voldoende overzichtelijk zouden blijven, weliswaar zonder een al te groot verlies aan informatie. Ook werd gecontroleerd of kenmerken van de sleutelpersonen een invloed hadden op de manier van antwoorden.

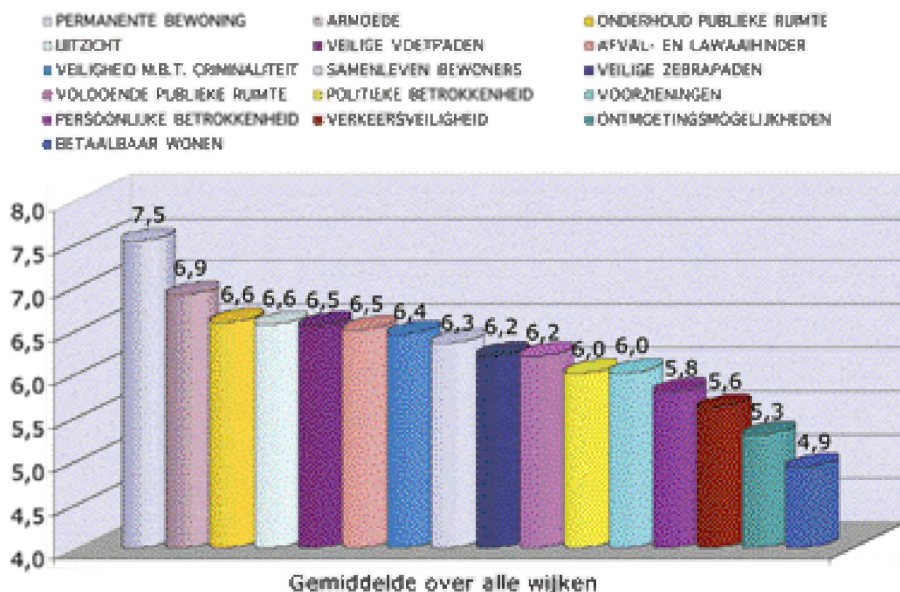
De verwerking van de gegevens gebeurde in vier stappen: de verkenning van de resultaten aan de hand van univariate of beschrijvende statistieken, het creëren van nieuwe variabelen op basis van factoranalyse en/of correlaties, controle voor sleutelpersoonkenmerken en hercodering naar wijkniveau. De bespreking van deze stadia komt uitvoerig aan bod in het uitgebreide onderzoeksrapport.

Tijdens dit verwerkingsproces kwamen enkele interessante bevindingen aan het licht:

- Tijdens de eerste fase van de verwerking, het bekijken van de univariate statistieken, wordt al een hint gegeven over welke aspecten de sleutelpersonen het laagst quoteren. Van alle in de vragenlijst opgenomen kenmerken kregen de items 'voldoende aanwezigheid van geschikte koop- en/of huurwoningen (qua prijs en grootte) voor jonge gezinnen' (4,6 op 10) en 'voldoende aanwezigheid van geschikte koop- en/of huurwoningen voor gezinnen met een laag inkomen' (4,3 op 10) de laagste beoordeling van de sleutelpersonen.
- In de loop van de verwerking van de gegevens werden 66 variabelen uit de vragenlijst herleid tot 16 nieuwe dimensies. 'Voldoende zebrapaden' en 'veilige oversteekplaatsen' werden bijvoorbeeld samengevoegd onder één dimensie 'veilige zebrapaden' (zie Bijlage 2). In deze fase bleek bijvoorbeeld dat de beoordeling van de globale veiligheid (zowel verkeer als criminaliteit) veel sterker samenhangt met het subjectieve veiligheidsgevoel dan met de feitelijke veiligheid.
- In tegenstelling tot het al dan niet inwoner zijn van een wijk en de categorie van sleutelpersoon waartoe iemand behoort, blijken geslacht, leeftijd en anciënniteit nauwelijks invloed uit te oefenen op het geven van de globale scores.

De gemiddelde waarden van de 16 dimensies worden visueel voorgesteld in bijgaande figuur.

Figuur 4.1 - Nieuwe waarden van de 16 dimensies, waarbij de invloed van het al dan niet inwoner zijn van de wijk en de categorie sleutelpersoon waartoe men behoort onder controle gehouden worden.

De dimensies 'permanente bewoning' en 'armoede' horen niet volledig in het rijtje thuis. Ze mogen niet op dezelfde manier geïnterpreteerd worden als de andere. Het zijn immers eerder inschattingen dan beoordelingen. Wel geldt nog steeds: hoe hoger de score, hoe positiever de inschatting van de situatie. Een wijk met 9 op 10 voor de dimensie 'armoede' kent volgens de sleutelpersonen met andere woorden minder armoede dan een wijk met 7 op 10.

Wat vooral opvalt, is dat de hoogste scores toegekend worden aan eerder fysieke kenmerken van de wijk, terwijl de meer sociale kenmerken zich eerder 'onderaan' bevinden. Vooral het gebrek aan betaalbare woningen aan de Kust en het gebrek aan ontmoetingsmogelijkheden in de wijk ervaren de sleutelpersonen als problematisch voor de bewoners. Ook de dimensies fiets- en kindvriendelijk verkeer en persoonlijke betrokkenheid scoren minder goed.

Van de andere dimensies liggen de gemiddelde scores heel dicht bij elkaar. Globaal gezien zijn de sleutelpersonen het meest tevreden over het onderhoud van de publieke ruimte, het uitzicht van de wijken, de veiligheid van de voetpaden en de hinder afkomstig van lawaai en/of afval.

- Via Multiple Classification Analysis werden voor de 16 dimensies de nieuwe waarden *per wijk* verkregen, gecontroleerd voor de invloed van de twee bovengenoemde sleutelpersoonkenmerken. Voor andere in de vragenlijst opgenomen variabelen moest nog een bewerking uitgevoerd worden om de resultaten per wijk te bekomen. Er wordt dan bijvoorbeeld gewerkt met 'het percentage sleutelpersonen dat van mening is dat de verkeersveiligheid in de wijk in de laatste vijf jaar merkbaar verbeterd is'.

SAMENHANG TUSSEN GEKENDE WIJKKENMERKEN

De verwerking van de ruwe gegevens leverde heel wat interessante, zij het nog beschrijvende informatie op. Daarna werden ook verbanden gezocht tussen de gemeten wijkenkenmerken en ook de beschikbare objectieve indicatoren in de analyse betrokken.

De verbanden tussen de kenmerken werden via een correlatiematrix nagegaan.

Figuur 4.2 - Correlatiematrix op wijkniveau (zie blz. 37)

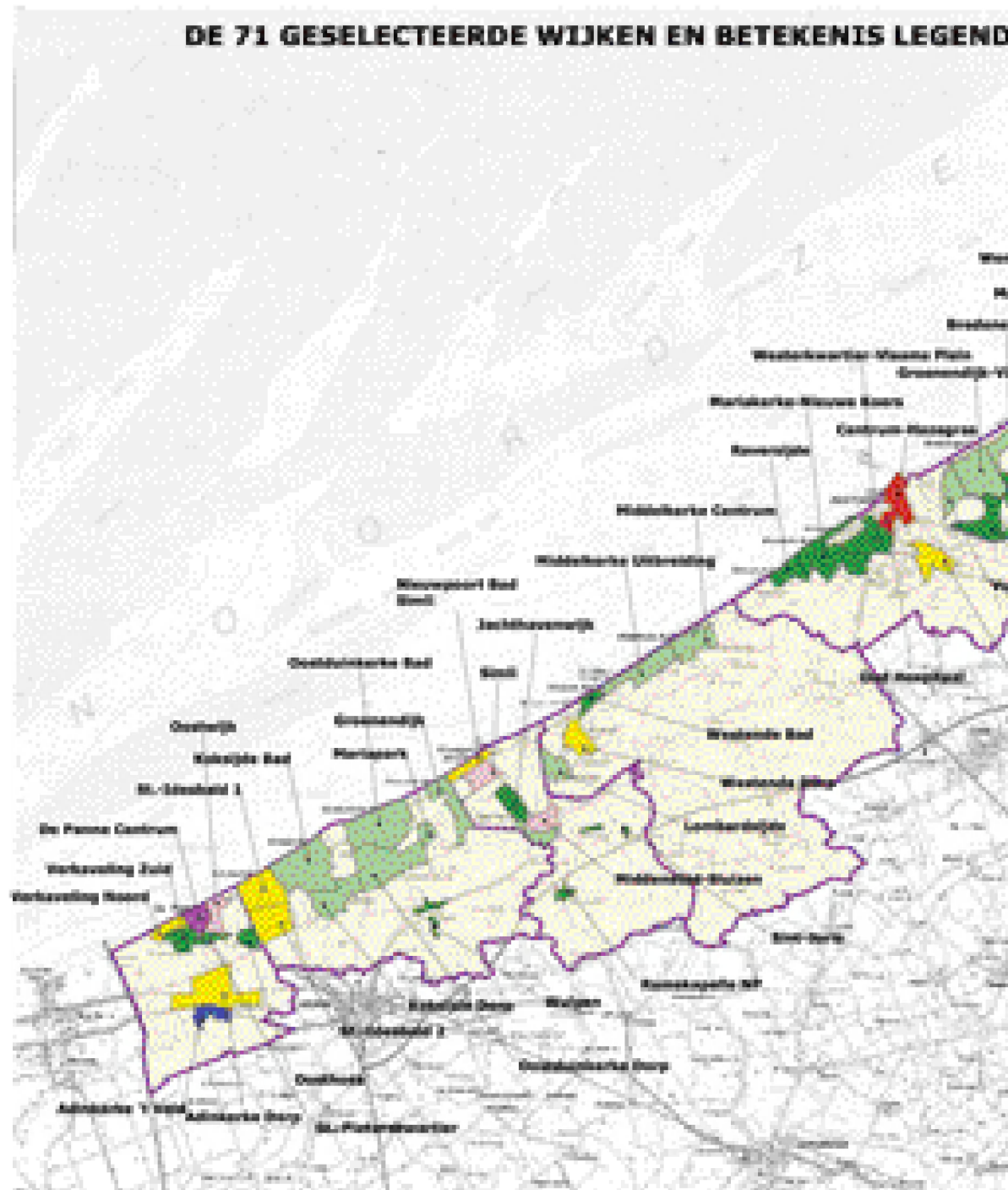
Een correlatiematrix toont de 'correlatiecoëfficiënten' (r) tussen de kenmerken, of geeft met andere woorden de sterkte en de richting van de samenhang tussen de kenmerken weer. De waarde van r varieert tussen 0 (geen samenhang) en 1 (perfecte samenhang). De hier gehanteerde regels zijn gebaseerd op meerdere statistische handboeken:

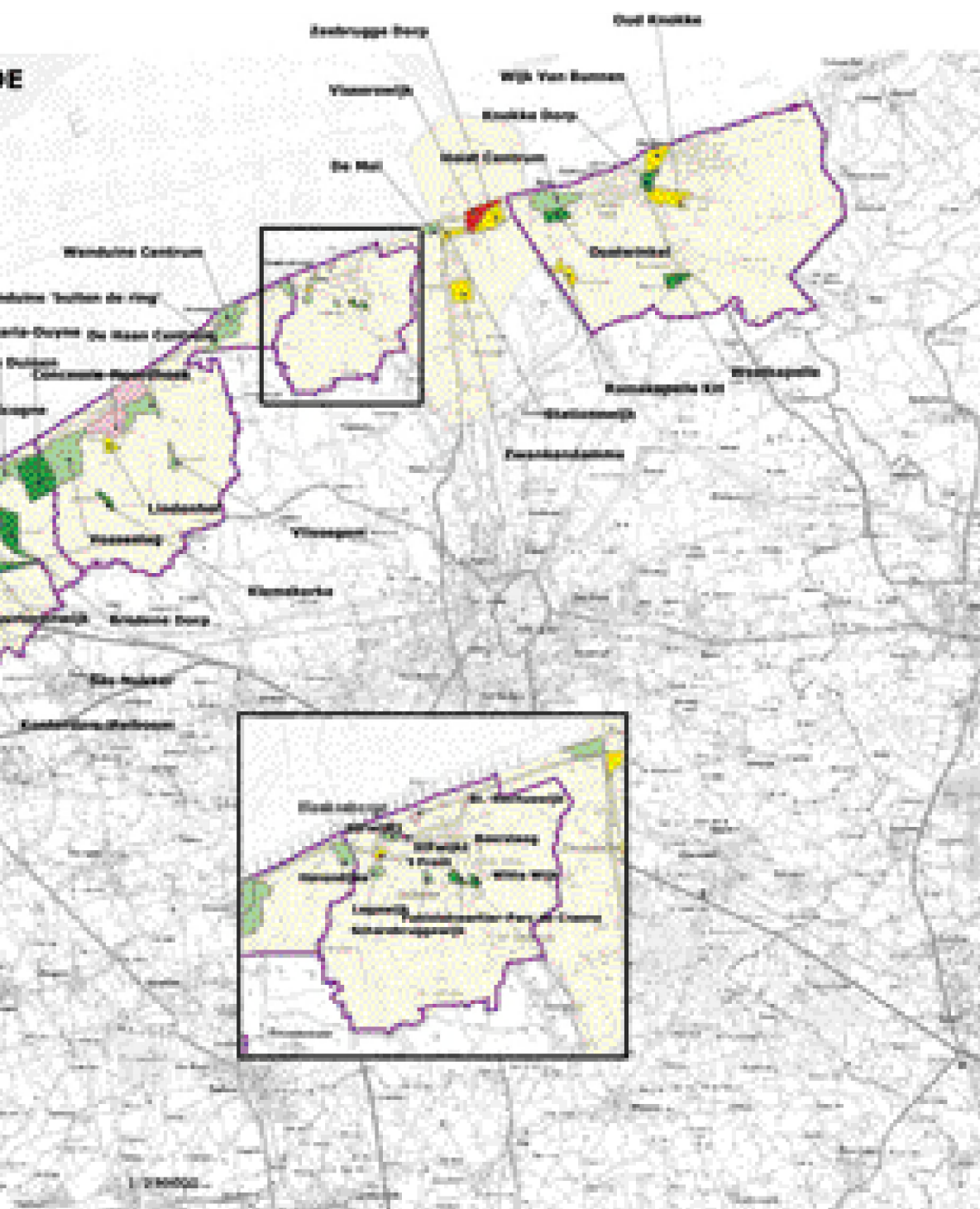
$r < [-] 0.30$	geen tot verwaarloosbaar verband
$[-] 0.30 < r < [-] 0.50$	enig verband (vermeld indien relevant)
$[-] 0.50 < r < [-] 0.70$	vrij sterk verband
$r > [-] 0.70$	sterk verband

De positieve of negatieve aard van de correlatiecoëfficiënt toont de richting van het verband. Een voorbeeld: de correlatiecoëfficiënt tussen het 'aandeel woningen waarvan de eigenaar bewoner is' (laatste rij) en 'betaalbaar wonen' (kolom 10) is gelijk aan 0.722. Op wijkniveau is er dus een sterke positieve samenhang tussen het aandeel woningen waarvan de eigenaar bewoner is en het oordeel van de sleutelpersonen over betaalbaar wonen in de wijk.

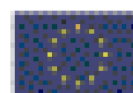
De correlatiecoëfficiënt is echter een symmetrische maat. Er mag dus niet gezegd worden dat het ene kenmerk invloed uitoefent op het andere of omgekeerd. Er is enkel uit af te leiden dat de twee kenmerken 'samengaan'. In het voorbeeld: de sleutelpersonen gaven de wijken met een hoger aandeel woningen waarvan de eigenaar bewoner is een betere score op de dimensie 'betaalbaar wonen'.

DE 71 GESELECTEERDE WIJKEN EN BETEKENIS LEGENDA

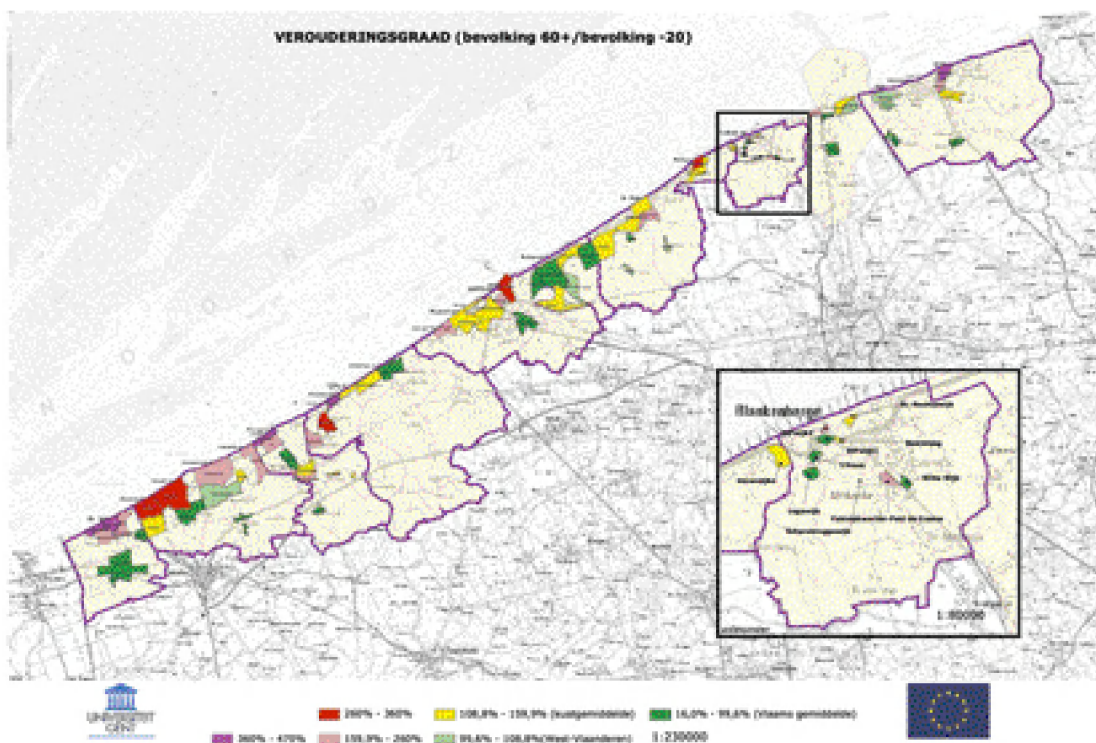
1. De Bijlmer
 2. De Bijlmer
 3. De Bijlmer
 4. De Bijlmer
 5. De Bijlmer
 6. De Bijlmer
 7. De Bijlmer
 8. De Bijlmer
 9. De Bijlmer
 10. De Bijlmer
 11. De Bijlmer
 12. De Bijlmer
 13. De Bijlmer
 14. De Bijlmer
 15. De Bijlmer
 16. De Bijlmer
 17. De Bijlmer
 18. De Bijlmer
 19. De Bijlmer
 20. De Bijlmer
 21. De Bijlmer
 22. De Bijlmer
 23. De Bijlmer
 24. De Bijlmer
 25. De Bijlmer
 26. De Bijlmer
 27. De Bijlmer
 28. De Bijlmer
 29. De Bijlmer
 30. De Bijlmer
 31. De Bijlmer
 32. De Bijlmer
 33. De Bijlmer
 34. De Bijlmer
 35. De Bijlmer
 36. De Bijlmer
 37. De Bijlmer
 38. De Bijlmer
 39. De Bijlmer
 40. De Bijlmer
 41. De Bijlmer
 42. De Bijlmer
 43. De Bijlmer
 44. De Bijlmer
 45. De Bijlmer
 46. De Bijlmer
 47. De Bijlmer
 48. De Bijlmer
 49. De Bijlmer
 50. De Bijlmer
 51. De Bijlmer
 52. De Bijlmer
 53. De Bijlmer
 54. De Bijlmer
 55. De Bijlmer
 56. De Bijlmer
 57. De Bijlmer
 58. De Bijlmer
 59. De Bijlmer
 60. De Bijlmer
 61. De Bijlmer
 62. De Bijlmer
 63. De Bijlmer
 64. De Bijlmer
 65. De Bijlmer
 66. De Bijlmer
 67. De Bijlmer
 68. De Bijlmer
 69. De Bijlmer
 70. De Bijlmer
 71. De Bijlmer
 72. De Bijlmer
 73. De Bijlmer
 74. De Bijlmer
 75. De Bijlmer
 76. De Bijlmer
 77. De Bijlmer
 78. De Bijlmer
 79. De Bijlmer
 80. De Bijlmer
 81. De Bijlmer
 82. De Bijlmer
 83. De Bijlmer
 84. De Bijlmer
 85. De Bijlmer
 86. De Bijlmer
 87. De Bijlmer
 88. De Bijlmer
 89. De Bijlmer
 90. De Bijlmer
 91. De Bijlmer
 92. De Bijlmer
 93. De Bijlmer
 94. De Bijlmer
 95. De Bijlmer
 96. De Bijlmer
 97. De Bijlmer
 98. De Bijlmer
 99. De Bijlmer
 100. De Bijlmer

5 Kenmerken van de Kustbewoners

STERKE VEROUDERING

De combinatie van een hoog aandeel ouderen en een laag aandeel jongeren leidt tot een hoge verouderingsgraad aan de Kust. Dit fenomeen is vrij algemeen in de hele regio, maar is toch uitzonderlijk hoog in een aantal wijken. Op de kaart is deze verouderingsgraad op wijkniveau weergegeven.

Een verouderingsgraad hoger dan 100 procent betekent dat er meer senioren of ouderen (60+) wonen dan jongeren (-20). Dit geldt al sinds 1995 voor elke Kustgemeente, met uitzondering van Bredene. In de geselecteerde wijken zijn er gemiddeld 47,8 procent of bijna anderhalve keer meer zestigplussers dan min twintigjarigen. De verouderingsgraad bedraagt dus 147,8 procent. De Scharebruggewijk in Blankenberge heeft de laagste verouderingsgraad (16,1 procent), de Wijk Van Bunnan de hoogste met 464,5 procent. Voor elke inwoner jonger dan 20 jaar wonen er in de Wijk Van Bunnan dus 4,6 inwoners die ouder zijn dan 60 jaar.

Enkele uitzonderingen niet te na gesproken, is de verouderingstrend sterker in de wijken die zich het dichtst bij de zee bevinden. In het kader van dit onderzoek worden ze gemakshalve 'badsplaatswijken' genoemd. Er is bovendien een hogere verouderingsgraad merkbaar in de wijken aan de Westkust. Heel wat wijken in het hinterland kennen daarentegen een minder sterke veroudering. Ze ligt er zelfs lager dan in West-Vlaanderen en Vlaanderen.

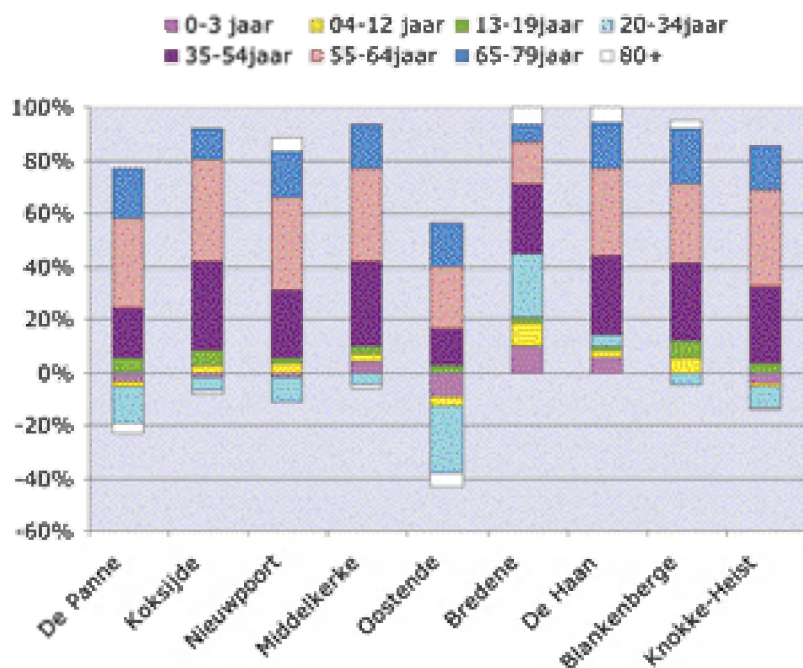
SCHOMMELENDE INTERNE VERGRIJZING

Een hoog aandeel ouderen in de bevolking gaat niet noodzakelijk samen met een hoog aandeel hoogbejaarden binnen deze groep. Dat blijkt niet alleen voor de Kustbewoners in het algemeen te gelden, maar ook voor de inwoners van de geselecteerde wijken in het bijzonder. In een beperkt aantal wijken ligt de interne vergrijzing wel uitzonderlijk hoog: hoger dan 30 procent in de Stuiverwijk/Monobloc Coupe Gorge in Nieuwpoort, in De Panne-Centrum en de SIF-wijk 2 in Blankenberge. Voor de meeste wijken aan de Kust geldt echter dat het aandeel hoogbejaarden in de groep van ouderen vrij laag blijft in vergelijking met West-Vlaanderen en Vlaanderen. De analyse van de migratiebeweging van en naar de Kust, opgesplitst naar leeftijd, kan hiervoor een verklaring bieden.

Figuur 5.1 op de volgende bladzijde laat het migratiesaldo zien (het aantal inwijkingen min het aantal uitwijkingen) als een gemiddelde voor de periode 1990-2003. In deze periode is het migratiesaldo in Bredene voor alle leeftijdscategorieën positief, zo blijkt. Dit betekent dat er tussen 1990 en 2003 méér mensen naar Bredene gingen wonen, dan er uit Bredene vertrokken, wat geldt voor alle leeftijdsklassen. In Oostende daarentegen is het migratiesaldo globaal wel positief (de staaf van Oostende is langer boven de nulprocentlijn dan eronder), maar in die periode verhuisden er méér personen uit de leeftijdscategorieën 0-3, 4-12, 20-34 en hoogbejaarden van Oostende naar ergens anders, dan er in Oostende gingen wonen. Enkel in Bredene en De Haan gingen in die periode méér jonge gezinnen, met of zonder jonge kinderen, wonen dan er vertrokken.

Deze gegevens bieden inderdaad een verklaring voor het voorlopig relatief laag blijven van de interne vergrijzing. Immers, in de periode 1990-2003 verhuisden méér 80-plussers *van* een Kustgemeente naar elders, dan er *naar* een Kustgemeente verhuisden. Alle Kustgemeenten samen genomen fluctueert het migratiesaldo van de groep 80-plussers. Het is een aantal jaren positief, dan weer een aantal jaren negatief. Het blijft daarom moeilijk om te voorspellen hoe deze groep zich in de toekomst zal gedragen. Zal hun aandeel evenredig omhoog gaan met het stijgende aantal 60-plussers? Een voorspelling of simulatie van de evolutie is nochtans niet onbelangrijk met het oog op het inschatten van de toekomstige zorgbehoefte.

Figuur 5.1 - Migratiesaldo in de negen Kustgemeenten naar leeftijd, 1990 - 2003 (Bron: NIS, eigen bewerking)

De unieke demografische situatie aan de Kust roept meteen een aantal vragen op. Hoe zal de situatie in de toekomst evolueren? Welke zijn de maatschappelijke, politieke, financiële, ... implicaties van de evolutie? In hoeverre moeten en kunnen welzijns- en/of zorginstellingen, lokale besturen maar ook culturele organisaties en verenigingen (voor het inrichten van vrijetijdsactiviteiten) erop anticiperen en er rekening mee houden? Het belang van dit anticiperen mag blijken uit een aantal niet onbelangrijke verbanden tussen de verouderingsgraad en een aantal andere gemeten kenmerken die in de hoofdstukken 6 en 9 aan bod komen.

ANDERSTALIGE INWONERS

De migratie of verhuisbeweging aan de Kust heeft nog een aantal andere kenmerken. Een aantal nieuwkomers woonde het jaar voordien nog in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het Waalse Gewest. Het aantal anderstaligen in het algemeen en Franstaligen in het bijzonder werd in voorbereidende interviews meermaals als knelpunt aangehaald. De momenteel beschikbare gegevens hebben betrekking op slechts één jaar. Daarom moet voorzichtig omgegaan worden met eventuele conclusies. Wel is duidelijk dat het gewicht of het aandeel van de nieuwe inwoners met een vrij grote kans op anderstaligheid het grootst is in westelijke Kustgemeenten, met uitzondering van Nieuwpoort. Onder de nieuwkomers afkomstig

uit het Brusselse Hoofdstedelijke en het Waalse Gewest blijkt De Panne de populairste gemeente te zijn. Van alle nieuwe inwoners in De Panne zijn er procentueel het meest afkomstig uit het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (9,2 procent) en het Waalse Gewest (17,2 procent). Van alle inwoners van De Panne woonden er op 1 januari 2003 het jaar daarvoor nog anderhalf procent in één van de andere twee gewesten. In de naburige gemeente Koksijde lag dit cijfer op 1,2 procent en in Middelkerke op 1 procent.

De sleutelpersonen schatten het aandeel anderstalige bewoners in de wijken op gemiddeld 20 procent. Deze inschatting lijkt op het eerste gezicht vrij betrouwbaar, niet zozeer in *absolute* termen (de geschatte percentages per wijk), maar vooral in *relatieve* termen (de verhouding van de wijken ten opzichte van elkaar). Volgens de sleutelpersonen is het aandeel anderstalige bewoners het grootst in de typische 'badplaatswijken', wat hoogst waarschijnlijk overeenstemt met de werkelijkheid. Het aandeel Nederlandstaligen werd mee opgenomen in de correlatiematrix. Verder onderzoek zal aantonen dat dit kenmerk vrij sterk samenhangt met een aantal andere.

'VLUCHTIGE' BEVOLKING

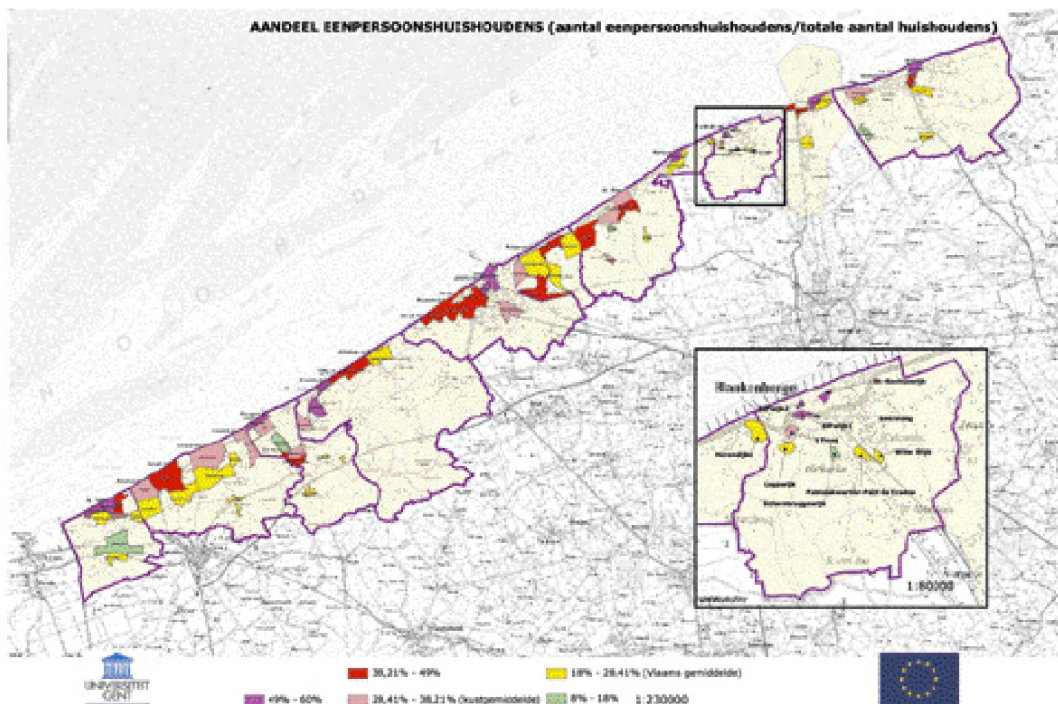
Een groot deel van het 'verloop' van de bevolking aan de Kust is intra-gemeentelijk. Het gaat dus heel vaak om verhuizingen binnen de eigen gemeente. Gemiddeld 43 procent van de inwoners die het voorgaande jaar op een ander adres woonden, verhuisden naar een nieuw adres binnen dezelfde gemeente. In Oostende en Knokke-Heist gaat het zelfs om meer dan de helft van het aantal verhuisden. In Middelkerke lag dit aandeel, in 2003 althans, met 5,1 procent het laagst. Op basis van deze vaststelling mag ervan uitgegaan worden dat er veel verhuisd wordt, binnen en tussen de wijken en tussen de wijken en de rest van de gemeente. De sleutelpersonen bevestigen dit door aan te geven dat er naar hun schatting evenveel autochtone Kustbewoners als inwijkelingen in de onderzochte wijken wonen.

De migratiebeweging aan de Kust kent dus een vrij groot 'verloop' binnen en van en naar de gemeente. Nieuwe inwoners zijn vaak anderstalig. Deze twee kenmerken, samen met een groot aantal alleenstaanden en weinig gezinnen met kinderen, kunnen typisch stedelijke fenomenen genoemd worden.

VEEL ALLEENSTAANDEN, WEINIG GEZINNEN MET KINDEREN

Dit stedelijke fenomeen, waar al in het eerste hoofdstuk naar verwezen werd, is terug te vinden in de gezinssamenstelling aan de Kust. In de 71 voor dit onderzoek geselecteerde wijken wonen 57.806 gezinnen of 74 procent van alle huishoudens. Zowel alle Kustgemeenten samen als de onderzochte wijken kennen een vrij hoog aandeel alleenstaanden: bijna vier op de tien huishoudens. Met uitzondering van Bredene ligt dit aandeel in alle gemeenten hoger dan in West-Vlaanderen en het Vlaamse Gewest. In een vijfde van de onderzochte wijken zijn er zelfs méér alleenstaanden dan 'meerpersoonshuishoudens'. Het laagste aandeel alleenstaanden komt voor in de Jachthavenwijk (10,6 procent), een woonwijk van Nieuwpoort.

Het aandeel alleenstaanden in een wijk is omgekeerd evenredig aan het aandeel huishoudens met kinderen. Hoe meer alleenstaanden in een wijk, hoe minder huishoudens met kinderen of omgekeerd. Onder de wijken met procentueel het minst gezinnen met kinderen worden opnieuw een aantal 'badplaatswijken' gesignaleerd, zoals Middelkerke Uitbreiding, Nieuwpoort Bad, Centrum-Hazegras, Wijk Van Bunnens, Westende Bad, Verkaveling Noord of Wenduine Centrum. Een aantal wijken uit het hinterland tellen procentueel het meest gezinnen met kinderen: de beide Ramskapelles (Nieuwpoort en Knokke-Heist), Zwankendamme (Zeebrugge), Westkapelle (Knokke-Heist) en Wulpen (Koksijde).

WELZIJN VAN DE KUSTINWONERS

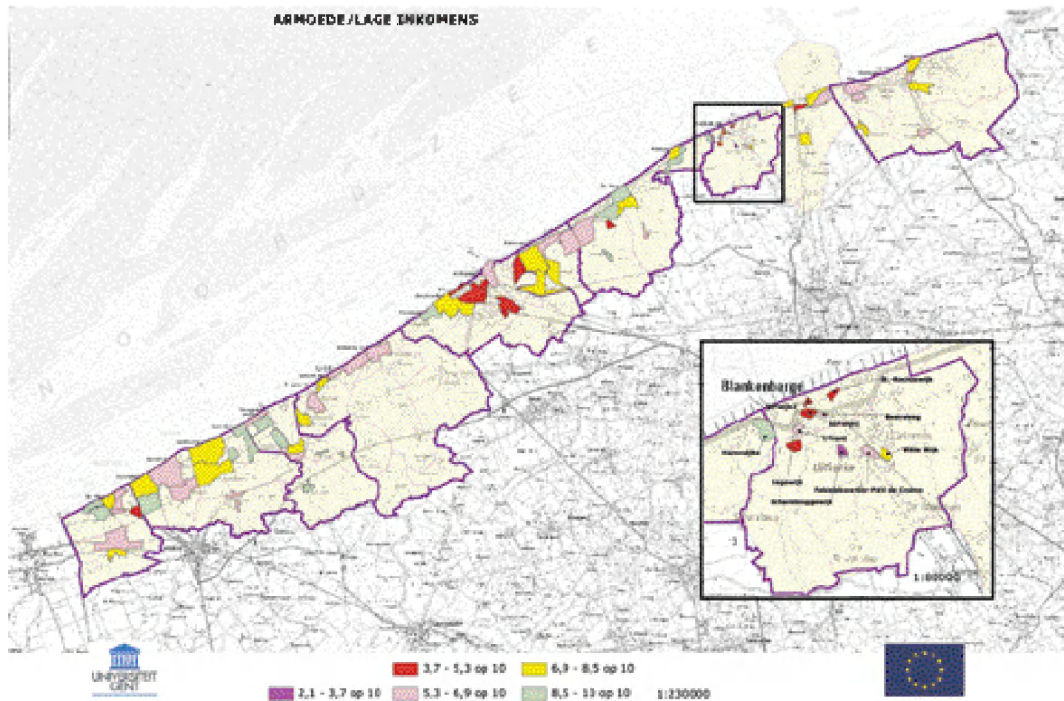
De Kust wordt gekenmerkt door een lager welzijnspeil. Dat bleek al in Deel 1 bij de beschrijving van De Kust in een notendop. De cijfers met betrekking tot het aantal bestaansminimumtrekkers/leefloners, het aantal eenoudergezinnen of het aantal werkzoekenden geven inderdaad al een indicatie van de welzijnsproblematiek van de Kustbevolking in het algemeen. Het is echter geen sinecure om zich een goed beeld te kunnen vormen van het welzijn van de bewoners van een wijk. Op zo'n laag niveau, waar de wet op de privacy in het gedrang zou kunnen komen, zijn de nodige objectieve data vooreerst niet beschikbaar. De gegevens over het aantal eenoudergezinnen op wijkniveau, die nog maar pas verzameld worden, moeten dan ook met enige omzichtigheid behandeld worden. Het gaat vaak om te lage aantallen om over echt betrouwbare gegevens te kunnen spreken.

Toch worden er grote verschillen gevonden tussen de wijken. Ter illustratie: de wijk met het laagste aandeel eenoudergezinnen is de Jachthavenwijk in Nieuwpoort. Van de gezinnen met kinderen zijn er 3,9 procent eenoudergezinnen. In de wijk Beersteeg in Blankenberge daarentegen wordt een aandeel van 52,4 procent genoteerd.

Bovendien moeten de cijfers nog op een andere manier omzichtig behandeld worden. Immers: het werken met gemiddelden verdoezelt die gevallen van armoede waarin het onderzoek niet geïnteresseerd is. Het hoge aantal tweede verblijven, het hoge gemiddelde kadastrale inkomen, maar ook de anonimiteit in de drukke toeristische periodes maken dat de armoede aan de Kust vaak verdoken blijft, zowel cijfermatig als in het straatbeeld.

Het werken met indicatoren van armoede, zoals eenoudergezinnen, is best wel interessant op zich, maar in de situatie aan de Kust moet dus rekening gehouden worden met het fenomeen van de verdoken armoede, iets wat via de cijfers niet terug te vinden is.

Ook de antwoorden die de sleutelpersonen via de vragenlijst geven over het welzijnsniveau van een wijk blijven slechts een indicatie. Vooral in de wijken waar er volgens de sleutelpersonen minder armoede heerst, blijft de armoede volgens hen verdoken. Ze situeren de verdoken armoede het meest in Bredene-Duinen, Sint-Idesbald 1 (Koksijde), Heist-Centrum, Westende Bad (Middelkerke) en Middenstad-Sluisen (Nieuwpoort).

De kaart geeft een visuele voorstelling van de manier waarop de sleutelpersonen de aanwezigheid van armoede aan de Kust inschatten.

Ook hier geldt: hoe hoger de score, hoe beter de situatie (hoe minder armoede). De kaart toont aan dat een aantal wijken uit twee Kustgemeenten behoorlijk slechter scoren dan de andere wijken. Het gaat om wijken in Blankenberge en Oostende.

6 De woningen aan de Kust

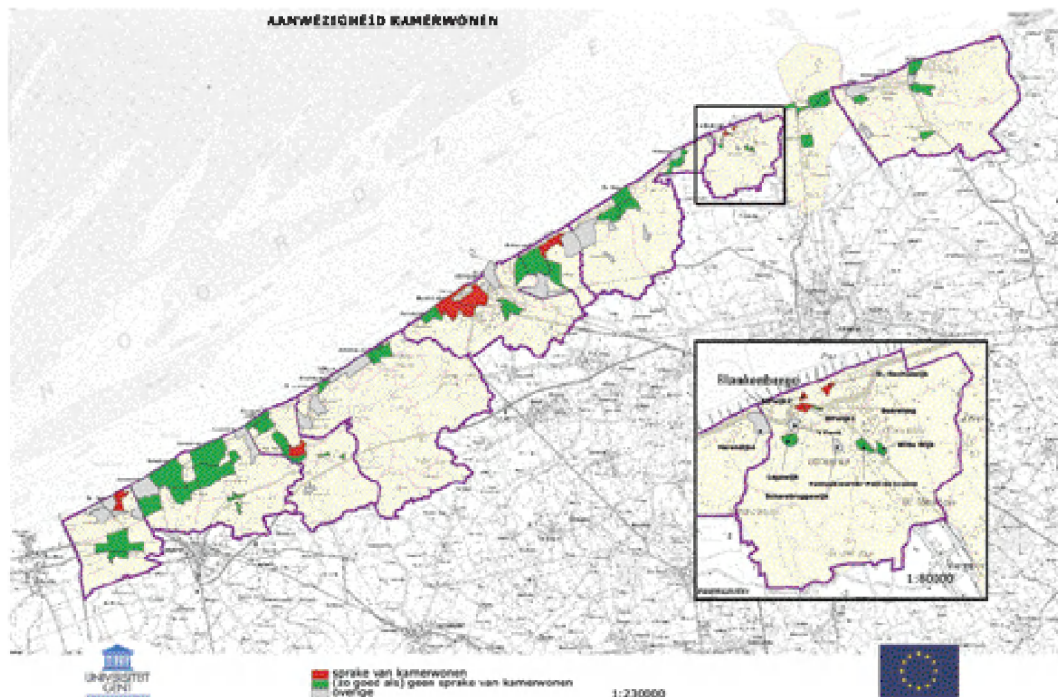
KENMERKEN VAN TWEEDE VERBLIJVEN?

De beschrijving van de woningmarkt aan de Kust zal steeds een partiële beschrijving zijn. Door het hoge aantal individuele huurvakantiewoningen en tweede verblijven is het immers moeilijk om een volledig beeld te schetsen. Dit segment van de woningmarkt is bovendien heel divers, zowel wat betreft aard en kwaliteit als wat betreft gebruik. Verder onderzoek is hier dan ook wenselijk. Het vermoeden bestaat dat minder kwaliteitsvolle woongelegenheden, die als tweede verblijf geregistreerd staan, toch permanent bewoond worden. Anderzijds fungeren heel kwaliteitsvolle woningen, die als hoofdverblijfplaats geregistreerd zijn, in werkelijkheid als tweede verblijf. Mochten beide gevallen zich verspreid en ongeconcentreerd voordoen, zouden ze elkaar opheffen en het beeld nauwelijks vertekenen. Het ligt echter meer voor de hand dat het oneigenlijk gebruik zich geconcentreerd voordoet in bepaalde gemeenten (en buurten). Dit impliceert meteen dat de kans vrij reëel is dat de gegevens op gemeenteniveau vertekend zijn door deze onregelmatigheden.

KWALITEITSVOLLE WONING VERSUS KAMERWONEN

De kwaliteit van de woningen aan de Kust is relatief goed. Indicatoren als bouwjaar en comfortniveau wijzen daarop. In vergelijking met het Vlaamse niveau is er echter nog werk voor de boeg, in het bijzonder voor de westelijke Kustgemeenten, met uitzondering van Koksijde. De sleutelpersonen beoordeelden de kwaliteit van de woningen in een wijk en het uitzicht van die wijk op eenzelfde manier. Krijgt een wijk een hoge score voor de kwaliteit van de woningen, dan kreeg ook het uitzicht van de wijk hoge punten. Dit verband bleek heel sterk te zijn. Daarom staan ze in dit onderzoek ook onder één noemer, namelijk 'uitzicht/aantrekkelijkheid van de wijk'. Bij het beoordelen van het uitzicht en de aantrekkelijkheid van een wijk laten de sleutelpersonen zich immers hoogstwaarschijnlijk eerder leiden door wat ze denken over de kwaliteit van de woningen in de wijk dan omgekeerd. Het aspect 'uitzicht/aantrekkelijkheid van de wijk' wordt verder behandeld in Hoofdstuk 8.

Ook het kamerwonen aan de Kust werd onderzocht. Bij kamerwonen gebruiken de verschillende bewoners van een woning douche, toilet en keuken gemeenschappelijk of minstens één van deze faciliteiten. Kamerwonen, wat op zich een stedelijk fenomeen is, werd een aantal keren vernoemd in de voorbereidende interviews. Volgens de sleutelpersonen blijft dit fenomeen beperkt tot een aantal wijken. Voor acht wijken zijn ze er zo goed als zeker van.

De signalen op het vlak van woningkwaliteit zijn dus vrij positief. Van geen enkele wijk vond meer dan de helft van de sleutelpersonen dat de woningkwaliteit er in de laatste vijf jaar merkbaar verslechterde.

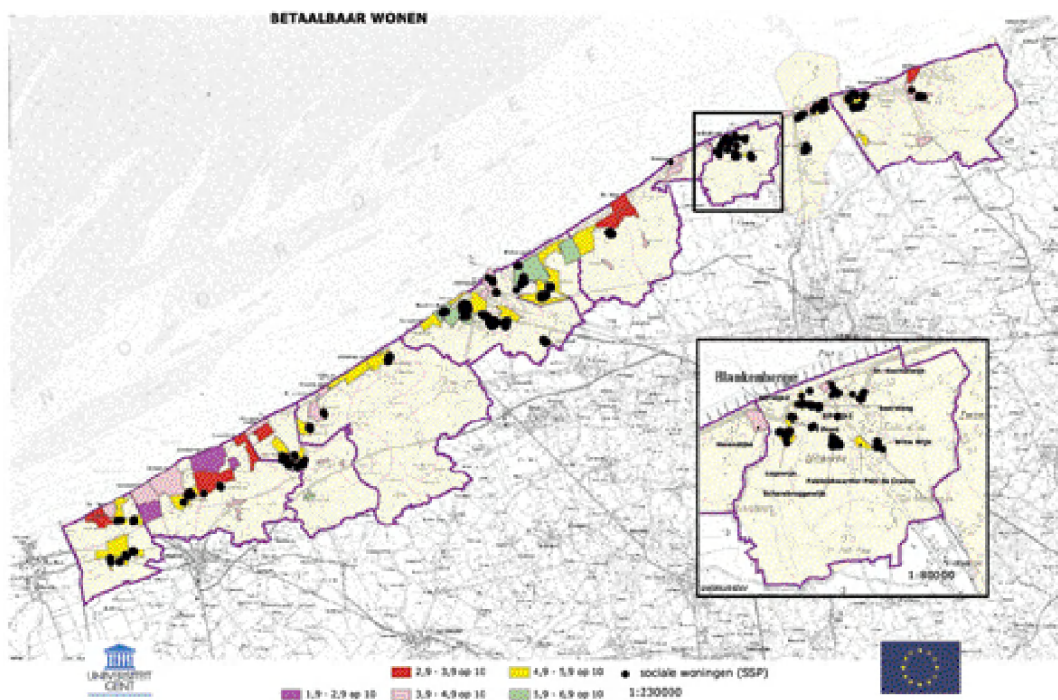
BETAALBAAR WONEN VOOR IEDEREEN?

De sleutelpersonen beoordeelden evenwel niet alle kenmerken van de woningmarkt aan de Kust even positief. De koop- en huurprijzen van woningen gaven al een indicatie. Het oordeel van de sleutelpersonen is echter onverbiddelijk: de betaalbaarheid van de woningen krijgt met 4,9 op 10 de slechtste punten van alle bevraagde aspecten. Deze algemene vaststelling, over alle wijken heen, is minstens even belangrijk als de resultaten op wijkniveau.

Bij de resultaten per wijk moet rekening gehouden worden met een effect als gevolg van de manier waarop de wijken per gemeente geselecteerd werden. Tegen de verwachtingen in op basis van de objectieve gegevens op gemeenteniveau, krijgt slechts één wijk in Knokke-Heist slechtere punten. De Wijk Van Bunnin krijgt er 3,6 op 10. Dit in tegenstelling tot Koksijde waar vier wijken behoorlijk tot veel slechter scoren: Sint-Idesbald 2 (2,3 op 10), Oostduinkerke Bad en Mariapark (2,7 op 10), Groenendijk (3,3 op 10) en Oostduinkerke Dorp (3,8 op 10). Hieruit mag niet zomaar geconcludeerd worden dat het vinden van een betaalbare woning problematischer is in Koksijde dan in Knokke-Heist. In Knokke-Heist werden een

aantal wijken immers niet weerhouden voor het onderzoek, zoals de duurdere wijk Het Zoute. Eerder moet uit deze vaststelling de methodologische les getrokken worden dat zoveel mogelijk dezelfde criteria gehanteerd moeten worden bij het selecteren van wijken voor een vergelijkend wijkenonderzoek.

De kaart geeft ook de sociale woningen aan de Kust weer. Deze gegevens werden verzameld door het Steunpunt Sociale Planning in het kader van de provinciale uitgave *Wonen in West-Vlaanderen*. Volgens het SSP tellen de negen Kustgemeenten en Zeebrugge 8.058 sociale woningen, goed voor 5,1 sociale woningen per 100 huishoudens. Zeventig procent van alle sociale woningen aan de Kust bevindt zich in één van de onderzochte wijken. De concentratie van sociale woningen op wijkniveau blijkt onder meer uit het feit dat er in 39 van de 71 geselecteerde wijken helemaal geen sociale woningen voorkomen. Op de kaart vallen twee blinde vlekken op. In Middelkerke worden slechts 130 sociale woningen geteld, in De Haan amper 106. Per 100 gezinnen zijn er in Middelkerke slechts 1,6 sociale woningen beschikbaar, in De Haan slechts twee. Met 271 sociale woningen ligt het aantal in Knokke-Heist wel hoger, maar ook hier ligt het percentage heel laag: er zijn amper 1,7 sociale woningen beschikbaar per 100 gezinnen, dan nog voornamelijk geconcentreerd in de twee wijken van Heist. De concentratie van sociale woningen op wijkniveau is een algemene vaststelling, met uitzondering van Blankenberge en Oostende. In deze gemeenten liggen de sociale woningen eerder verspreid (over alle wijken).

TE WEINIG GESCHIKTE WONINGEN VOOR JONGE GEZINNEN

In 2001 bedroeg het aandeel eengezinswoningen in het totale aantal particuliere woningen aan de Kust 54,2 procent. In West-Vlaanderen en het Vlaamse Gewest lag dit aandeel respectievelijk op 82,3 en 80 procent. Dit verschil spreekt voor zich. Bovendien daalde dit aandeel in de meeste Kustgemeenten in vergelijking met 1991, zij het licht. Voor 49 van de 71 wijken is de meerderheid van de sleutelpersonen ook van mening dat er onvoldoende geschikte woningen zijn voor jonge gezinnen. Sommige wijken zijn voor jonge gezinnen onaantrekkelijk om er te (komen) wonen, omdat de woningen er te duur en dus onbetaalbaar zijn. Betaalbare woningen, nabijheid van een school of andere diensten, voldoende groen en speelruimte zijn dan weer kenmerken die een wijk wel aantrekkelijk maken voor jonge gezinnen. Voor senioren zijn vooral die wijken aantrekkelijk die het dichtst bij voorzieningen gelegen zijn. In deze wijken zijn de woningen vaak zowel te duur als te klein voor jonge gezinnen. De bevolkingssamenstelling of sociale mix, zowel gedefinieerd in termen van leeftijd als inkomensklasse, komt in deze wijken, meer nog dan in andere, in het gedrang.

WONINGKENMERKEN VERSUS ANDERE KENMERKEN

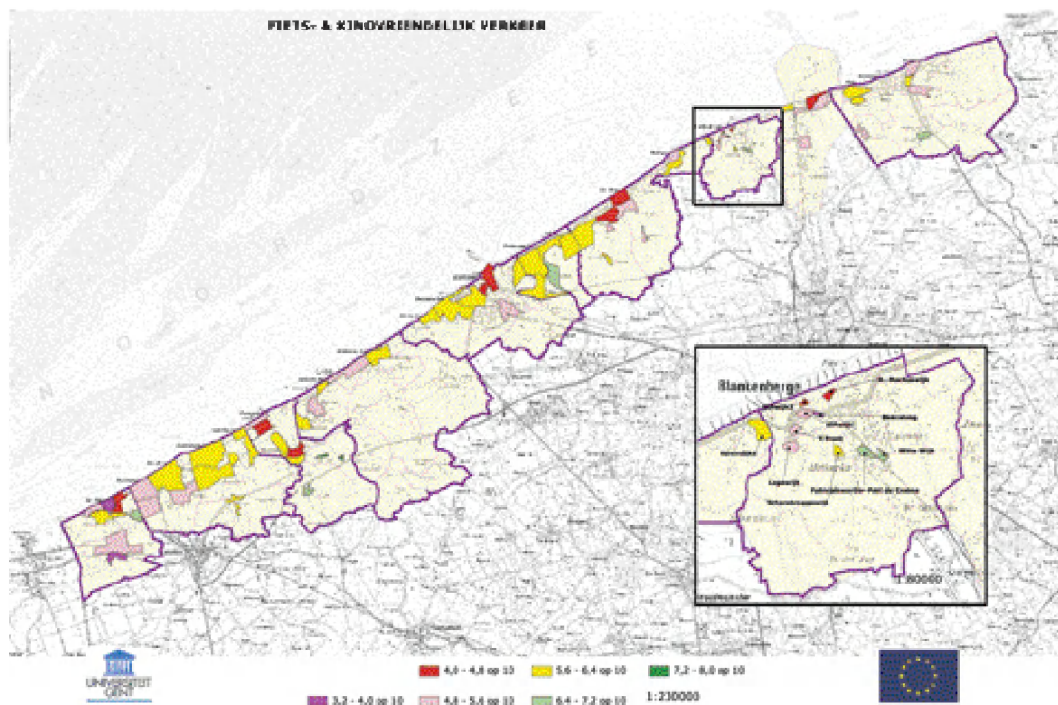
De correlatiematrix toont een aantal interessante verbanden tussen wijkenmerken. Zo blijkt het oordeel van de sleutelpersonen over samenleven/overeenkomen en betrokkenheid van de wijkbewoners positief samen te hangen met de gemiddelde oppervlakte (en dus ook het type) van de woningen in de wijk. Ook blijkt er een interessante samenhang te bestaan tussen de betaalbaarheid van de woningen, de mate van permanente bewoning, de verouderingsgraad en het aandeel huishoudens met kinderen. De verbanden suggereren dat de betaalbaarheid van de woningen in een wijk invloed heeft op de leeftijd van de inwoners: wijken met minder betaalbare woningen trekken oudere inwoners aan. Wijken met meer betaalbare woningen trekken gezinnen met kinderen aan en/of gezinnen met kinderen blijven eerder in deze wijken wonen dan in wijken met minder betaalbare woningen. Volgens de sleutelpersonen is de permanente bewoning ook hoger in wijken met meer betaalbare woningen.

7 De veiligheid aan de Kust

OP DE GOEDE WEG

Het thema 'veiligheid' staat vaak boven op de agenda van politici en onderzoekers. Toch is het aan de Kust volgens de sleutelpersonen vrij goed gesteld met de veiligheid. Met uitzondering van 'fiets- en kindvriendelijk verkeer' kreeg de veiligheid op alle aspecten (voetpaden, zebra-paden, criminaliteit) een stuk betere punten dan de andere beoordeelde dimensies. Wat betreft de verkeerssituatie aan de Kust behaalden fiets- en kindvriendelijkheid de slechtste punten op twee na, met name 'betaalbaar wonen' en 'voldoende ontmoetingsmogelijkheden'. Dit stemt overeen met de resultaten van de Algemene socio-economische enquête in 2001. In geen enkele Belgische gemeente bleken toen meer mensen tevreden dan ontevreden te zijn over de fietspaden in hun buurt (zie Bijlage 3).

Toch blijken 12 van de 71 wijken op elk van de drie dimensies inzake verkeersveiligheid slecht tot uitzonderlijk slecht te scoren. Het zijn de wijken Beersteeg en Legawijk (Blankenberge), Lindenhof (De Haan), De Panne Centrum, Oostwijk en Adinkerke 't Veld (De Panne), Sint-Idesbald 2 (Koksijde), De Simliwijk (Nieuwpoort), Centrum-Hazegras (Oostende), en de Stationswijk, het Vismijnkwartier en Zwankendamme in Zeebrugge. Drie van deze wijken, Adinkerke 't Veld, de Simliwijk en Beersteeg, vallen ook nog eens op doordat maar weinig

sleutelpersonen van mening zijn dat de verkeersveiligheid in de laatste vijf jaar merkbaar verbeterde. Van Adinkerke 't Veld vindt bovendien een meerderheid dat de verkeersveiligheid in die periode merkbaar verslechterde.

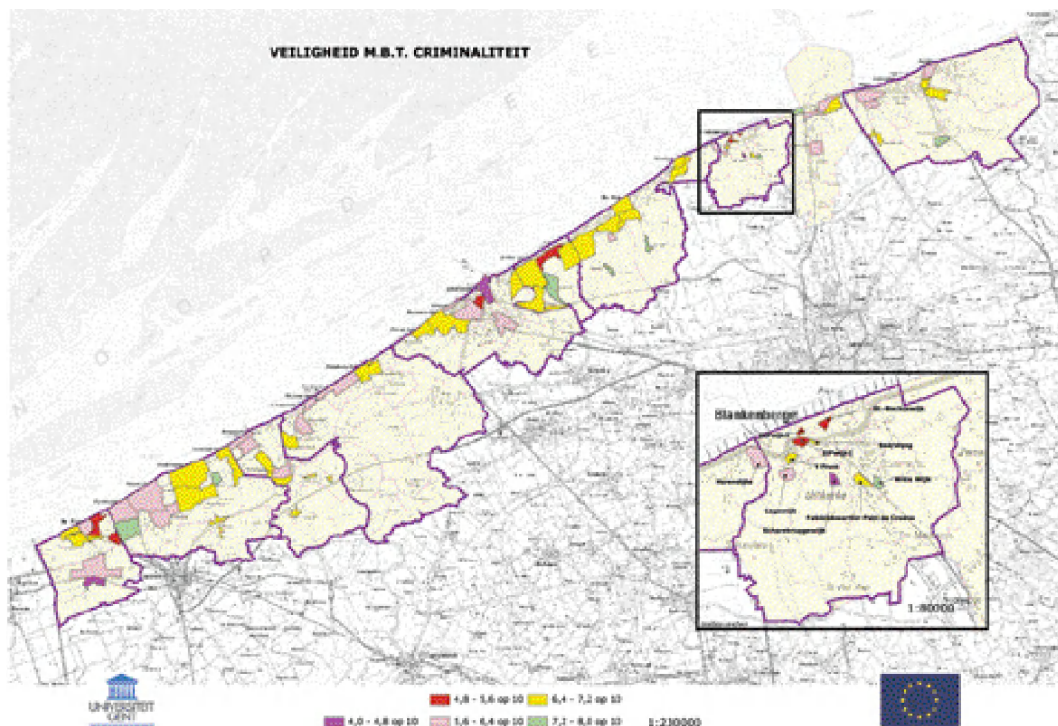
Van de 71 wijken zijn er dan weer 21 die het op de drie dimensies goed tot heel goed doen. Evenals de verkeersonveilige wijken liggen ze verspreid over alle Kustgemeenten. Ongeacht de verschillen tussen gemeenten, zoals die naar voren komen uit andere bronnen, blijkt het dus best interessant te zijn om de verkeersveiligheid op wijkniveau te onderzoeken.

Specifieke situaties die door de sleutelpersonen aan een gevoel van verkeersonveiligheid op straat gelinkt worden, werden bij de open vraag omschreven als wildparkeren, druk verkeer en algemener als de druk van het toerisme.

De sleutelpersonen waren over het algemeen tevreden over de maatregelen die reeds genomen werden om de verkeersveiligheid te verbeteren. De meerderheid was globaal genomen van mening dat die de laatste vijf jaar merkbaar verbeterde in de wijk.

In vergelijking met de andere bevroagde leefbaarheidsaspecten beoordeelden de sleutelpersonen de veiligheid met betrekking tot criminaliteit evenmin negatief. Deze dimensie krijgt een gemiddelde van 6,4 op 10.

De sleutelpersonen menen wel vaker dat dit aspect in de wijk status quo gebleven is. Wat opvalt is dat Adinkerke 't Veld (De Panne), Centrum-Hazegras (Oostende) en de Scharebruggewijk (Blankenberge) veel slechter scoren dan de andere wijken.

GEVOEL BOVEN FEITEN

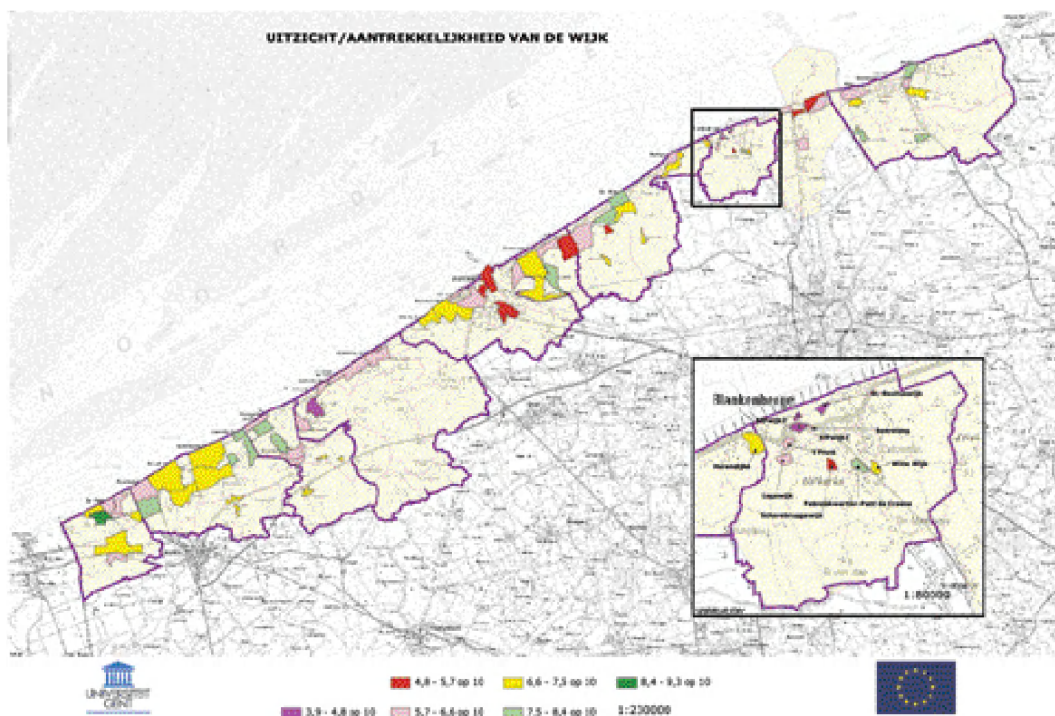
Eerder in het onderzoek werd vastgesteld dat de sleutelpersonen bij de globale beoordeling van de veiligheid vooral het subjectieve veiligheidsgevoel en niet noodzakelijk de feitelijke veiligheid voor ogen hadden. De samenhang tussen veiligheid (verkeer/criminaliteit) en andere gemeten kenmerken wijst in dezelfde richting. Zo gaat de beoordeling van verkeersveiligheid positief samen met het oordeel over criminaliteit en over de beschikbaarheid, staat en onderhoud van publieke ruimtes. Veiligheid met betrekking tot criminaliteit krijgt ook een betere score naargelang uitzicht van de wijk, overlast door afval en lawaaihinder en samenleven/overeenkomen onder de bewoners beter beoordeeld worden. Wijken die minder getypeerd worden door armoede of lage inkomens krijgen ook betere punten op veiligheid met betrekking tot criminaliteit. Deze bevindingen suggereren dat sleutelpersonen bij het beoordelen van de veiligheid niet zozeer afgaan op de feitelijke, objectieve situatie, maar zich eerder laten beïnvloeden door omgevingsaspecten, zoals uitzicht van de wijk of hun perceptie van achterstelling. In het kader van een leefbaarheidsonderzoek is 'veiligheid' dan ook een subjectief thema bij uitstek. Het is een kenmerk dat aan de hand van subjectieve indicatoren (tevredenheid over, kwaliteit van ...) gemeten moet worden.

Een verkeersveilige wijk zou dan steeds inherent een wijk moeten zijn 'waar de bewoner zich veilig voelt in het verkeer'. Hetzelfde geldt voor de veiligheid met betrekking tot criminaliteit.

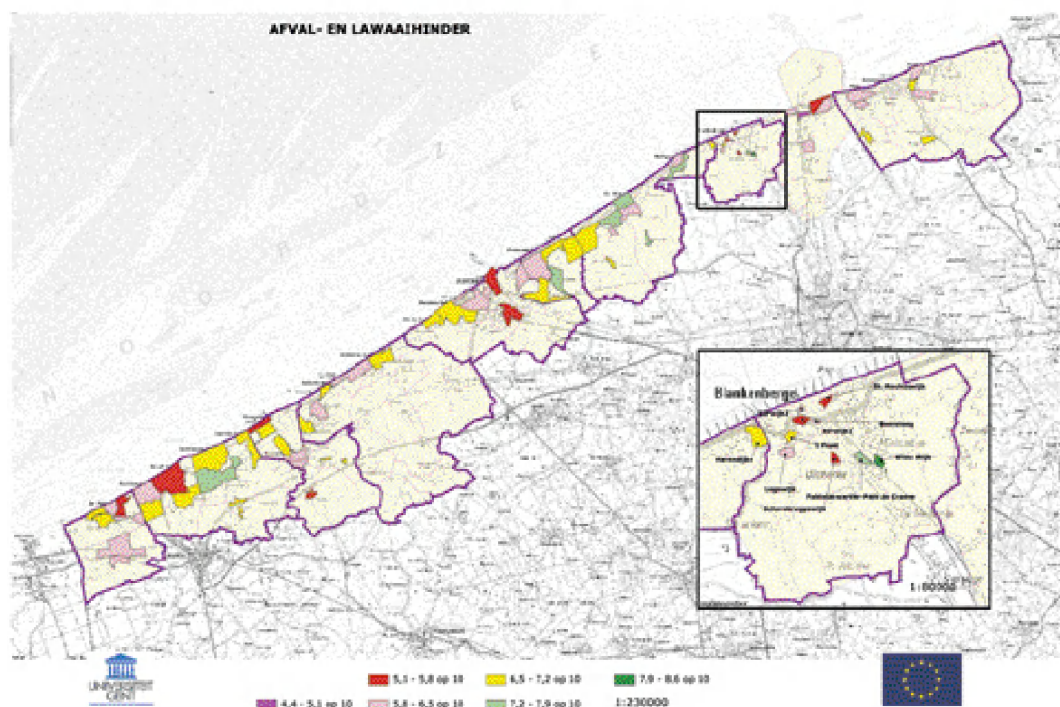
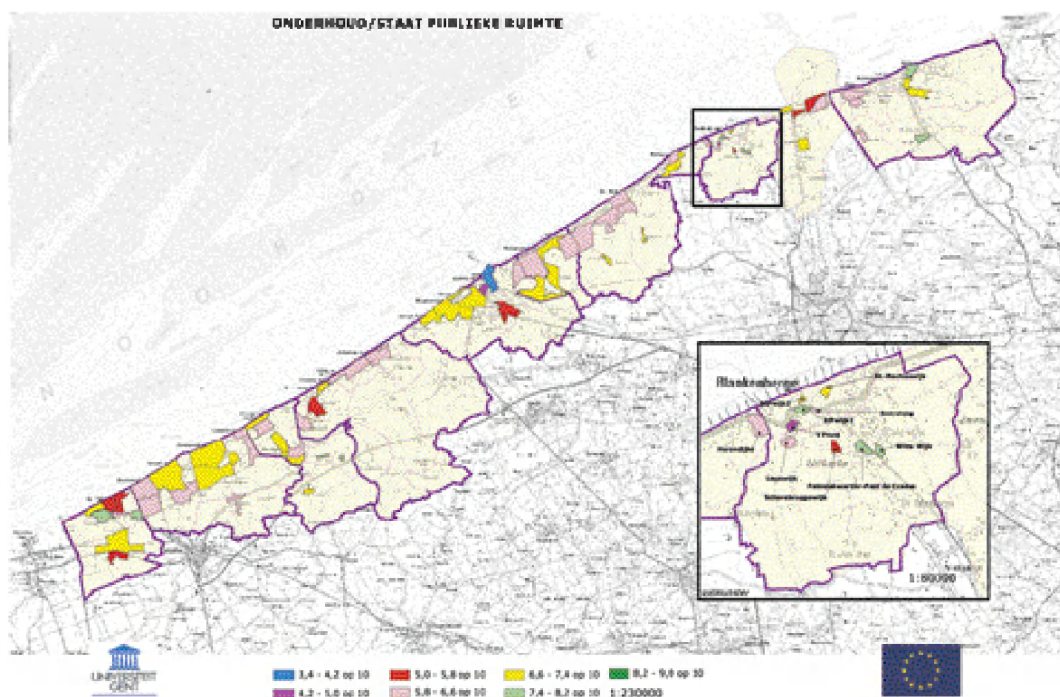
8 Fysische kenmerken van de Kustwijken

AANTREKKELIJKE OMGEVING

Uit de Algemene socio-economische enquête van oktober 2001 bleek al dat de inwoners van de Kustgemeenten tevreden zijn over hun woon- en leefomgeving (zie Bijlage 3). Deze tevredenheid wordt grotendeels bevestigd in het oordeel van de sleutelpersonen over de fysische aspecten van de wijken (uitzicht/aantrekkelijkheid, afval- en lawaaihinder, onderhoud/staat van de publieke ruimte en voldoende aanwezigheid van publieke ruimtes). Uit Figuur 4.1 kon al afgeleid worden dat de fysische wijkenmerken over het algemeen positief beoordeeld worden in vergelijking met de andere bevraagde kenmerken. De sleutelpersonen geven de vier aspecten goede punten, behalve in elf wijken waar ze minder goed scoren. Drie daarvan bevinden zich in Oostende. Dit ligt in de lijn van de resultaten voor Oostende in de SEE 2001. Het gaat om de wijken Oud Hospitaal, Centrum-Hazegras en Konterdam-Meiboom. De Oostendse wijken Raversijde en Mariakerke-Nieuwe Koers scoren op de vier aspecten dan weer beter dan gemiddeld. De Panne vertoont een gelijkaardig beeld. Wijken zoals Verkaveling Noord en Verkaveling Zuid behalen voor alle fysische aspecten betere punten dan gemiddeld, wijken zoals De Panne Centrum, de Oostwijk en Adinkerke 't Veld over de hele lijn slechtere punten dan gemiddeld. Scoren eveneens slechter dan gemiddeld op alle vier de fysische aspecten: Beersteeg (Blankenberge), Wenduine Centrum (De Haan), Middenstad-Sluizen (Nieuwpoort) en de Stationswijk en het Vismijnkwartier in Zeebrugge.

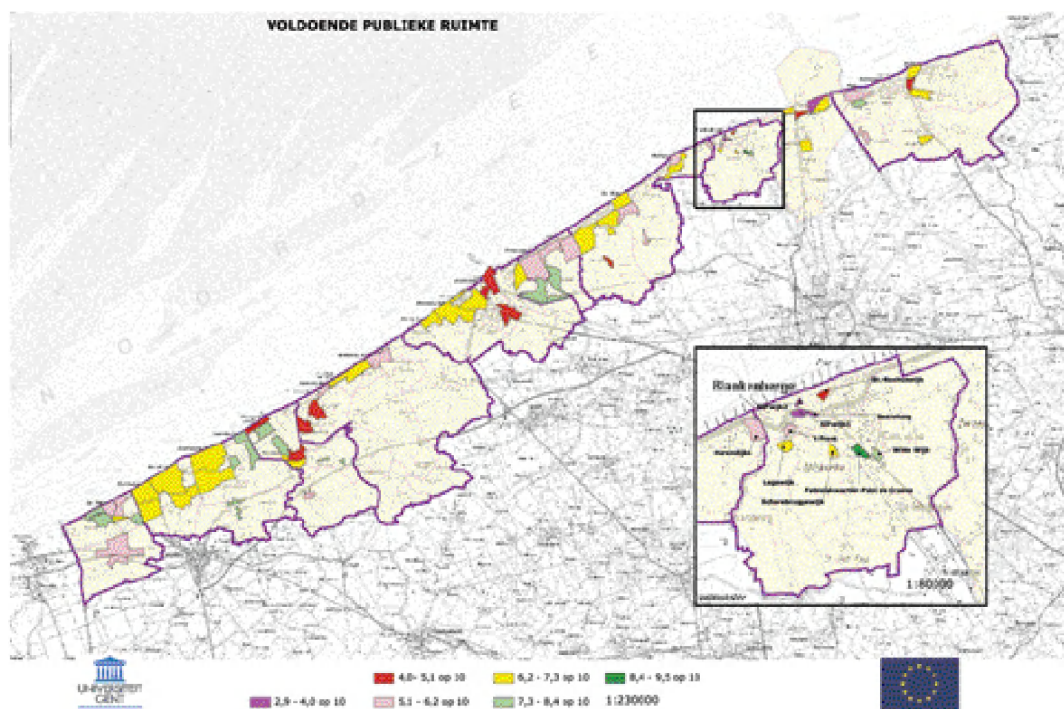
Een meerderheid van de respondenten meent wel dat de globale aantrekkelijkheid van Beersteeg en Wenduine Centrum de laatste vijf jaar merkbaar verbeterd is.

ONVOLDOENDE PUBLIEKE RUIMTE

De sleutelpersonen zijn iets minder positief over één aspect van het fysieke woonklimaat: er is onvoldoende publieke ruimte aanwezig.

Dit resultaat komt overeen met de bevindingen rond het sociale woonklimaat, via de samenhang met het kenmerk 'voldoende ontmoetingsmogelijkheden'. Hier wordt in Hoofdstuk 9 op terug gekomen.

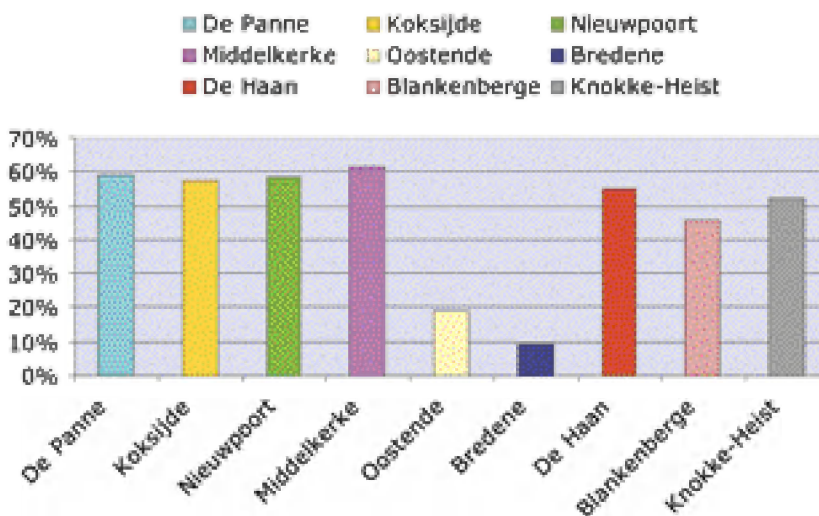
9 Sociaal woonklimaat in de wijken

Het is niet vanzelfsprekend om een immaterieel fenomeen als de sociale kwaliteit of het sociale woonklimaat te meten, zelfs als de onderzoeker in de eerste plaats al tot een conceptuele definitie komt. Literatuurstudie en interviews leidden evenwel tot de opname van een aantal kenmerken in de vragenlijst, om toch bij benadering een beeld te kunnen schetsen van het sociale woonklimaat. Enerzijds kunnen een aantal succes- en faalfactoren onderscheiden worden – de bevolkingssamenstelling en aanwezigheid ontmoetingsplaatsen –, anderzijds is er de output – het samenleven/overeenkomen van de bewoners en hun betrokkenheid.

‘BONTE’ BEVOLKINGSSAMENSTELLING

De samenstelling van de bevolking in een wijk vormt deels de achtergrond waartegen het sociale gebeuren zich afspeelt. De aanwezigheid van bepaalde groepen bewoners kan mee de kwaliteit van het sociale woonklimaat in een wijk beïnvloeden. Daarom wordt de samenstelling van de bevolking in dit onderzoek als een succes- of faalfactor voor de sociale kwaliteit beschouwd. Er zijn verschillende criteria mogelijk om de bevolkingssamenstelling van een regio te typeren, zoals bijvoorbeeld naar inkomen, leeftijd, taal, ... Het onderzoek leerde al dat de leeftijdssamenstelling aan de Kust als geheel vrij eenzijdig is, maar zeker in een paar wijken in het bijzonder.

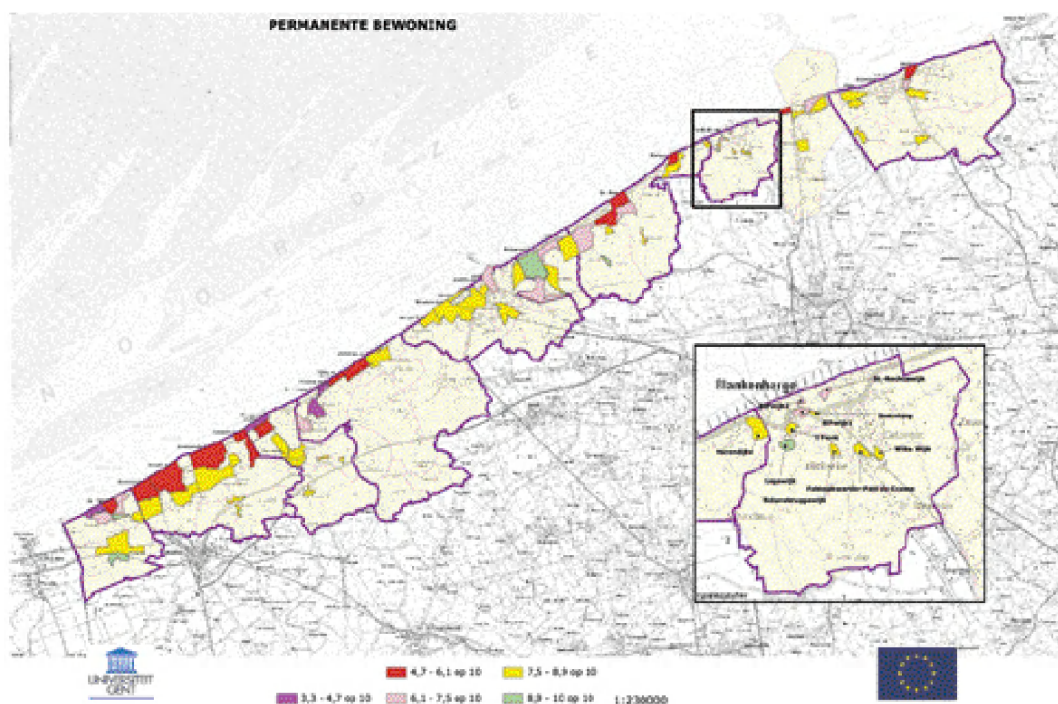
Figuur 9.1 - Aantal tweede verblijven op het totale aantal woningen per gemeente (raming SSP, 2004)

Ook de aanwezigheid van anderstalige inwoners werd reeds behandeld. Cijfers over in- en uitwijking van en naar de Kustgemeenten toonden een vrij groot verloop van de Kustbevolking. De sleutelpersonen bevestigen dit beeld: volgens hen wonen er gemiddeld evenveel 'autochtone' Kustbewoners als 'inwijkelingen' over alle wijken heen. Het aandeel van tweede verblijven, als indicator voor de permanente bewoning, wordt wel eens als graadmeter voor de sociale cohesie beschouwd. In een wijk waar de meeste woningen een groot deel van het jaar leegstaan, is de kans inderdaad groter dat de inwoners eerder geïsoleerd en naast elkaar leven. Het omgekeerde is echter niet automatisch waar: in wijken met alleen maar permanente bewoning (zoals in de meeste wijken buiten de Kust) is de sociale cohesie daarom niet noodzakelijk optimaal. Toch mag aangenomen worden dat de mate van tijdelijke of permanente bewoning voor bepaalde Kustgemeenten in het algemeen en een aantal wijken in het bijzonder problematisch is voor de sociale kwaliteit, hoe die ook gedefinieerd wordt.

Op basis van de raming die het Steunpunt Sociale Planning maakte, zou het aandeel tweede verblijven op het totale aantal woningen in Middelkerke maar liefst 61 procent bedragen. Dit is niet zo uitzonderlijk. Enkel in Oostende, Bredene en Blankenberge zouden er minder tweede verblijven dan particuliere woningen zijn. Dit staat geïllustreerd in Figuur 9.

De dimensie 'permanente bewoning' kreeg van de sleutelpersonen een gemiddelde score van 7,5 op 10. Net zoals bij de dimensie 'armoede/lage inkomens' gaat het hier eerder om een inschatting dan een beoordeling. Daarom mag de score van 'permanente bewoning' niet als meest positieve van de 16 dimensies beoordeeld worden. Deze samengestelde factor

blijft immers voor een groot stuk een inschatting van de feitelijke toestand. Door de manier waarop deze dimensie werd samengesteld (zie Bijlage 2), impliceert een lagere score wel een minder hechte gemeenschap, zonder hier evenwel een puur subjectieve betekenis aan toe te kennen zoals bij de andere dimensies.

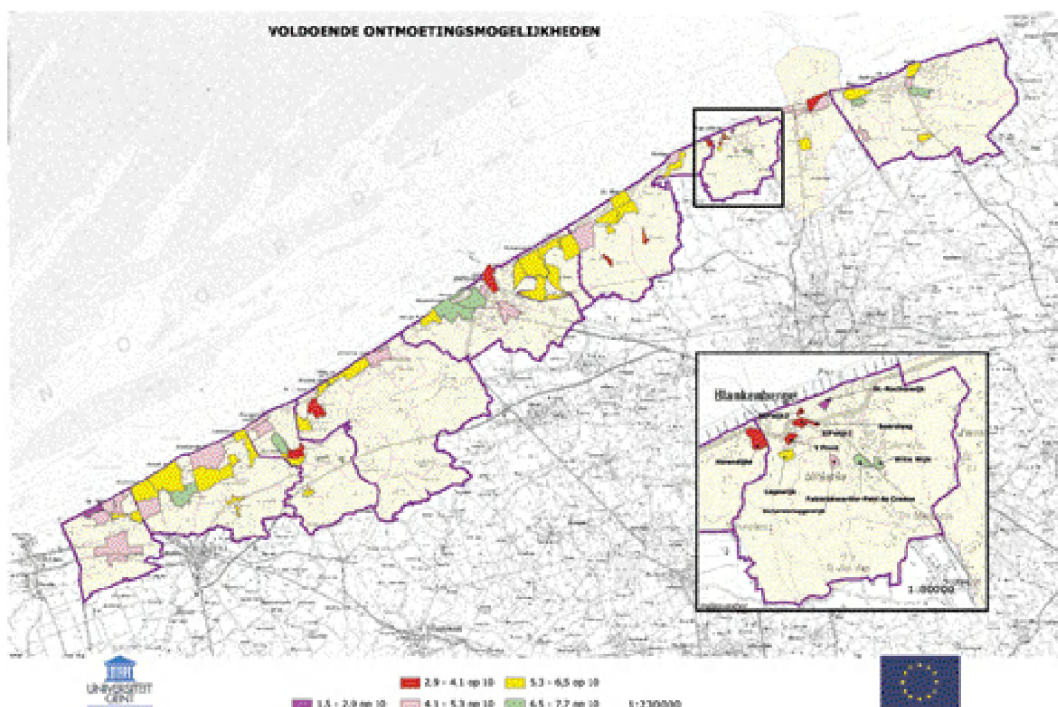
De 'badplaatswijken' laten logischerwijs de laagste scores zien. Deze wijken tellen ook het hoogste aantal tweede verblijven. Westende Bad (Middelkerke), Verkaveling Noord (De Panne), Nieuwpoort Bad, Middelkerke Uitbreiding, Concessie-Noordhoek (De Haan), Wenduine Centrum (De Haan), De Mol (Zeebrugge), Koksijde Bad, Oostduinkerke Bad (Koksijde), Groenendijk (Koksijde), Middelkerke Centrum, de Wijk Van Bunnen (Knokke-Heist), de Simliwijk (Nieuwpoort) en Sint-Idesbald 1 (Koksijde) krijgen allemaal een inschatting lager tot veel lager dan gemiddeld voor wat betreft de mate van permanente bewoning. Geen enkele wijk uit Oostende, Bredene, Blankenberge of Zeebrugge (met uitzondering van de Mol, die ook als 'badplaatswijk' bestempeld kan worden) kreeg een inschatting lager dan gemiddeld. Dit stemt overeen met de gegevens in Figuur 9.1.

TE WEINIG ONTMOETINGSMOGELIJKHEDEN

Voor het peilen naar de aanwezigheid van voldoende ontmoetingsmogelijkheden in de wijk voor de bewoners van de wijk, maakte de vragenlijst een onderscheid tussen kinderen, jongeren en volwassenen/senioren. De ontmoetingsmogelijkheden voor volwassenen en senioren kregen gemiddeld de laagste score. Toch hangen de drie items voldoende sterk samen om ze als één dimensie te bespreken. De sleutelpersonen gaven de voldoende aanwezigheid van ontmoetingsmogelijkheden in de wijk de op één na slechtste score: 5,3 op 10.

De Sint-Rochuswijk in Blankenberge krijgt de slechtste punten. Dan volgen Verkaveling Noord (De Panne), SIF-wijk 1 (Blankenberge), Klemskerke en Harendijke (De Haan), SIF-wijk 2 (Blankenberge) en het Vismijnkwartier (Zeebrugge), Beersteeg (Blankenberge), Westende Bad (Middelkerke), Centrum-Hazegras (Oostende), Middenstad-Sluizen (Nieuwpoort), 't Front (Blankenberge) en Vlissegem (De Haan).

Hoewel het aspect 'voldoende publieke ruimte' gemiddeld beter scoort dan 'voldoende ontmoetingsmogelijkheden', hangen de twee dimensies toch positief samen. Een wijk met een beter dan gemiddelde score op het ene aspect heeft meestal ook een beter dan gemiddelde score op het andere aspect. Er zijn echter ook uitzonderingen. Dat de aanwezigheid van voldoende publieke ruimte niet noodzakelijk inhoudt dat die ook als ontmoetingsplaats kan dienen, blijkt onder meer in de wijk Verkaveling Noord. In deze wijk van De Panne is er heel veel publieke ruimte, maar die wordt daarom niet noodzakelijk beschouwd als geschikte ontmoetingsplaats.

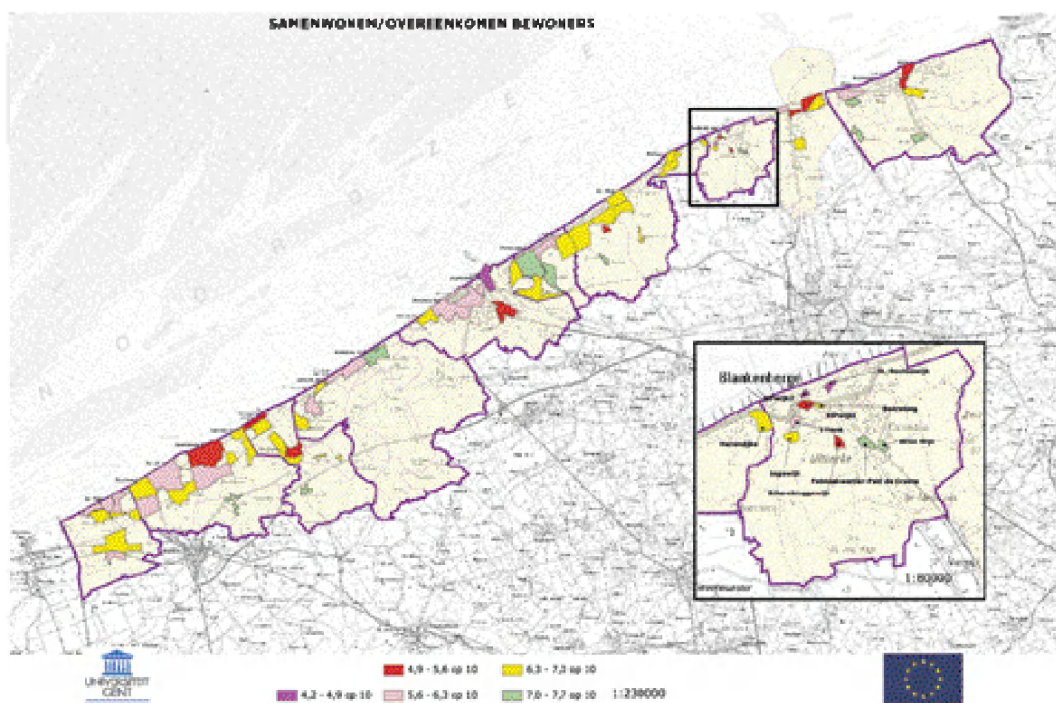
GOEDE VERSTANDHOUDING, BEPERKTE BETROKKENHEID

Samenstelling van de wijkbevolking (naar leeftijd, taal, ...), de mate van permanente bewoning, de aanwezigheid van voldoende ontmoetingsplaatsen zijn succes- of faalfactoren van het sociale woonklimaat. Veel permanente, Nederlandstalige en autochtone bewoners in een wijk met een hoog aandeel woningen bewoond door de eigenaar en veel ontmoetingsmogelijkheden zijn echter geen garantie voor een goed sociaal woonklimaat. Ze maken de kans erop misschien wel groter.

De sleutelpersonen kregen verder ook een aantal aspecten te beoordelen van het dagelijks samenwonen van de verschillende groepen bewoners. De vijf items in de vragenlijst hingen voldoende samen om ervan uit te kunnen gaan dat ze één en dezelfde dimensie meten. Deze dimensie 'samenleven/overeenkomen bewoners' behoort met een gemiddelde score van 6,3 op 10 tot de eerder positief beoordeelde aspecten.

Komen behoorlijk beter dan gemiddeld met elkaar overeen (in dalende volgorde): de bewoners van Klemskerke (De Haan), Westkapelle en Oostwinkel (Knokke-Heist), de Witte Wijk en Fabiolakwartier - Parc de Craene (Blankenberge), Ramskapelle (Knokke-Heist), Groenendijk-Vicogne en Bredene Dorp (Bredene), Sint-Idesbald 1 (Koksijde), en Middelkerke

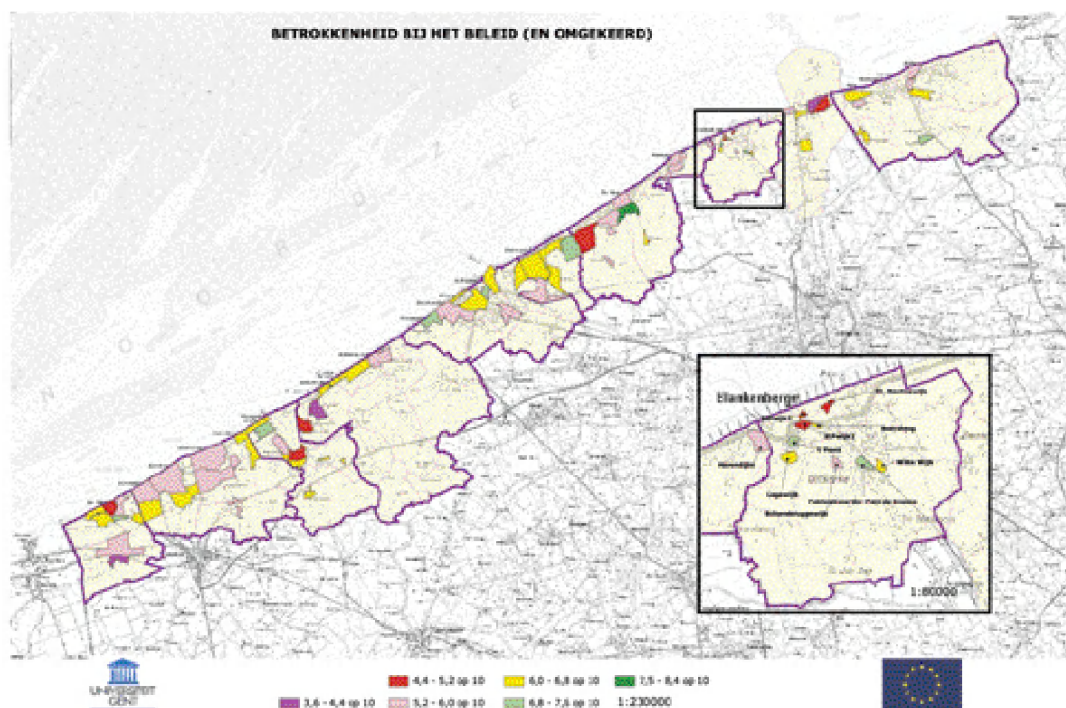
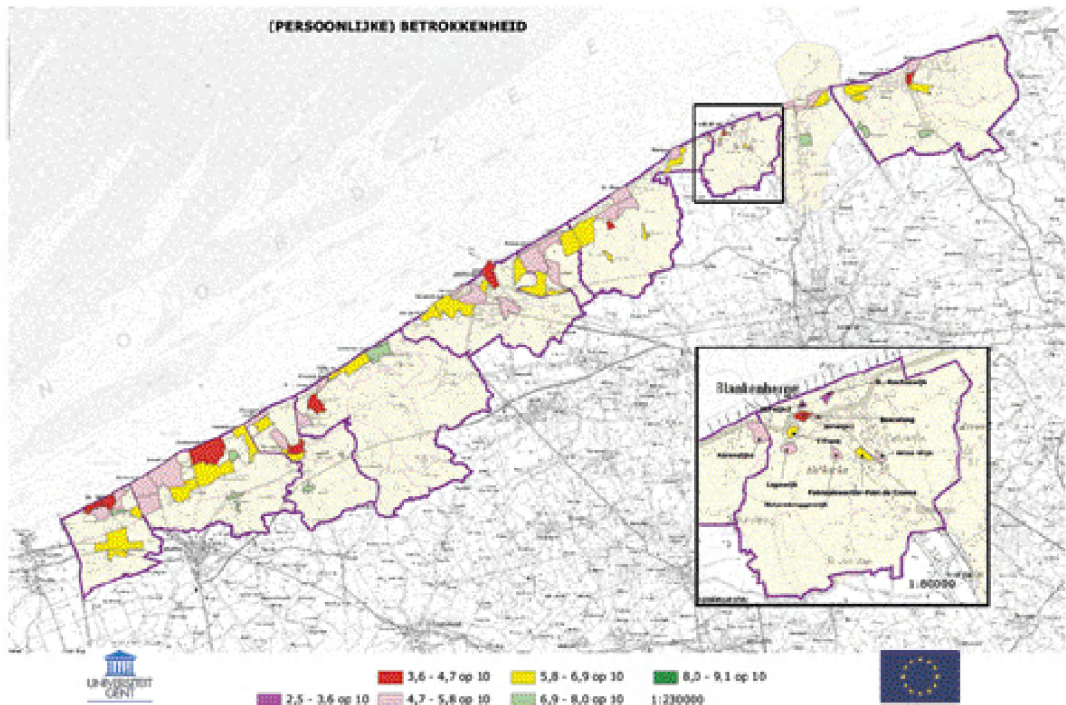
Centrum. Anderzijds komen de inwoners van Centrum-Hazegras (Oostende), de Sint-Rochuswijk en de SIF-wijk 2 (Blankenberge) volgens de sleutelpersonen veel slechter dan gemiddeld overeen. Iets beter, maar toch nog heel wat lager dan gemiddeld scoren de SIF-wijk 1 en de Scharebruggewijk (Blankenberge), Konterdam-Meiboom (Oostende), de Wijk Van Bunnan (Knokke-Heist), het Lindenhof (De Haan), Nieuwpoort Bad en Middenstad-Sluisen (Nieuwpoort), de Stationswijk (Zeebrugge), Knokke Dorp (Knokke-Heist) en het Vismijnkwartier (Zeebrugge). Het overeenkomen van de wijkbewoners krijgt dus over het algemeen een vrij goede beoordeling. Naast de positieve samenhang met de fysieke aspecten van de wijk hangt deze dimensie vrij sterk samen met de betrokkenheid van de bewoners. Het goed overeenkomen kan dus een mogelijk aangrijpingspunt zijn om de betrokkenheid, die van de sleutelpersonen een minder goede beoordeling kreeg, te verhogen.

Er kwamen twee dimensies van betrokkenheid uit het onderzoek naar voren: persoonlijke betrokkenheid en beleidsbetrokkenheid. Persoonlijke betrokkenheid slaat op de meer concrete, actieve uiting van betrokkenheid bij het wijkgebeuren, zoals het organiseren van activiteiten. Beleidsbetrokkenheid slaat meer op het politieke woonklimaat, de betrokkenheid van de bewoners bij het beleid en van het beleid bij het wijkgebeuren. De twee dimensies hangen niet zo heel sterk, maar wel positief samen. Met respectievelijk 5,8 op 10 en 6 op 10 behoren persoonlijke betrokkenheid en beleidsbetrokkenheid tot de dimensies met gemiddeld minder goede punten.

De SIF-wijken 1 en 2 en de Sint-Rochuswijk (Blankenberge), De Panne Centrum (De Panne) en Westende Bad (Middelkerke) halen op beide indicatoren een behoorlijk of veel slechtere

score dan het gemiddelde. De Sint-Pieterswijk (De Panne) en Westkapelle (Knokke-Heist) scoren op beide aspecten beter dan gemiddeld.

SAMENHANGENDE KENMERKEN

Los van andere geconstateerde verbanden die nu buiten beschouwing blijven, levert het onderzoek naar samenhang tussen kenmerken twee opvallende vaststellingen op.

Voor de 'badplaatswijken' worden gekenmerkt door een verstoord sociaal weefsel, zo kan uit de gegevens afgeleid worden. Betrokkenheid en samenwonen/overeenkomen krijgen betere punten naargelang volgende aspecten beter scoren: een grotere gemiddelde oppervlakte van de woningen, minder alleenstaanden, meer woningen waarvan de eigenaars ook bewoners zijn en een inschatting van meer permanente bewoning en Nederlandstalige bewoners door de sleutelpersonen.

Bovendien kennen diezelfde wijken vaak een verouderde bevolking. In een vergadering voorafgaand aan het onderzoek kwam het thema 'sociale isolatie als gevolg van immigratie' aan bod. Vooral ouderen die op latere leeftijd naar de Kust verhuizen en vaak hun sociaal netwerk achterlaten, vereenzamen. Sociaal isolement of eenzaamheid werd in het onderzoek niet afzonderlijk mee opgenomen en bevraagd. Wijken met een combinatie van een oudere bevolking, een groot aantal alleenstaanden, woningen met een kleine oppervlakte (appartementen, studio's), weinig permanente bewoning en een slechte score inzake samenleven/overeenkomen en betrokkenheid zouden wel eens aandachtswijken kunnen zijn op het vlak van sociaal isolement.

10 De voorzieningen

RUIM AANBOD

De aanwezigheid, nabijheid en/of bereikbaarheid van voorzieningen kan in mindere of meerdere mate een rol spelen bij het beoordelen van de leef- en woonomgeving. De sleutelpersonen gaven aan dat de aantrekkelijkheid van een wijk voor senioren om er te (komen) wonen grotendeels bepaald wordt door de nabijheid van voorzieningen. Voor jonge gezinnen bleek de aantrekkelijkheid dan weer deels bepaald te worden door de nabijheid van een school (naast de betaalbaarheid van de woningen).

Het aanbod aan voorzieningen in de verstedelijkte Kuststrook is eerder ruim. Op piekmomenten moet het aanbod van handel, diensten en horeca immers aan de vraag van een massa toeristen tegemoet kunnen komen. Bovendien staan de vier treinstations en de Kusttram niet alleen ter beschikking van de toeristen, maar komen ze eveneens de inwoners van de Kustgemeenten ten goede. De Algemene socio-economische enquête van 2001 geeft aan dat de inwoners vrij tevreden zijn met het aanbod aan voorzieningen in gezondheidszorg, vrije beroepen, administratieve diensten en winkels in hun buurt. Voor elk van deze vier aspecten ligt het aantal tevredenen in elke Kustgemeente, op enkele uitzonderingen na, steeds hoger dan het aantal ontevredenen (zie Bijlage 3). De tevredenheidsindex is het hoogst bij het aanbod van voorzieningen in de gezondheidszorg in de buurt. De inwoners van het kleinere Bredene zijn niet zo tevreden met het winkelaanbod en de vrije beroepen in de buurt. In het grotere Middelkerke zijn de inwoners minder tevreden over de administratieve voorzieningen. Onder de inwoners van Koksijde en De Haan zijn er net iets meer mensen ontevreden dan tevreden over het openbaar vervoer in de buurt.

MINDER VOOR EEN AANTAL WIJKEN

Niet alle wijken liggen even dicht bij de Kuststrook en/of het centrum van de (deel)gemeente. De kans is bovendien reëel dat de Kust in de toekomst geconfronteerd wordt met een toenemende groep minder mobiele personen. Deze twee overwegingen werden ook toegevoegd aan de vragenlijst. De bevroagde items hadden betrekking op de nabijheid van commerciële en sociale voorzieningen, kinderopvangfaciliteiten en haltes voor het openbaar vervoer en het al dan niet voldoende geïnformeerd zijn over de sociale voorzieningen. De bevroagde items en de globale score werden na de factoranalyse samengevoegd tot één dimensie 'voorzieningen'. In de eerste verkenning van de gegevens - dus voor de samenvoeging tot één dimensie - bleek dat vooral de nabijheid van de sociale voorzieningen en de kinderopvangfaciliteiten minder goed scoorden.

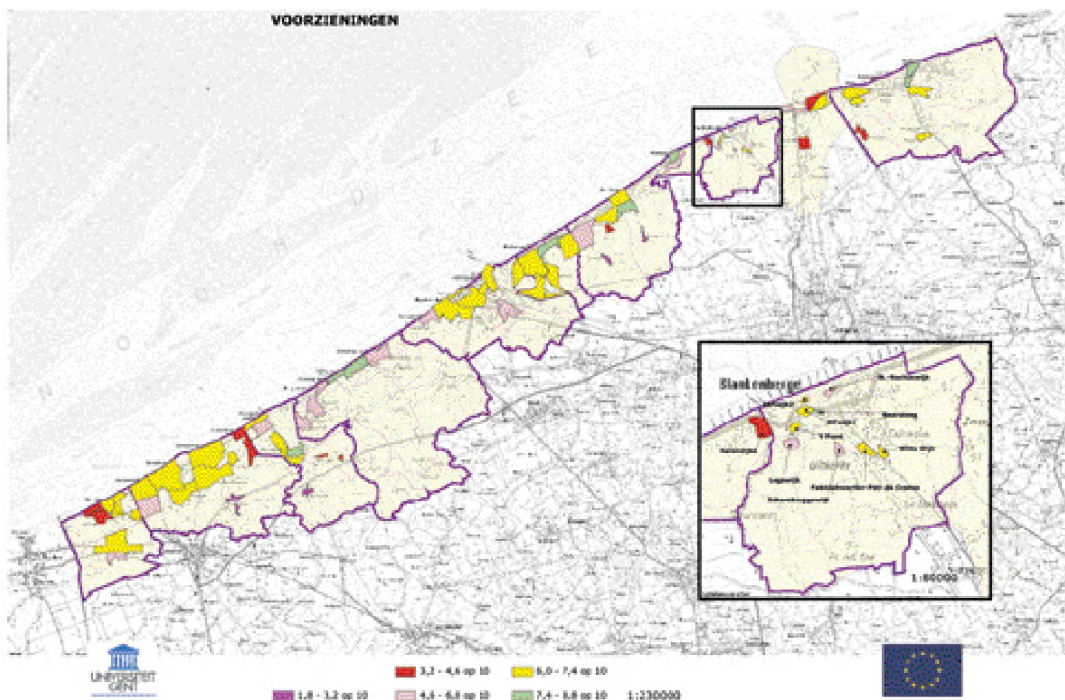
De dimensie 'voorzieningen' krijgt gemiddeld over alle wijken geen al te hoge punten. Met 6

op 10 behoort deze dimensie tot de eerder minder goed beoordeelde. Dit is een beetje in tegenstelling tot wat verwacht had kunnen worden zowel op basis van intuïtie als de resultaten van de SEE 2001.

Wat wel verwacht werd, is dat de wijken die eerder in het hinterland te situeren zijn, hier slecht scoren: Klemskerke en Vlissegem (De Haan), Ramskapelle en Sint-Joris (Nieuwpoort), Ramskapelle (Knokke-Heist) en Zwankendamme (Zeebrugge).

Uitzondering op de regel is Westkapelle (Knokke-Heist). Deze wijk krijgt wel hoge punten: 6,6 op 10. De antwoorden op de open vragen leren dat de nabijheid van winkels en de mobiliteitsmogelijkheden in Westkapelle minder problematisch zijn dan bijvoorbeeld in Ramskapelle. Deze wijk ligt nochtans even ver van het centrum van dezelfde gemeente.

Ook krijgen een aantal rand- of eerder residentiële wijken minder goede punten: Wulpen (Koksijde), Lindenhof (De Haan), Verkaveling Noord en Verkaveling Zuid (De Panne), het Vismijnkwartier (Zeebrugge) en Groenendijk (Koksijde).

Deel 3

Conclusies en aanbevelingen

"Would you tell me, please, which way I ought to walk from here?"

"That depends a great deal on where you want to get to", said the Cat.

"I don't much care where...", said Alice.

"Then it doesn't matter which way you go", said the Cat.

(Lewis Carroll, Alice's Adventures In Wonderland)

GEEN CONCLUSIE DER CONCLUSIES

De beschrijving van de situatie aan de Kust op het vlak van demografie, huisvesting, arbeidsmarkt en welzijn in het eerste hoofdstuk leidde rechtstreeks tot de onderzoeksvraag: 'Hoe is het gesteld met de leefbaarheid aan de Kust?'

Getracht werd deze onderzoeksvraag te beantwoorden door het bestaande cijfermateriaal verder te analyseren en aan te vullen enerzijds en via een systematische bevraging van sleutelpersonen anderzijds. Deze manier van bevragen kwam tegemoet aan een aantal methodologische problemen die zouden voorvallen bij het bevragen van bewoners in het kader van een vergelijkend wijkenonderzoek.

Van meet af aan was het niet de bedoeling om met het onderzoek *de* leefbaarheid aan de Kust te meten. Nu het onderzoek voltooid is, kan er ook niet met 'ja' of 'nee' geantwoord worden op de vraag of de Kust nu eigenlijk leefbaar is of niet. Zoals 'leefbaarheid' een *contai-nerbegrip* is, zo valt het antwoord op de onderzoeksvraag noodgedwongen uiteen in meerdere deelconclusies. Deze deelconclusies zijn te vinden in het onderzoeksrapport *Leefbaarheidsonderzoek voor de Kust. Eindrapport*. Ze vormden het vertrekpunt voor voorliggende publicatie. Hieruit nogmaals een conclusie formuleren zou ons, ten onrechte, dwingen om een keuze te maken en te gaan bepalen welke ons de meest belangrijke lijken.

HET BELEID INFORMEREN

De onderzoeksresultaten dienen idealiter als input voor het beleid met betrekking tot de Kustregio, zij het op federaal, Vlaams of lokaal niveau, al naargelang het betrokken beleidsdomein en de bevoegdheden. Echter ook voor welzijnsorganisaties, opbouwwerk, zorgsector en alle betrokken actoren in het veld kunnen de onderzoeksresultaten mee richting geven aan het toekomstige beleid.

Daarom volgt hier een eerste poging tot het formuleren van een aantal aanbevelingen voor de Kust als regio. Er wordt dus geen onderscheid meer gemaakt naar gemeente of wijk. Het wijkniveau dat in het vorige deel onderzocht werd, wordt hier opnieuw overstegen. *Dit* rapport heeft niet de bedoeling om conclusies te trekken over of adviezen te verlenen aan specifieke gemeenten of welbepaalde wijken. Daarvoor wordt verwezen naar de wijkfiches.

Bedoeling is wel een aanzet te geven tot het scheppen van een algemeen kader waarbinnen

beleidsopties voor de Kust in de toekomst genomen kunnen worden. We hopen hiermee vooral een dialoog op gang te brengen en de weg te plaveien voor een visieontwikkeling en toekomstige acties in alle sectoren die het domein van de leefbaarheid raken.

NOOD AAN VISIE

Aanbevelingen, maatregelen, voorstellen tot actie ... ze hebben weinig zin als ze niet gebaseerd zijn op een achterliggende en door alle betrokkenen gedragen visie. Beschikken over een visie getuigt van het kennen, begrijpen en leren van het verleden, het kunnen omgaan met de actuele toestand en het anticiperen op de toekomst. Deze visie is per definitie integraal: de verschillende maatschappelijke sectoren zijn zo met elkaar verweven dat ingrepen of gebeurtenissen in de ene sector op korte of langere termijn ongetwijfeld gevolgen zullen hebben op één of meerdere andere sectoren.

Een 'langetermijnvisie ter verbetering van de leefbaarheid aan de Kust' getuigt in zijn meest ideale vorm van doelstellingen op het vlak van economie en werkgelegenheid, toerisme, cultuur, welzijn, milieu, ruimtelijke ordening, huisvesting, gezondheid, ... die op elkaar afgestemd zijn en waarbij realisaties in het ene domein geen (negatieve) neveneffecten hebben in een ander domein. Een duurzame, integrale en door iedereen onderschreven visie.

EEN AANTAL BELEIDSAANBEVELINGEN

Dit deel beperkt zich tot het formuleren van aanbevelingen binnen de domeinen die in het onderzoek aan bod kwamen. Ze worden best opgenomen in een algemene visie op de huidige en toekomstige leefbaarheid van de Kust, een visie die opgebouwd en gedragen moet worden door alle betrokken besturen en actoren in de regio.

De kust aantrekkelijk voor oud...

Het beeld dat na anderhalf jaar leefbaarheidsonderzoek aan de Kust blijft hangen, is in de eerste plaats het beeld van de Kust als een zeer aantrekkelijke en aangename regio om te wonen. Niet alleen van de zee, het strand en de duinen, maar ook van het hinterland en het rustgevende karakter van de polders gaan een enorme aantrekkingskracht uit. Daguitstapjes worden weekends, weekends worden weken en veel gepensioneerden willen graag permanent aan de Kust wonen. Ze hopen er wellicht voor de rest van hun leven een rust- en vakantiegevoel te ervaren. Het fenomeen van de 'pensioenmigratie' ligt zowat uitsluitend aan de basis van de sterke bevolkingstoename aan de Kust de laatste jaren. Deze pensioenmigratie is bovendien één van de redenen waarom de Kustbevolking in vergelijking met andere regio's op een haast spectaculaire wijze veroudert. Andere factoren zijn het lage aantal geboortes en een negatief migratiesaldo onder jongere leeftijdsgroepen.

"We moeten iets doen aan die versnelde vergrijzing of de kust wordt het jaar rond ingenomen door grijsaards", verwoordde een schepen zijn bekommernis in Het Laatste Nieuws van 19 juli 2004. Het is misschien wat cru uitgedrukt, maar het is wel één van de uitdagingen voor de Kust in de nabije toekomst: hoe kan een halt toegeroepen worden aan de onevenredige veroudering van de Kustbevolking? Misschien moet in de eerste plaats de vraag gesteld worden of ingrijpen hier wel noodzakelijk is. Een evenwichtige samenstelling van de bevolking naar leeftijd lijkt ons echter in meerdere opzichten wenselijk.

Al zouden de cijfers in feite nog iets meer verfijnd moeten worden - meer bepaald zou de verhuisbeweging van de ene Kustgemeente naar de andere er uit gehaald moeten kunnen worden -, toch spraken de migratiecijfers naar leeftijd voor zich. Er is een heldere verklaring voor de veroudering van de Kustbevolking: het migratiesaldo van de jongere leeftijdsgroepen (-35) is negatief, dat van de oudere (+35) is positief, met uitzondering van de hoogbejaarden. Voor het stoppen van deze verouderingstrend zijn twee invalshoeken mogelijk: het migratiesaldo van de oudere leeftijdsgroepen doen dalen of minstens toch niet verder laten stijgen, of meer jongeren aantrekken en/of behouden.

Waarom kiezen ouderen meer dan jongeren om naar de Kust te verhuizen en waarom zijn jongeren meer dan ouderen geneigd om de Kust te verlaten? Het antwoord op deze vragen is cruciaal om aanbevelingen te formuleren en mogelijke maatregelen te kunnen voorstellen om de omgekeerde bewegingen op gang te kunnen brengen.

Een citaat uit Het Laatste Nieuws van 22 januari 2005 vat het antwoord op de eerste vraag waarschijnlijk goed samen: *"Met pensioen gaan, het spaarvarken kraken en je oude dag gaan slijten met zicht op zee. Voor veel senioren is de kust de uitgelezen plek om van de rust te gaan genieten na een leven vol labeur."* De motivaties om naar de Kust te verhuizen lijken ons inderdaad van dien aard dat maatregelen of aanbevelingen hier weinig op hun plaats zijn. Maar de huidige bevolkingsstructuur is niettemin een feit. Een feit dat gevolgen met zich meebrengt.

De grote concentratie van ouderen in de meer verstedelijkte Kuststrook kan opgevat worden als een opportuniteit en moet een plaats krijgen binnen de huidige ontwikkelingen en experimenten inzake woonzorgzones. Immers, inzake demografische ontwikkelingen staat kijken naar de Kust gelijk aan kijken naar de toekomst.

De ontwikkeling van een **gedegen lokaal ouderenbeleid** lijkt ons voor elk van de Kustgemeenten dan ook een noodzakelijkheid. Het Vlaamse 'Decreet van 30 april 2004 houdende de stimulering van een inclusief Vlaams ouderenbeleid en de beleidsparticipatie van ouderen' moet lokale besturen een financiële stimulans geven om werk te maken van een ouderenbeleid en om beleidsparticipatie van ouderen te garanderen.

Gezien het aantal ouderen dat op dit moment aan de Kust woont, is **een inventaris van vraag en aanbod inzake wonen en zorg** aangewezen, zoniet noodzakelijk. Eén Kustgemeente maakte deze oefening al op vrij uitvoerige wijze. Andere besturen ondernamen reeds stappen, zij het meer beperkte, tot het opmaken van een ouderen- of seniorenbeleidsplan. Een bovenlokale of intergemeentelijke aanpak (b.v. inzake zorg) moet overwogen worden omdat kleinere kernen zich soms eerder in het hinterland of verder van het centrum situeren.

Eventuele **infrastructurele ingrepen** in de publieke ruimte, in openbare en andere diensten, maar eigenlijk ook commerciële voorzieningen zouden in de toekomst ook steeds **moeten worden afgetoetst aan de toegankelijkheid en bereikbaarheid van een steeds toenemende groep van minder mobiele personen**. De vaststelling dat de wijken met de oudste inwoners tevens de toeristisch drukst bezochte wijken zijn, kan in dat opzicht misschien eveneens als een opportuniteit gezien worden.

Ten slotte wordt nog even stil gestaan bij de problematiek van de 'sociale isolatie verbonden met immigratie'. De kans op het vóórkomen van dit fenomeen – een gevolg van verhuizing op latere leeftijd, waarbij vaak het sociale netwerk van familie, vrienden en kennissen wegvalt – is in de meer verstedelijkte kuststrook heel reëel.

Voor diegenen die letterlijk en/of figuurlijk de weg niet vinden naar allerlei diensten (zij het nu in de zorg-, culturele of vrije tijdssfeer), kan een **wijkagent een belangrijke signalisatie- en doorverwijsfunctie** vervullen. Verder kan in dit opzicht ook verwezen worden naar het belang van het herstellen en versterken van het **sociaal weefsel**, dat kan dienen **als veiligheidsnet** tegen sociaal isolement.

B ...en jong!

De veroudering van de bevolking is niet alleen afhankelijk van het aantal ouderen. Ook het aantal jongeren speelt een rol bij dit populatiekenmerk. Jongeren en jonge gezinnen trekken inderdaad weg van de Kust, maar deze 'vlucht' ligt niet hoger aan de Kust dan in de andere West-Vlaamse regio's. Recent stelde het WES een onderzoek voor naar de migratiemotieven van West-Vlaamse jongeren. Hieruit is gebleken dat verhuizen uit West-Vlaanderen (en ook vanuit een Kustgemeente naar ergens anders buiten West-Vlaanderen) in de eerste plaats te maken heeft met het werk en het gezin. Woninggebonden en andere omgevingskenmerken komen op de tweede plaats als motieven. Deze resultaten gelden voor alle uitgeweken West-Vlamingen, ongeacht hun plaats van herkomst binnen de provincie. Geëmigreerden uit de Kustarrondissementen (Brugge, Oostende en Veurne) vormen evenwel een uitzondering: de kans om ooit naar West-Vlaanderen terug te keren achten ze opmerkelijk groter dan de anderen. De verklaring hiervoor ligt volgens het WES bij de pensioenmigratie en de intentie van de geëmigreerden uit deze arrondissementen om later terug te keren. De resultaten van

beide onderzoeken – van het WES en voorliggend – samen suggereren een braindrain tijdens de beroepsactieve levensfase, om dan op latere (pensioen)leeftijd terug te keren. Het lijkt er sterk op dat de beschreven ‘Kustvlucht’ bij jongeren (-35 jaar) onder de algemene emigratietrend van West-Vlaamse jongeren valt. De conclusies en aanbevelingen die op basis van deze vaststelling geformuleerd worden, zijn dan ook belangrijk voor de Kustgemeenten. De Kust moet aantrekkelijk gemaakt worden opdat jongeren er blijven wonen (defensief) of er komen wonen (offensief). Dit objectief zal echter slechts door middel van een bundel van maatregelen bereikt kunnen worden.

De beleidsaanbevelingen die op basis van de WES-studie ‘*Onderzoek naar de migratiemotieven van de West-Vlaamse jongeren en de gevolgen hiervan op de arbeidsmarkt in het algemeen en op de knelpuntberoepen in het bijzonder*’ gemaakt worden, situeren zich onder meer op het vlak van onderwijs, economie, wonen, mobiliteit en vrije tijd. Concrete aanbevelingen zijn: **het verbeteren en versterken van het imago van het West-Vlaamse hoger onderwijs en studentensteden, een jaarlijkse job- en stagebeurs** georganiseerd door onderwijs- en bedrijven(organisaties), **het stimuleren van een innovatieklimaat** in de bedrijfswereld, een **voldoende aantrekkelijk vrijetijds- en cultureel aanbod** en een **goed uitgebouwd openbaar vervoersnet**.

Binnen het vernieuwde (subregionaal) sociaal-economisch beleid staat het stimuleren van een gunstig ondernemingsklimaat, met daaraan verbonden bijkomende tewerkstellingskansen, hoog op de agenda. De aandacht gaat hierbij zowel naar de reguliere sectoren van tewerkstelling als naar de initiatieven die onder de noemer ‘sociale economie’ geplaatst worden.

Ook ‘**kwaliteit inzake ruimte om te wonen**’ vindt het WES belangrijk als aanbeveling. Deze noodzaak wordt bevestigd door onze onderzoeksresultaten. Zowel wanneer gevraagd werd naar de eventuele ongeschiktheid van de woningen in een wijk of naar de onaantrekkelijkheid van de wijk voor jonge gezinnen, werd in de eerste plaats verwezen naar de woningduurte. Bovendien is het aandeel een-gezinswoningen aan de Kust veel lager – dit in het voordeel van de appartementen en studio’s die minder geschikt zijn voor jonge gezinnen. Voor het toepassen van deze reeks van aanbevelingen op de Kustsituatie, wordt dan ook het belang onderstreept van **extra aandacht** – in vergelijking met andere delen van West-Vlaanderen – voor **de beschikbaarheid van woningen voor jonge gezinnen, tegen een betaalbare prijs**.

De noodzaak van een doordacht woonbeleid

Een stijging van de grondprijzen en/of woningduurte is meestal het logische gevolg van een woningmarkt waar de vraag naar grond/woningen het aanbod overtreft. Er heerst met andere woorden een schaarste aan woningen.

Op 1 januari 2003 telde de Kust 97.545 gezinnen. Rekening houdend met een frictieleegstand van drie procent, leegstand die nodig is om verhuisbeweging op te vangen en mogelijk te

maken, blijkt dan dat er aan de Kust nood is aan 100.471 woningen. Op dat ogenblik telde het kadaster aan de Kust 181.593 woongelegenheden. In theorie zou het aanbod van woongelegenheden dus ruimschoots moeten volstaan. De praktijk ziet er echter anders uit. Ramingen van het WES en het Steunpunt Sociale Planning leren dat het aandeel van tweede verblijven en vakantiewoningen aan de Kust niet alleen heel hoog ligt maar ook nog eens toeneemt. Het lijkt er dan ook sterk op dat niet zozeer de wanverhouding tussen vraag en aanbod de oorzaak is van de hoge woningprijzen, maar eerder de druk van de tweede verblijven op de particuliere woningmarkt. In een exclusief lokale woningmarkt, zonder invloed van buitenaf, moeten minder kapitaalkrachtige kopers of mensen die een eerste huis willen kopen, enkel concurreren met andere lokale inwoners. In een open 'tweedeverblijvenmarkt' is het aantal concurrenten veel groter, ontstaat er een onevenwicht tussen vraag en aanbod en stijgen de prijzen. Daardoor komen zowel de betaalbaarheid als de toegang tot woningen voor de minst kapitaalkrachtigen in het gedrang (Gallent e.a., 2003). Het gebrek aan ruimte voor woonuitbreiding aan de Kust versterkt de druk op de prijsvorming alleen maar.

Volgens sommigen is het spel van vraag en aanbod een normaal marktmechanisme. Ze vinden dat het een algemene trend is dat woningen duurder worden en dat daar niets tegen in te brengen is. Anderen beschouwen de hoge prijs van de woningen als een soort visitekaartje voor de streek, de gemeente of de buurt. Als de woningen er zo duur zijn, dan moet het er wel aangenaam wonen zijn...

Wil het Kustgebied op langere termijn leefbaar blijven, dan zijn een aantal maatregelen echter onafwendbaar. De verbanden op wijkniveau tussen een aantal onderzochte kenmerken verantwoorden deze stellingname. De effecten die uitgaan van woningmarktkenmerken (zoals type woningen, prijs, kwaliteit) op andere maatschappelijke kenmerken en sectoren zoals de samenstelling van de bevolking (naar leeftijd, inkomen, gezinsvorm ...) mogen niet onderschat worden.

Een erkenning van dit verband impliceert meteen de erkenning van de noodzaak van een **doordacht en geïntegreerd woonbeleid**. Met 'doordacht' wordt bedoeld dat het (boven)lokaal woonbeleid de uitkomst moet zijn van **gestructureerd woonoverleg**. En ook de opmaak van een **degelijk en goed onderbouwd woonplan** maakt deel uit van dit beleid. Het begrip 'geïntegreerd' houdt in dat woonplan en woonbeleid moeten getuigen van een visie die rekening houdt met en voortbouwt op de verwevenheid van tal van facetten. Een woonplan is dan per definitie een weerspiegeling van de gemeentelijke visie op onder meer de 'sociale mix' en de richting die het beleid hiermee uit wil op lange termijn.

In de provinciale uitgave *Wonen in West-Vlaanderen* wordt uitgebreid ingegaan op bestaande maatregelen om het wonen voor iedereen betaalbaar te maken. De huidige achterstand op het vlak van sociale huisvesting, zowel voor de Kust als in het algemeen, vraagt echter om dringende actie. De oprichting van een **Regionaal Sociaal Verhuurkantoor** voor de Westkust kan als voorbeeld dienen voor de regio. In haar advies over Gemeentelijke Ruimtelijke Uitvoeringsplannen (BPA indien de

gemeente niet beschikt over een Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan) met betrekking tot woonzones vraagt de Bestendige Deputatie de realisatie van minstens een kwart sociale woningbouw. Een dergelijke goedbedoelde maatregel schiet echter zijn doel voorbij in een regio waar nauwelijks woonuitbreidingsmogelijkheden bestaan en/of daar waar beschikbare gronden te duur zijn voor sociale huisvestingsmaatschappijen. Daarom moet gezocht worden naar **maatregelen die rekening houden met de heel specifieke situatie aan de Kust**: veel tweede verblijven, weinig of geen woonuitbreidingsmogelijkheden, de positie van gemeentebesturen, O.C.M.W.'s, sociale verhuurkantoren en huisvestingsmaatschappijen ten opzichte van bouwpromotoren,...

De situatie aan de Kust is echter van dien aard dat niet alleen het huisvesten van minder kapitaalkrachtigen problematisch is. Het aanbod van eengezinswoningen, los van de vraag of ze betaalbaar zijn of niet, is aan de Kust zo laag, dat ook een jong gezin met een 'normaal' inkomen er moeilijk een plaatsje vindt. Ze kunnen er nauwelijks terecht, terwijl er de laatste tien jaar nergens zoveel nieuwe woningen gebouwd werden als aan de Kust ...

Een **regionale denkoefening** moet leiden tot een aantal concrete maatregelen. Deze oefening houdt in dat er samenwerking, kennisdeling en overleg is op het niveau van de regio, bij de inventarisatie van het bestaande instrumentarium bij de lokale besturen, de duidelijke formulering van de ervaren knelpunten en een eenduidige visie op de wenselijke toestand. Naast de overheden zullen ongetwijfeld ook private partners bij het overleg betrokken moeten worden. Concrete voorbeelden van regionale denkoefeningen zijn terug te vinden in de stuurgroep Wonen Roeselare-Tielt en Wonen in de Westhoek. Inhoudelijk kan ook **op zoek gegaan** worden naar *best practices* in buitenlandse regio's met gelijkaardige woningmarktkenmerken.

Zo wordt het voorbeeld gevonden in Wales waar het instrument van de ruimtelijke planning ingeschakeld werd en 'tweede verblijven' er een aparte categorie in het grondgebruik kregen. Dit gebeurde vanuit de vaststelling dat het private belang van het hebben van een tweede woning in bepaalde gemeenschappen er dermate proporties aannam dat hierdoor het publieke belang ('recht op wonen') in het gedrang kwam, (Gallent e.a., 2003).

Tot slot benadrukken we nog dat **(verder) onderzoek naar de kenmerken van de tweede verblijven**, zoals aard en mate van gebruik of kwaliteit, aangewezen is. In de meeste Kustgemeenten maken ze immers meer dan de helft van het woningbestand uit. Een betere kennis van dit segment van de woningmarkt vormt een noodzakelijke input voor dergelijke regionale denkoefening.

Werken aan duurzame wijken

Aan de Kust zijn weinig ingrediënten aanwezig voor een normaal, degelijk sociaal weefsel. De bevolking is sterk verouderd, er komen veel alleenstaanden voor, de regio wordt gekenmerkt door een grote verhuisbeweging en de stormloop van toeristen brengt een extra druk teweeg. Deze verstoring van het sociale klimaat mogen we algemeen noemen, maar laat zich het sterkst voelen in de badplaatswijken. Het persoonlijke sociale netwerk, dat met de leeftijd aan belang wint, is voor de inwoners van deze wijken mogelijk te beperkt. Daardoor is de kans op sociaal isolement reëel. Net deze verstoring van het samenleven en het verdwijnen of afwezig zijn van traditionele bindingen met en op de woonplaats is volgens veel sociologen de oorzaak van onbehagen, wantrouwen en zelfs onveiligheidsgevoelens bij de bevolking (zie onder meer Elchardus, 2000). Onze onderzoeksresultaten bevestigen deze stelling.

Het is daarom belangrijk om het sociale weefsel te herstellen en te versterken. In de Kustregio zijn reeds praktijkvoorbeelden te vinden: Buurtdienst ZOC Zeebrugge, de Sint-Pieterswijk in De Panne, het leefbaarheidsonderzoek Westende Bad, 'Wijk in groei' in Stene, Oostende, ... Ze tonen aan dat het werken met bewoners op wijkniveau een meerwaarde biedt en de leefbaarheid verbetert. 'Leefbaarheid' blijft immers in wezen een kwestie van 'beleving', beleving door de inwoners. Bij het werken aan leefbaarheid worden dan ook per definitie bewoners betrokken.

Het begrip 'duurzame wijk' is ontleend aan de Nederlanders die de term zelf overnamen van de Britten. In een 'duurzame wijk' werken bewoners samen en mee aan een leefbare en duurzame leef- en woonomgeving. De term 'duurzaamheid' kan in alle betekenissen gebruikt worden. Bewoners worden uitgenodigd om mee te denken over de toekomst van de wijk, over wat een aangename en 'leefbare' wijk op lange termijn inhoudt, kortom: om een duurzame visie op de toekomst van de wijk te ontplooien. Bij concrete projecten en acties worden zowel doelstellingen in de economische, de ruimtelijk-ecologische als de sociale sfeer nagestreefd. Het komt ons voor dat de realiteit aan de Kust zoals die uit het onderzoek naar voren kwam (met een verstoord sociaal weefsel, hoge werkloosheid, veel alleenstaanden en ouderen) om dringende maatregelen vraagt tot herstel of versterking van het sociale weefsel. De positieve effecten van participatie aan het middenveld voor verschillende dimensies van sociale integratie werden vrij recent in een onderzoek vastgesteld: *"In het bevorderen van buurtbetrokkenheid [...] is het effect van de participatie veel groter dan dat van het onderwijsniveau. De kans dat mensen zich actief inzetten voor problemen in hun buurt [...] is sterk afhankelijk van hun mate van middenveldparticipatie"* (Elchardus e.a., 2000: 17). Een andere belangrijke vaststelling in dit onderzoek is dat de aard van de vereniging waarin geparticipeerd wordt, veel minder belangrijk is dan de participatie zelf. Ook participatie in sportclubs en vrijetijdsorganisaties bevordert met andere woorden de sociale integratie. Dienstverlening en gezelligheid zijn volgens dit onderzoek vandaag de ideale uithangborden om bewoners te motiveren tot participatie.

Deze vaststellingen, gebaseerd op onderzoek van eigen bodem, lijken ons uitermate interessant om

mee te nemen in onze aanbevelingen. Ze tonen het belang aan van een beleid dat zich richt op het **stimuleren van deelname aan het middenveld**, of het nu gaat om een socio-culturele vereniging of een sportclub. Naar analogie met de dorpshuizen in landelijke regio's moet in meer verstedelijkte gebieden de mogelijkheid tot het uitbouwen van een buurtdienst onderzocht worden. Buurtdiensten streven in hoofdzaak drie zaken na: werken aan een aangename en leefbare omgeving, op een specifieke wijze jobs creëren voor een specifieke doelgroep en diensten leveren aan buurtbewoners. Buurtdiensten komen volgens ons tegemoet aan het belang van **het optimaliseren van de dienstverlenende en gezelligheidsfuncties van verenigingen**, wat helpt om bewoners te motiveren tot participatie en bijgevolg betrokkenheid.

Ook kan een aanknopingspunt gevonden worden in het tekort aan ontmoetingsruimte in de wijk, een tekort dat de sleutelpersonen aangaven. De ontmoetingsfunctie van de publieke ruimte staat uiteraard, nog meer dan elders, onder druk in een regio waar de economie hoofdzakelijk op toerisme gebaseerd is. Daarom kan het belangrijk zijn om **samen met de bewoners op zoek te gaan naar mogelijkheden tot ontmoeting in de wijk**. Deze gezamenlijke zoektocht van jong en oud, 'autochtoon' en inwijkeling, Nederlandstalige of anderstalige heeft op zich meer dan enkel een 'ruimtelijke' doelstelling. Bovenstaande aanbevelingen vereisen een erkenning van en waardering voor de buurt (het allerlaagste lokale niveau), in de eerste plaats door het beleid. Het beleid kan hierbij evenwel een beroep doen op de expertise van het opbouwwerk op het vlak van participatiemethodes en projectwerking op buurniveau.

Veiligheid: duidelijke signalen

De resultaten en conclusies rond het thema 'veiligheid' zijn duidelijk.

Vooraf het **verder verkeersveilig maken van de Kust voor fietsers en kinderen** is een aanbeveling die we rechtstreeks uit ons onderzoek kunnen afleiden.

Vooraf de belevenis van de veiligheid bleek van doorslaggevend belang in het beoordelen van de veiligheid. We moeten er rekening mee houden dat het verband dat de sleutelpersonen in het onderzoek leggen, ook door de bewoners gelegd wordt. En dat dus ook hun beoordeling van de veiligheid in de wijk – hun veiligheidsgevoel met andere woorden – samenhangt met de mening die zij zijn toegedaan over het uitzicht van de wijk en hun perceptie van achterstelling in de wijk.

Oorzaken van onveiligheidsgevoelens liggen niet uitsluitend en/of altijd in de verkeerssituatie of het 'criminaliteitsklimaat'. Maatregelen om het veiligheidsgevoel te vergroten, mogen dan ook niet tot deze sectoren beperkt blijven. Voor het veiligheidsgevoel is ondermeer en evenzeer een voldoende, een aantrekkelijke en een goed onderhouden **publieke ruimte** nodig.

Bijlagen

Bijlage 1: De vragenlijst

**Bijlage 2: Oude variabelen en nieuwe
dimensies na factoranalyse**

**Bijlage 3: Resultaten Algemeen
socio-economische enquête - tevredenheid
van de Kustbevolking over leef- en woon-
omstandigheden, oktober 2001**

Gemeente
Wijknaam

Wijkidentificatie
[.....]

LEEFBAARHEIDSONDERZOEK VOOR DE KUST

VRAGENLIJST

Geachte heer/mevrouw,

In augustus 2003 startte het project 'Leefbaarheidsonderzoek voor de kust'. Dit project, een samenwerking tussen de Provincie West-Vlaanderen en de Vakgroep Sociologie van de Universiteit van Gent, heeft tot doel om een beter zicht en inzicht te krijgen in een aantal aspecten van het wonen aan de kust. Het project wordt begeleid door een commissie waarin de tien betreffende gemeenten en O.C.M.W.'s vertegenwoordigd zijn.

Op basis van literatuuronderzoek én in samenspraak met de begeleidingscommissie, werden volgende thema's gekozen: 'veiligheid', 'fysiek woonklimaat', 'sociaal woonklimaat', 'betrokkenheid' en tenslotte 'voorzieningen'. Uiteraard moesten we ook binnen deze thema's een selectie maken van hetgeen we wilden vragen. Omdat we niet uitsluiten dat we hierbij mogelijk belangrijke zaken over het hoofd hebben gezien, bieden we u de mogelijkheid dit mee te delen op het einde van elk thema.

U hebt momenteel de vragenlijst voor u van de wijk «Wijknaam» in «Gemeente». Dit betekent dat u bent aangeduid als iemand die met de wijk «Wijknaam» vrij regelmatig in contact komt en u hoogstwaarschijnlijk interessante informatie over deze wijk aan ons kunt geven! Deze vragenlijst is daarbij een handig hulpmiddel.

Als tip voor het invullen van de vragenlijst stellen we voor dat u de wijk «Wijknaam» even goed voor ogen neemt vooraleer (en misschien tijdens) u de vragenlijst begint in te vullen. Bij de vragenlijst vindt u ook een kaartje met de afbakening van de wijk «Wijknaam».

Mocht u ook toevallig bewoner zijn van de wijk «Wijknaam», gelieve dan in de mate van het mogelijke de vragenlijst in te vullen vanuit uw beroepsmatige ervaring en NIET als bewoner.

De vragenlijst is verder zo opgemaakt dat u telkens het **cijfer** moet **omcirkelen** dat bij het antwoord van uw keuze staat. Verder zult u merken dat we bij heel wat aspecten vragen om een beoordeling op 10 te geven. Hierbij kunt u denken aan het geven van rapportcijfers op school. Sowieso betekent dan een score boven de 5 dat u dit aspect positief beoordeelt en een score gelijk aan of lager dat u dat aspect negatief inschat.

De antwoordmogelijkheid 'niet van toepassing of weet niet' is enkel aan te kruisen in die gevallen waar de vraag echt niet van toepassing is op de wijk «Wijknaam» of wanneer u echt geen antwoord weet. Gelieve deze antwoordmogelijkheid dan ook enkel in die gevallen te gebruiken!

Als u verder nog vragen hebt bij het invullen van de vragenlijst, dan neemt u gerust contact op met de onderzoeker, Mieke Meire. Dit kan op het nummer 050 40 35 39 of 0497 05 18 81. U kan haar uiteraard ook via e-mail contacteren: mieke.meire@west-vlaanderen.be.

Wij bedanken u alvast voor uw medewerking aan dit onderzoek want uw kennis over de wijk «Wijknaam» is voor ons heel waardevol en cruciaal voor het werken aan een leefbare kust!

Vakgroep Sociologie

We beginnen de vragenlijst met een aantal persoonsgegevens:

P_1	Wat is uw geslacht?	1 vrouw	2 man
P_2	U werkt bij:	1 Dcma 2 Politie 3 Gemeente (geen raadsleden/schepenen) 4 King & Geijn 5 Wit-Gele Kruis 6 Andere, nl.....	
P_3	Hoe lang bent u reeds in deze functie werkzaam?	jaar	
P_4	Bent u zelf inwoner van wijk «Wijknaam»?	1 ja, ofjaar	2 neen
P_5	Wat is uw geboortejaar?	19	

Het eerste thema dat aan bod komt, is 'veiligheid'. We hebben het zowel over veiligheid in het verkeer als veiligheid met betrekking tot criminaliteit. En dit zowel voor voetgangers als fietsers, voor kinderen of ouderen:

V_1	Hoe goed worden volgens u de volgende aspecten in de wijk «Wijknaam» op een schaal van 1 tot 10? Onvoldoende of slecht, goed											Antw. van bewoners of wijk, Antw.
a	voldoende zebrapaden	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
b	veilige overstekplaatsen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
c	voldoende voetpaden	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
d	voldoende brede voetpaden	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
e	voldoende fietspaden	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
f	genoeg ruimte voor fietsers	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
g	voldoende snelheidsbeperkingen (drempels en dergelijke)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
h	voldoende zone 30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
i	voldoende speelruimte	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
j	het veiligheidsgevoel in het verkeer als voetganger of fietser	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
k	feitelijke criminaliteit (diefstal, vandalisme, drugs,...) in de zomer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
l	feitelijke criminaliteit (diefstal, vandalisme, drugs,...) in de winter	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
m	het veiligheidsgevoel van de bewoner als hij/zij zich 's zomers op straat begeeft	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
n	het veiligheidsgevoel van de bewoner als hij/zij zich 's winters op straat begeeft	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

V_2	Zijn er bepaalde feiten die er volgens u duidelijk de oorzaak kunnen van zijn dat de bewoners van wijk «Wijknaam» zich onveilig voelen wanneer zij op straat komen?		
a	Op het vlak van verkeer?	1 ja	2 neen
		ga naar V_2b	ga naar V_2c
b	Welke zijn deze feiten volgens u (duidelijke omschrijving)?		
c	Op het vlak van criminaliteit?	1 ja	2 neen
		ga naar V_2d	ga naar V_2e

d Welke zijn deze feiten volgens u (duidelijke omschrijving)?

e Zijn er nog andere vormen van storend gedrag die volgens u de oorzaak kunnen zijn van een onveiligheidsgevoel bij de bewoners van de wijk «Wijknaam»? 1 ja 2 neen
Ge naar V2_f ga naar V_3

f Welke vormen van storend gedrag zijn dit dan volgens u (duidelijke omschrijving)?

V_3 Als u zoals vroeger op school een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u de globale verkeersveiligheid voor voetgangers en fietsers in de wijk «Wijknaam» geven? 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

V_4 Als u een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u de globale veiligheid op het vlak van criminaliteit in de wijk «Wijknaam» beoordelen? 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

V_5 Hebt u verder nog opmerkingen over het thema 'veiligheid' die u de onderzoeker wilt mededelen en die hierboven niet aan bod kwamen?

V_6 Is volgens u de algemene verkeersveiligheid in de wijk «Wijknaam» in de laatste 5 jaar...? 1 merkbaar verslechterd 2 hetzelfde gebleven 3 merkbaar verbeterd

V_7 Is volgens u de algemene veiligheid op het vlak van criminaliteit in de wijk «Wijknaam» in de laatste 5 jaar...? 1 merkbaar verslechterd 2 hetzelfde gebleven 3 merkbaar verbeterd

Het tweede thema dat we willen behandelen, is het zogenaamde fysieke woonklimaat. We hebben hierin drie deelt thema's gekozen: 1) de aantrekkelijkheid of het uitzicht van de wijk, 2) de aanwezigheid van woningen voor verschillende doelgroepen (=de sociale mix) in de wijk, en 3) de kwaliteit van de woningen in de wijk:

F_1 Het is leuk om in een wijk te wonen die er ook aangenaam uitziet en die aantrekkelijk lijkt om in te wonen. Een aantal factoren kunnen daartoe bijdragen. Hoe goed scoren volgens u de volgende aspecten op een schaal van 1 tot 10? Drukkel je keuze.

a het uitzicht van de wijk «Wijknaam» ("op het eerste zicht") 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Niet van toepassing of weet niet

b het uitzicht van de gebouwen 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

c voldoende 'open ruimte' (pleintjes, parkje, etc.) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

d voldoende groen (park, bomen, bloembakken, etc.) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

e staat van de straten (niet te hobbellig, duidelijke wegmarkering, etc.) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

f staat van de voetpaden (losliggende tegels, al dan niet effen, etc.) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

g onderhoud van het aanwezige groen (snoeien van bomen, gras afrijden, onkruid verwijderd, etc.) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

h afval op straat (rondslingerend vuil, overvolle vuilnisbakken, sluisdorsen, etc.) in de zomer 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

i afval op straat (rondslingerend vuil, overvolle vuilnisbakken, sluisdorsen, etc.) in de winter 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

j lawaai van muziek, mensen in de straat, honden, etc. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

k lawaai van wegverkeer (auto's, tram, trein) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

l lawaai van bedrijven, luchtverkeer 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

F_2	Als u zoals vroeger op school een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u de globale aantrekkelijkheid van de wijk «Wijknaam» beoordelen?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
F_3	Heeft u verder nog opmerkingen over het uitzicht van de wijk die u de onderzoeker wilt mededelen en die hierboven niet aan bod kwamen? _____											

F_4	Is volgens u het uitzicht van de wijk «Wijknaam» in de laatste 5 jaar...?	1 merkbaar verslechterd	2 hetzelfde gebleven	3 merkbaar verbeterd
------------	---	-------------------------	----------------------	----------------------

F_5	Andere fysieke aspecten in de wijk zijn de aanwezigheid van woningen voor verschillende doelgroepen en de kwaliteit van de woningen. Hier goed scoren volgens u de volgende aspecten op een schaal van 1 tot 10?											met van binnenuit of vanaf
a	De koop prijs van woningen in de wijk	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
b	De huurprijs van woningen in de wijk	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
c	Voldoende aanwezigheid van geschikte koop- en/of huurwoningen (qua prijs, grootte) voor jonge gezinnen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
d	Voldoende aanwezigheid van betaalbare koop- en/of huurwoningen voor gezinnen met een laag inkomen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
e	De uitwendige kwaliteit van de woningen in de wijk (verzorgde gevel en dergelijke)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

F_6a	Zijn er volgens u voldoende geschikte woningen voor jonge gezinnen in de wijk «Wijknaam»?	1 ja	2 neen
		ga naar F_7	ga naar F_6b
b	Wat zorgt er volgens u vooral voor dat de woningen in de wijk «Wijknaam» ongechikt zijn voor jonge gezinnen? (meerdere antwoorden mogelijk)		
	1	te duur	
	2	te klein	
	3	te groot	
	4	geen tuin	
	5	slechte kwaliteit	
	6	geen garage	
	7	iets anders, nl. _____	

F_7a	Bent u bereidshaive of om andere redenen al binnen geweest in woningen in de wijk «Wijknaam»?	1 ja	2 neen
		ga naar F_7b	ga naar F_8

b	Hoeveel op 10 zou u de globale kwaliteit van de woningen waar u al binnenging geven (denk bijvoorbeeld aan de vochtigheid van de muren, de aanwezigheid van centrale verwarming, etc.)?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
----------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

F_8	Men spreekt van kamerwonen wanneer mensen samenwonen in een woning waar minstens 1 van volgende 3 faciliteiten gemeenschappelijk is: douche, w.c., keuken. In welke mate denkt u dat er in wijk «Wijknaam» sprake is van kamerwonen?	1 komt veel voor
	2 komt niet zo veel voor	
	3 komt helemaal niet voor	

F_8a	Bent u van mening dat de wijk «Wijknaam» voor senioren aantrekkelijk is om er te (komen) wonen?	1 ja	2 neen
-------------	--	------	--------

b	Waarom wel, waarom niet? _____		
----------	--------------------------------	--	--

c	Bent u van mening dat de wijk «Wijknaam» voor huishoudens met een laag inkomen aantrekkelijk is om er te (komen) wonen?	1 ja	2 neen
d	Waarom wel, waarom niet?		
e	Bent u van mening dat de wijk «Wijknaam» voor jonge gezinnen aantrekkelijk is om er te (komen) wonen?	1 ja	2 neen
f	Waarom wel, waarom niet?		
g	Bent u van mening dat de wijk «Wijknaam» voor rijke huishoudens aantrekkelijk is om er te (komen) wonen?	1 ja	2 neen
h	Waarom wel, waarom niet?		

F_10	Als u een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u de wijk «Wijknaam» geven op het aspect 'volgende woningen voor verschillende groepen bewoners'?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
F_11	Hebt u verder nog opmerkingen over de aanwezigheid van woningen voor verschillende groepen bewoners die u de onderzoeker wilt meedelen en die hierboven niet aan bod kwamen?											
												
												

F_12	Is volgens u dit aspect in de wijk «Wijknaam» in de laatste 5 jaar...?	1 merkbaar verslechterd	2 hetzelfde gebleven	3 merkbaar verbeterd
-------------	--	-------------------------	----------------------	----------------------

F_13	Als u een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u de globale kwaliteit van de woningen in de wijk «Wijknaam» beoordelen?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
F_14	Hebt u verder nog opmerkingen over de kwaliteit van de woningen in de wijk «Wijknaam» die u de onderzoeker wilt meedelen en die hierboven niet aan bod kwamen?											
												
												

F_15	Is volgens u de globale kwaliteit van de woningen van de wijk «Wijknaam» in de laatste 5 jaar...?	1 merkbaar verslechterd	2 hetzelfde gebleven	3 merkbaar verbeterd
-------------	---	-------------------------	----------------------	----------------------

Nu gaan we over tot een aantal vragen met betrekking tot het sociaal woonklimaat. Dit thema gaat over het samenleven tussen de mensen in de wijk. Hoe goed (of slecht) komen de mensen overeen, en dergelijke meer:

S_1	Eerst willen we u vragen een inschatting te maken van de aanwezigheid van bepaalde groepen in de wijk. Een voorbeeld is de verhouding man-vrouw. Stel dat u denkt dat er ongeveer evenveel mannen als vrouwen in de wijk «Wijknaam» wonen.		
	Voorbeeld: man - vrouw	50 %	50 %
	Hoe schat u de verdeling van de volgende groepen in de wijk «Wijknaam» in?		
a	Nederlandstaligen - anderstaligen	...%	...%
b	mensen die hier komen wonen zijn ('inwijkelingen') - mensen die al altijd aan de kust wonen	...%	...%
c	permanente bewoners - tijdelijke bewoners	...%	...%
d	kansarme bewoners - niet-kansarme bewoners	...%	...%

											met een toepassing of wel niet		
S_2	Hoe goed scoren volgens u de volgende aspecten op een schaal van 1 tot 10? Omcirkel je keuze. De soliditeit onder de bewoners (bv. mekaar helpen indien dit nodig is)												
a		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
b	Het overleven van alle bewoners	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
c	Het samenleven tussen Nederlandstaligen en anderstaligen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
d	Het samenleven tussen ouderen en jongeren	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
e	Het samenleven tussen zij die al gans hun leven aan de kust wonen en zij die naar de kust verhuisden (inwijkelingen)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
f	Het samenleven tussen zij die hier permanent wonen en zij die vaak naar hun tweede verblijf komen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
g	voldoende aanwezigheid van vrije tijdvoorzieningen voor kinderen (speelplein(werk), parkje, jeugdbeweging, etc.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
h	Voldoende plaatsen waar jongeren van de wijk ongestoord kunnen "rondhangen" (skatepark, eigen ingerichte hoek op plein)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
i	Voldoende ontmoetingsmogelijkheden voor de volwassenen en senioren van de wijk (buurthuis, hobbyclub, culturele activiteiten, sportvoorzieningen,...)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
S_3	Hoeveel woningen in de wijk «Wijknaam» worden volgens u als hoofdverblijfplaats gebruikt (dus ongeacht of de woning als 'tweede woning' is opgegeven)?												
	1 0-25% 2 26-50% 3 51-74% 4 75-100%												
S_4	Hoeveel van de volgende types woningen zijn er naar uw mening in de wijk «Wijknaam»? Let wel, het gaat hier niet over 'aantallen'; bijvoorbeeld 5 leegstaande woningen is in aantal misschien 'weinig' maar kan naar uw mening 'veel' zijn. Het is uw mening die we willen weten.												
a	woningen die het ganse jaar door bewoond zijn	1	veel	2	niet veel/niet weinig	3	weinig						
b	woningen die in de weekends en vakanties bewoond zijn	1	veel	2	niet veel/niet weinig	3	weinig						
c	woningen die enkel in de weekends bewoond zijn	1	veel	2	niet veel/niet weinig	3	weinig						
d	woningen die minder dan enkel in de weekends bewoond zijn	1	veel	2	niet veel/niet weinig	3	weinig						
e	leegstaande woningen	1	veel	2	niet veel/niet weinig	3	weinig						
S_5a	Is er volgens u in de wijk «Wijknaam» sprake van armoede?												
	1 ja 2 neen												
	ga naar F_5b ga naar F_5c												
b	Hoe zou u deze armoede in de wijk «Wijknaam» typeren?	1	zichtbaar		2	verdoeken							
c	De wijk vlak herkent u armoede in het algemeen (dus niet persé in wijk «Wijknaam»)? Met andere woorden: aan de hand van welke van volgende kenmerken zou u armoede typeren? Duidt de drie belangrijkste kenmerken aan en rangschik deze van 1 tot 3.	— geen of laag diploma — slechte huisvesting — tekort op financieel vlak — weinig of geen deelname aan culturele activiteiten (sport, film, jeugdbeweging, theater etc.) — gerechtelijke problemen (nu of in het verleden) — geen of zelden werk — armoede dat wordt doorgegeven van ouder op kind											

	In hoeverre gaat u akkoord met de volgende stellingen over de sociale kwaliteit van de wijk X? Omkijk je keuze.	Hoeveel akkoord										Het aantal toespraak vanaf u
a	Er kan in wijk «Wijksnaam» gesproken worden van een concentratie van huishoudens met een laag inkomen.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
b	Er wonen in de wijk «Wijksnaam» mensen die met niemand van de wijk contact hebben.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
c	Er zijn in de wijk «Wijksnaam» eigenlijk te weinig permanente bewoners om te kunnen spreken van een echte 'gemeenschap'.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
d	Ik heb de indruk dat er vrij veel verhuisd wordt van en naar de wijk «Wijksnaam».	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
e	Als u een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u globaal genomen de sociale kwaliteit van de wijk «Wijksnaam» beoordelen?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
f	Hebt u verder nog opmerkingen over de sociale kwaliteit van de wijk «Wijksnaam» die u de onderzoeker wilt meedelen en die hierboven niet aan bod kwamen?											

N_9	Is volgens u sociale kwaliteit van de wijk <wijknaam> in de laatste 5 jaar...?	1	merkbbaar verslechterd	2	nietzelfde gebleven	3	merkbbaar verbeterd
-----	--	---	---------------------------	---	------------------------	---	------------------------

Een korter, maar daarom niet minder belangrijk thema, is de betrokkenheid van de bewoners bij wat er allemaal in hun wijk gebeurt (of het niet gebeurt):

B_1	In hoeverre kunt u met de volgende stellingen over de betrokkenheid van de bewoners akkoord gaan? Omkredt je keuze.	Helemaal niet akkoord									Helemaal akkoord									Niet van toepassing of weet niet	
a	De meeste bewoners van wijk «Wijksnaam» zijn bekommerd om wat er in en/of met hun wijk gebeurt.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10										
b	De bewoners van wijk «Wijksnaam» organiseren wel eens activiteiten voor hun wijk.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10										

B_2a	Bestaan er volgens u voor de bewoners van de wijk «Wijksnaam» kanalen om hun wensen, klachten, verlangens met betrekking tot de wijk mee te delen aan zij die hiervoor verantwoordelijk zijn?	1	ja	2	neen	3	misschien, maar ik heb zo niet
		ga naar B_2b		ga naar Z_1		ga naar Z_1	

Hoe beoordeelt u dan volgende aspecten met betrekking tot die bestaande kanalen, op een schaal van 1 tot 10?

											Niet van toepassing of weet niet	
a	de bekendheid van die kanalen bij de meeste bewoners	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
c	het ook echt gebruiken van die kanalen door de bewoners	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
d	de effectiviteit van die kanalen (of: hoe goed werken deze, wordt er echt iets gedaan)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Ten slotte resten ons nog wat vragen over (de nabijheid van) een aantal voorzieningen voor iedereen (oud & jong, mobiel en minder mobiel). Deze voorzieningen kunnen in de wijk zelf gelokaliseerd zijn maar uiteraard ook buiten de wijk.

Z_1 Hoe geef scores volgens u de volgende aspecten op een schaal van 1 tot 10? Omkruis je keuze.											met van toepassing of wegt. niet	
a	Het voor iedereen voldoende dicht bij huis zijn van commerciële voorzieningen (bakker, slager, winkel,...)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
b	Het voor iedereen voldoende dicht bij huis zijn van sociale voorzieningen (doksers, o.c.m.w., post, VOGAB, RVA, ...)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
c	Het voldoende dichtbij huis zijn van kinderopvangfaciliteiten voor de kinderen van wijk «Wijknaam»	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
d	Het voldoende geïnformeerd zijn over de sociale voorzieningen (hoe laat open, voor wat moet men waar naartoe, etc.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
e	De voldoende nabijheid van opstaphaltes voor het openbaar vervoer (trein, tram, bus, ...)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Z_2 Als u een cijfer op 10 zou mogen geven, hoeveel op 10 zou u globaal genomen de voorzieningen voor de bewoners van de wijk «Wijknaam» beoordelen?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Z_3 Hebt u verder nog opmerkingen over de voorzieningen voor de bewoners van de wijk «Wijknaam» die u de onderzoeker wilt meedelen en die hierboven niet aan bod kwamen?										

Z_4 Is volgens het aspect "voorzieningen" voor de bewoners van de wijk «Wijknaam» in de laatste 5 jaar...?	1	2	3
	merkbaar verslechterd	hetzelfde gebleven	merkbaar verbeterd

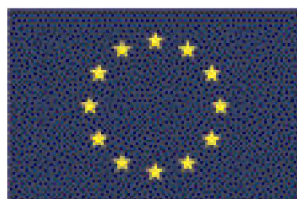
Ziezo, we zijn intussen aan het einde van de vragenlijst aangekomen. We willen u hier nogmaals hartelijk bedanken voor het invullen van de vragenlijst en het meewerken aan ons onderzoek!

Met vriendelijke groet,

Nielsa Meire.

Vakgroep Sociologie

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

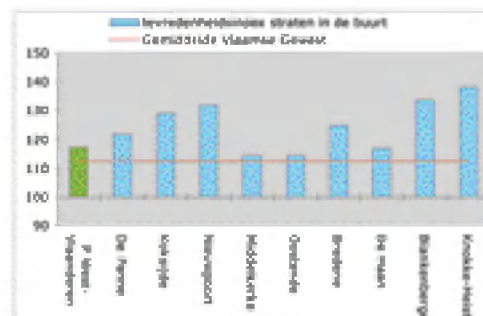
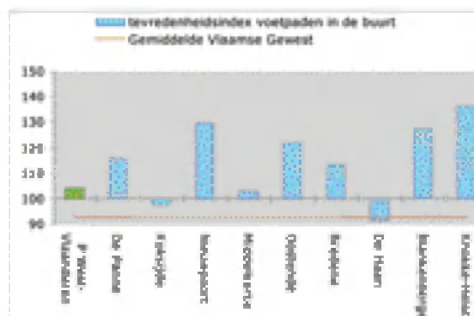
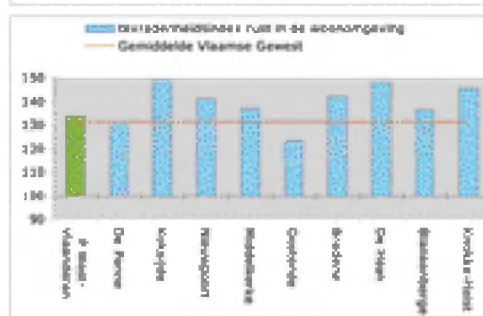
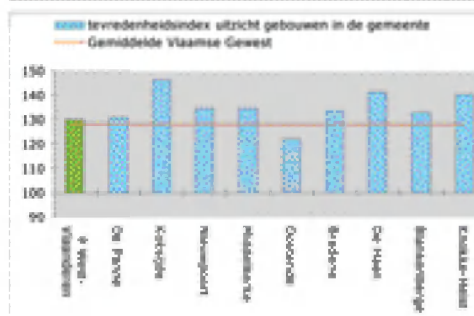
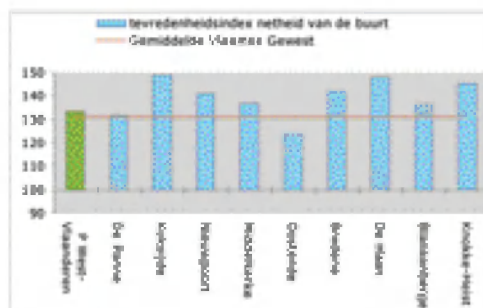
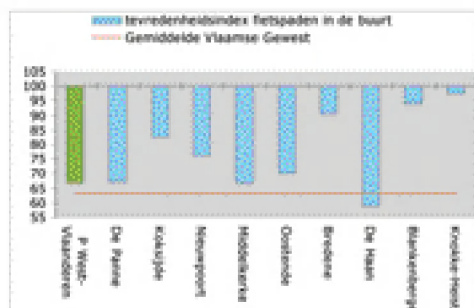
Items in de vragenlijst	Naam dimensie
Voldoende zebrapaden	Veilige zebrapaden
Veilige oversteekplaatsen	
Voldoende voetpaden	Veilige voetpaden
Voldoende brede voetpaden	
Voldoende fietspaden	Fiets- en kindvriendelijk verkeer
Genoeg ruimte voor fietsers	
Voldoende snelheidsbeperkingen	
Voldoende zone 30	
Voldoende speelstraat	
Verkeersveiligheidsgevoel als fietser/voetganger	Veiligheid m.b.t. criminaliteit
Globale score verkeersveiligheid	
Feitelijke criminaliteit zomer	
Feitelijke criminaliteit winter	
Veiligheidsgevoel zomer	
Veiligheidsgevoel winter	
Globale score veiligheid m.b.t. criminaliteit	

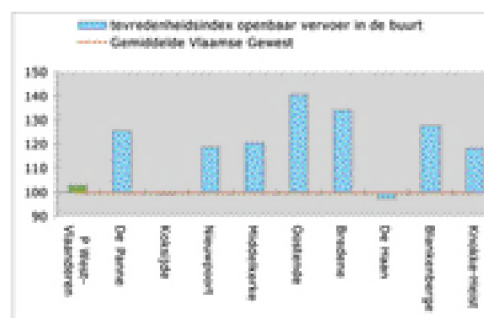
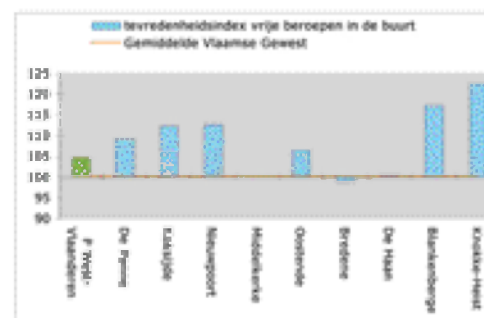
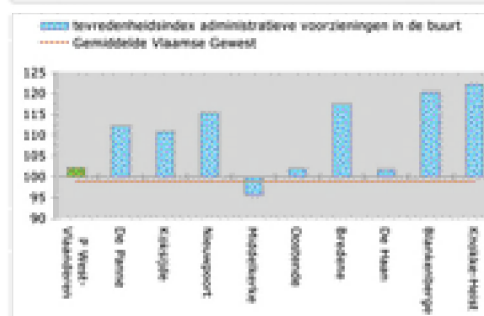
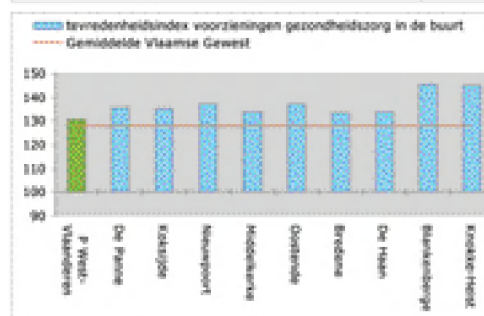
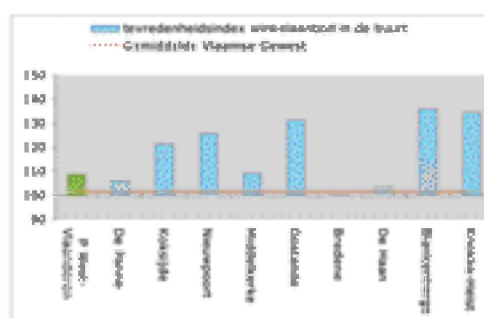
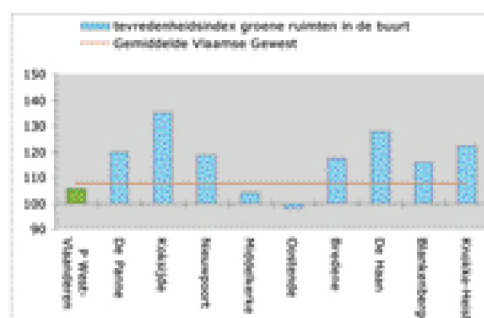
Item	Naam dimensie
Uitwendige kwaliteit woningen	Uitzicht/aantrekkelijkheid wijk
Globale score kwaliteit woningen	
Uitzicht van de gebouwen	
Inwendige kwaliteit woningen	
Uitzicht van de wijk	
Globale score aantrekkelijkheid wijk	Betaalbare woningen
Huurprijs woningen	
Voldoende woningen gezinnen laag inkomen	
Koopprijs woningen	
Voldoende woningen jonge gezinnen	Afval- en lawaaihinder
Afval in de winter	
Lawaai van muziek e.d.	
Afval in de winter	
Lawaai van verkeer	
Lawaai van bedrijven	Onderhoud publieke ruimte
Staat van de voetpaden	
Staat van de straten	Voldoende publieke ruimte
Voldoende groen	
Voldoende open ruimte	

Item	Naam dimensie
Samenleven 'inwijkelingen' & 'autochtonen'	Samenleven/overeenkomen bewoners
Samenleven Nederlandstaligen & anderstaligen	
Samenleven permanenten & tijdelijken	
Samenleven ouderen & jongeren	
Overeenkomen alle bewoners	
Solidariteit onder de bewoners	Mate van permanente bewoning
Percentage permanente bewoners	
Percentage woningen hoofdverblijfplaats	Ontmoetingsmogelijkheden
(ST) te weinig permanente bewoning	
Voldoende ontmoetingsplaatsen jongeren	
Voldoende voorzieningen kinderen	
Voldoende ontmoetingsplaatsen volwassenen & senioren	
(ST) concentratie huishoudens laag inkomen	(Afwezigheid van) Armoede/lage inkomens
Percentage kansarme bewoners	

Item	Naam dimensie
Bekendheid kanalen meeste bewoners	Beleidsbetrokkenheid
Effectief gebruiken kanalen	
Effectiviteit kanalen	
(ST) bekommernis bewoners wijkgebeuren	Persoonlijke betrokkenheid
(ST) organiseren activiteiten voor wijk	

Item	Naam dimensie
Nabijheid commerciële voorzieningen	Voorzieningen
Nabijheid sociale voorzieningen	
Nabijheid kinderopvangfaciliteiten	
Voldoende informatie over voorzieningen	
Nabijheid opstaphaltes openbaar vervoer	
Globale score voorzieningen	

Referentielijst

Bij, J.D. van der, H. Broekhuis, J.F.B. Gieskes, 1e druk, 2e oplage 2000, Kwaliteitsmanagement in beweging, Kluwer, Deventer. In: Jansen, R. (2001) *Besturen met prestatie-indicatoren. Vormen, eisen, risico's*. Scriptie voor de opleiding 'Master of Public Management' van de Universiteit Twente.

Buys, André (1997). *De ideale mix? Een verkenning van visies, feiten en verwachtingen ten aanzien van de bevolkingssamenstelling van buurten en wijken*. Amsterdam: RIGO Research en Advies BV, pp. 104.

Camstra, Ronald (1997). Waar is Nederland nog leefbaar? In: *Rooilijn*, 30 (2), pp. 66-72.

Cicerchia, Annalisa (1999). Measures of Optimal Centrality: Indicators of City Effect and Urban Overloading. In: *Social Indicators Research*, 46 (3), pp. 273-299.

Coudenys, Hilde e.a. (Red.) (2004). *Wonen in West-Vlaanderen*. Brugge: Provincie West-Vlaanderen, pp. 81.

Cummins, Robert A. (2000). Objective and Subjective Quality of Life. In: *Social Indicators Research*, 52 (1), pp. 55-72.

De Jong Gierveld, Jenny (2003). Ouderen en de tweede demografische transitie; de effecten van partnertransities op latere leeftijd voor de familiale banden. In: *Bevolking en Gezin*, 32, 1, pp. 27-44.

De Roo, Niek & Frans Thissen (1997). *Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek. Eindrapport*. In opdracht van de Provincie West-Vlaanderen en het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling in het kader van het 5Bphasing-out programma.

Deschamps, Luk; Jo Linden & Will Nelissen (2000). Leefbaarheid opgemeten. De Regiostat-leefbaarheidsindex voor de stad Antwerpen. In: *Overheid in Beweging*, aflevering 3, juni 2000, 61, pp. 3-23.

Dissart, J.C. & S.C. Deller (2000) 'Quality of life' in the planning literature. In: *Journal of Planning Literature*, 15 (1), pp. 135-162. In: Leidelmeijer & van Kamp (2003) pp. 54.

Douglass, Mike (2002). Globalization, Intercity Competition and the Rise of Civil Society: Towards Livable Cities in Pacific Asia. In: *Asian Journal of Social Science*, 30 (1), pp. 129-149. (Abstract)

Elchardus, Mark, Marc Hooghe en Wendy Smits (2000). *Tussen burger en overheid, een onderzoeksproject naar het functioneren van het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen*. Tor Rapport nr. 2000/5, Brussel, pp. 79.

Gallent, Nick; Alan Mace & Mark Tewdwr-Jones (2003). Dispelling a myth? Second homes in rural Wales. In: *Area* 35 (3), pp. 271-284.

Giddens, Anthony (1998). *The Third Way*. Cambridge: Polity Press.

Hair, Joseph F.; Rolph E. Anderson; William C. Black & Ronald L. Tatham (1998) *Multivariate Data Analysis*. New York: Prentice Hall, Inc.

Hindin et al. (1997) Data for empowerment! The application of Small Area Analysis in Community Health Education and Evaluation. In: *International Quarterly of Community Health Education*, 17 (1), pp. 5-23.

Hortulanus, R.P. (2000). The Development of Urban Neighbourhoods and the Benefit of Indication Systems. In: *Social Indicators Research*, 50 (2), pp. 209-224.

Leidelmeijer, K. & I. van Kamp (2003). *Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid. Naar een begrip-penkader en conceptuele inkadering*. Amsterdam: RIGO Research en Advies bv, pp. 94.

Lessoof, Cali & Roger Jowell (2000). *Measuring Social Exclusion*. London: Centre for Research into Elections

and Social Trends (CREST), Working Paper No. 84.

Lewis, Carrol (1865). *Alice's Adventures in Wonderland*. Op: 'Inspirational quotes for business and work: goal setting (http://humanresources.about.com/od/workrelationships/a/quotes_goals.htm)

Loyen, Reginald (2004). *Undeclared work in Belgium. Quarterly Labour market update*. Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, pp.13 (ter perse).

Mens en Ruimte (2003). *Leefbaarheidsonderzoek bij de inwoners van Gent aan de hand van een leefbaarheids - monitor. Eindrapport*. In opdracht van Stad Gent – Werkgroep Duurzame Ontwikkeling.

Michalos, A.C. (1996) Migration and the quality of life: A review essay. In: Social Indicators Research, 39 (2), pp. 121-166. In: Leidelmeijer & van Kamp (2003) pp. 54.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2004). *Decreet van 19 maart 2004 betreffende het lokaal sociaal beleid* (B.S. 12.V.2004). Brussel: MVG, pp.4.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2004). *Decreet van 30 april 2004 houdende de stimulering van een inclusief Vlaams ouderenbeleid en de beleidsparticipatie van ouderen* (B.S. 16.VII.2004). Brussel: MVG, pp.4.

NIS, Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050 (http://statbel.fgov.be/figures/d23_nl.asp)

Pelfrene, Edwin (Red.) (1999) Stativaria 22. Kansarmoedecijfers volgens het decreet op het Sociaal Impulsfonds. Geactualiseerde cijfers 1998. Brussel: Administratie Planning en Statistiek, pp. 17.

Rijksdienst voor Kinderbijslag en Werknemers (2004) *De sociale en economische indicatoren*. Brussel: Departement Ondersteuning-Research en Financiën, pp. 95.

Room, G (1999). Paper presented at a conference 'Defining and Measuring Poverty' to launch the Townsend Centre for International Poverty Research, University of Bristol, 1-2 July.

Siegel, Carole et al. (2000) The construction of community indexes of mental health and social and mental well-being and their application to New York City. In: Evaluation and Program Planning, 23, pp. 315-327.

Swanborn, P.G. (1999). *Evalueren. Het ontwerpen, begeleiden en evalueren van interventies: een methodische basis voor evaluatie-onderzoek*. Amsterdam: Boom.

Swart, W.A.J.M.; J.A.M. van Oers & W.F.M. de Haes (1999). De gezondheidsbarometer: een geïntegreerde grafische vergelijking van buurten. In: *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 77 (7), pp. 430-436.

Swart, Wim; Jan Bleeker & Willy de Haes (2002) The Rotterdam Local Health Information System 1987-2000: from Rebus and the health barometer to the health monitor. In: *Scandinavian Journal of Public Health*, 30 (suppl 59), pp. 63-71.

van Tilburg, Theo (2003). *Eenzaamheid van ouderen*. Vrije Universiteit Amsterdam: Longitudinal Aging Study Amsterdam.

Van Damme, Benediekt & Sien Winters (2002). *Ouder worden in de stad. Op zoek naar toekomstgerichte modellen voor wonen en zorg in de Leuvense binnenstad*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Hoger Instituut voor de arbeid, pp. 76.

Vaughan, Roger J. & Terry F. buss (1998). *Communicating Social Science Research to Policy Makers*. Thousand Oaks/London/New Delhi: Sage Publications, Inc.

Vranken, Jan; Katrien De Boyser; Dirk Geldof & Gerard Van Menxel (red.) (2002). *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2002*. Leuven: Acco.

WES (2004). *Onderzoek naar de migratiemotieven van de West-Vlaamse jongeren en de gevolgen hiervan op de arbeidsmarkt in het algemeen en op de knelpuntberoepen in het bijzonder*. Studie uitgevoerd in opdracht van het Provinciebestuur West-Vlaanderen.

Colofon

Uitgegeven in opdracht van de bestendige deputatie van de provincieraad van West-Vlaanderen.

Paul Breyne (gouverneur)

Jan Durnez, Patrick Van Gheluwe, Gabriël Kindt, Dirk De fauw, Gunter Pertry, Marleen Titeca-Decraene
(gedeputeerden)

Hilaire Ost (provinciegriffier)

Realisatie

Mieke Meire, dienst Welzijn

Piet Bracke, Vakgroep Sociologie Universiteit Gent

Grafische vormgeving

Provincie West-Vlaanderen – Grafische Dienst

Druk

Drukkerij Lowyck - Bredene

Depotnummer

D/2005/0248/07

Verantwoordelijk uitgever

Mieke Meire, dienst Welzijn

Rewriter:

Marc Dejonckheere